

**T.C. İSTANBUL T CARET
ÜNİVERSİTESİ**

FEN B LİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE SINIRLARINDA KALAN KIRSAL
ALANLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ**

Merve BİRİNCİ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Leyla SURİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KENTSEL SİSTEMLER VE ULAŞTIRMA YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
İSTANBUL - 2022**

KABUL VE ONAY SAYFASI

Merve BİRİNCİ tarafından hazırlanan "**Büyükşehir Belediye Sınırlarında Kalan Kırsal Alanların Sürdürülebilirliği: İstanbul Örneği**" adlı tez çalışması 02/02/2022 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri önünde başarı ile savunularak, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü **Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Leyla SURİ İstanbul Ticaret Üniversitesi
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ İstanbul Ticaret Üniversitesi
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Mehmet Doruk ÖZÜGÜL Yıldız Teknik Üniversitesi

Onay Tarihi : 10.02.2022

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsünün 10.02.2022 tarih ve 2022/339 numaralı Yönetim Kurulu Kararının 2. maddesi gereğince, ders yüklerini ve tez yükümlülüğünü yerine getirdiği belirlenen “Merve BİRİNCİ” adlı öğrencinin mezun olmasına oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Necip ŞİMŞEK
Enstitü Müdürü

AKADEMİK VE ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

10.02.2022

Merve BİRİNCİ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇİNDEKİLER	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ŞEKİLLER.....	vi
ÇİZELGELER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	viii
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	3
1.2 Tezin Kapsamı	3
1.3 Tezin Yöntemi	4
2. LİTERATÜR ÖZETİ.....	5
2.1 Kırsal Alan Tanımı	5
2.2 Özelliklerini Koruyabilen Kırsal Alanlar	9
2.2.1 Kırsal alanların önemi	11
2.2.2 Kırsal alanlara yönelik destekleme çalışmaları.....	13
2.3 Kırsal Alan Unsurları.....	17
2.3.1 Doğal (korunmuş) ekosistemler	18
2.3.2 Üretim ekosistemleri	18
2.3.3 Kısmen insan kontrolündeki ekosistemler	18
2.3.4 Kentsel (endüstriyel) ekosistemler	18
2.4 Sürdürülebilirlik Kavramı.....	20
2.5 Kırsal Alan Mevzuatı.....	21
2.6 Kırsal Alan Ölçütleri	28
2.6.1 Nüfus yoğunluğu.....	29
2.6.2 Yerleşme durumu ve idari statü	32
2.6.3 Tarımsal faaliyetler	34
2.6.3.1 Tarımsal faaliyetlere ilişkin kavramlar.....	35
2.6.4 İşgücü ve istihdam durumu	38
3. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE YAPILANMASI DOĞRULTUSUNDA KIRSAL ALANLARDAKİ DEĞİŞİM	41
3.1 Yerel Yönetimlerin Kapsamı ve Genel Çerçevesi.....	42
3.2 Büyükşehir Belediye Sınırlarındaki Değişim	43
3.2.1 3030 sayılı Yasa öncesi yerel yönetimlerde idari sınırlar ve yerleşmelerin statüsü	45
3.2.2 3030 sayılı Yasadan sonra idari sınırlar ve yerleşmelerin statüsü	49
4. İSTANBUL İLİ KIRSAL ALANLARI	59
4.1 İstanbul İli Genel Bilgileri	59
4.1.1 İstanbul genel doğal özellikleri	67
4.1.1.1 İklimi	67
4.1.1.2 Su kaynakları	68
4.1.1.3 Bitki örtüsü	69
4.2 İstanbul İli Tarımsal Arazi Kullanımı	70

4.2.1 Tarım arazileri sınıfları	73
4.3 İstanbul İli Arazi Kullanım Kabiliyeti (AKK)	77
4.4 İstanbul İl Sınırlarında Tarım Yapılan Arazi Verileri	82
4.5 İstanbul İli Bitkisel Üretim Verileri.....	84
4.6 İstanbul İlinde Gıda İhtiyacının Karşılanması.....	87
4.6.1 İstanbul ilinde gıda ihtiyacını karşılamaya yönelik ürün değerleri.....	88
4.6.2 Tarımsal ürün yeterlilik durumu	89
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	92
KAYNAKLAR	96
ÖZGEÇMİŞ	103

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE SINIRLARINDA KALAN KIRSAL ALANLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

Merve BİRİNCİ

İstanbul Ticaret Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Leyla SURİ

2022, 103 sayfa

Doğal yaşam kaynaklarından biri olan toprak, kıt bir kaynak olması nedeniyle potansiyelleri doğrultusunda değerlendirilmelidir. Nüfusu hızla artan kentlerde yerleşim alanları kentte yaşayan insanları besleme potansiyeli olan tarım alanlarına doğru genişleme eğilimindedir. 2004 yılında uygulanan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediye sınırları, il sınırına dayandırılmış, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yetki ve sorumluluk alanı il sınırlarına genişlemiştir. 2012 yılında çıkan 6360 sayılı yasa uygulamaya geçince bütün büyükşehir belediyeleri il sınırları olmuştur. Ayrıca büyükşehirlerde bulunan köy ve beldelerin tüzel kişiliği kaldırılmış, kentlerin doğal uzantıları olarak mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. 2020 yılında 7254 sayılı Kanun ile bu mahalleler kırsal mahalle olmuştur.

Bu çalışma, İstanbul il sınırları ve bu sınırlar içinde yer alan kırsal alanları kapsamaktadır. Kırsal alan kavramsal olarak incelenmiş olup, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin oluşumu ve kanunların getirdiği düzenlemelerle büyükşehir yapısının gelişimi araştırılmıştır. Bu kapsamda, İstanbul il sınırlarında yer alan kırsal mahalleler ve kırsal karakterli alanlarda tarımsal üretime ilişkin veriler göz önünde bulundurularak, belli bir nüfusun yerelde üretim varlığı ve potansiyeli irdelenmiştir. Gıda üretiminin mümkün olduğu kadar kent içi ve yakın çevresinden karşılanması için doğal kaynakların sürdürülebilirliği üzerinde çok yönlü etkisinin olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Büyükşehir belediyesi, kırsal alan, kırsal mahalle, tarım.

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

SUSTAINABILITY OF RURAL AREAS WHICH ARE AT THE METROPOLİTAN MUNICIPAL BORDERS: ISTANBUL EXAMPLE

Merve BİRİNCİ

**İstanbul Commerce University
Graduate School of Naturel and Applied Sciences
Department of Urban Systems and Transportation Management**

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Leyla SURİ

2022, 103 pages

Soil, which is one of the natural life resources, should be evaluated in line with its potential as it is a scarce resource. In cities with rapidly increasing population, residential areas tend to expand towards agricultural areas that have the potential to feed the people living in the city. In the Metropolitan Municipalities Law No. 5216 implemented in 2004, the metropolitan municipality borders in Istanbul and Kocaeli provinces were based on the provincial borders, and the jurisdiction and responsibility area of the Istanbul Metropolitan Municipality expanded to the provincial borders. When the law numbered 6360, which was enacted in 2012, was put into practice, all metropolitan municipalities became provincial borders. In addition, the legal entities of villages and towns in metropolitan cities were abolished and transformed into neighborhood status as natural extensions of cities. In 2020, these neighborhoods became rural neighborhoods with the law numbered 7254.

This study covers the provincial borders of Istanbul and the rural areas within these borders. The rural area has been conceptually examined and the formation of the Istanbul Metropolitan Municipality and the development of the metropolitan structure with the regulations brought by the laws have been investigated. In this context, considering the data on agricultural production in rural neighborhoods and rural areas within the provincial borders of Istanbul, the local production presence and potential of a certain population has been examined. It has been tried to emphasize that the supply of food production from the inner city and its immediate surroundings as much as possible has a multifaceted effect on the sustainability of natural resources.

Keywords: Agriculture, metropolitan municipality, rural area, rural neighborhood.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmada, araştırma konusunun seçiminden tezin tamamlanmasına kadar geçen süreçte, bilgi ve tecrübelerinden çokça yararlandığım, her yönden destek olan çok değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Leyla SURİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim süresince her anlamda görüş ve önerileriyle çalışmama katkıda bulunan akademisyen hocalarıma, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün değerli çalışanlarına, özellikle büyük özveriyle çözüm sunan ve yardımcı olan Enstitü Personeli Göksel Kıbış Beyefendi'ye, araştırmanın yürütülmesinde desteklerini esirgemeyen İstanbul Büyükşehir Belediyesine ve mesai arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Çalışmalarım boyunca her zaman yanımda olan sevgili aileme çok teşekkür eder, şükranlarımı sunarım.

Merve BİRİNCİ
İSTANBUL, 2022

ŞEKİLLER

	Sayfa
Şekil 2.1 AB'nin hedef üçgeni.	10
Şekil 2.2 Bölgelere göre kişi başına ekili alan	12
Şekil 2.3 Kırsal alanın bütünlüğü.....	19
Şekil 2.4 Kırsal alan unsurları.....	19
Şekil 2.5 Ülkemizde YYB1 düzeyinde nüfus dağılımları.....	31
Şekil 2.6 Kırsal alanlarda nüfusun değişimine bağlı parametreler	32
Şekil 2.7 Yerleşmelerin sınıflandırılması.....	33
Şekil 2.8 Türkiye'nin 2020 yılı arazi varlığı.....	36
Şekil 3.1 1925 yılı İstanbul ilinde gelişen yerleşim alanları	44
Şekil 3.2 İstanbul ili sınırlarında 1923-1975 yılları arası kurulan belediyeler.....	44
Şekil 3.3 1954-1981 yılları arası İstanbul ilindeki belediyeler	46
Şekil 3.4 1981-1984 yılları arası İstanbul ili sınırlarında bulunan belediyeler	47
Şekil 3.5 1984 yılı belediye sınırları	47
Şekil 3.6 6360 sayılı Yasaya göre İstanbul büyükşehir, il ve ilçe sınırları	56
Şekil 4.1. İstanbul il sınırlarındaki kırsal mahalleler	60
Şekil 4.2 İstanbul ili kırsal ve kentsel mahallelerin nüfus oranları	62
Şekil 4.3 İstanbul ili kırsal ve kentsel mahallelerin nüfus dağılımları.....	63
Şekil 4.4 İstanbul ilinin yüzölçümü, mahalle, nüfus oransal dağılımları.....	64
Şekil 4.3 İstanbul kırsal mahallelerinde yapılan tarımsal faaliyetlerin oranları.....	65
Şekil 4.4 İstanbul kırsal mahallelerinde işkolu sayıları	66
Şekil 4.5 Kırsal mahallelerde çalışma durumu	66
Şekil 4.6 İstanbul il sınırlarında kentin su ihtiyacını karşılayan yüzey suları.....	69
Şekil 4.7 İstanbul ili orman alanları	70
Şekil 4.8 İstanbul tarım alanlarının 1997-2002 yıllarındaki değişimi.....	71
Şekil 4.9 Ekiliş türlerine göre 1997-2002 yıllarında İstanbul tarım alanlarının değişimi.....	72
Şekil 4.10 İstanbul ili arazi kullanım haritası.....	75
Şekil 4.11 İstanbul ili arazi kullanım şekilleri	76
Şekil 4.12 İstanbul ili arazi kullanım kabiliyet sınıfları.....	79
Şekil 4.13 İstanbul ilinde AKK sınıflarının oransal dağılımı	80
Şekil 4.14 Ekim yapılan arazilerden genel bir görünüm.....	83

ÇİZELGELER

	Sayfa
Çizelge 2.1 Kırsal alanla ilgili başlıca mevzuat kapsamı.....	24
Çizelge 2.2 Kırsal alanla ilgili başlıca yetki sınırları	26
Çizelge 2.3 Kentsel ve kırsal nüfus arasında yaygın olarak kabul gören bazı farklılıklar.....	29
Çizelge 2.4 Türkiye’de tarımda istihdam edilen kişi sayısı	39
Çizelge 2.5 Kırsal alan ölçütleri.....	40
Çizelge 3.1 1984 yılından sonra yasalara göre belediye başkanlıkları oluşumu.....	48
Çizelge 3.2 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası sonrası idari düzenlemeler...	50
Çizelge 3.3 5747 sayılı Yasa ile İstanbul il sınırları içinde kaldırılan ilk kademe belediyelerinin ilçe belediyelerine bağlanması ve yeni kurulan ilçeler ..	52
Çizelge 3.4 5216 ve 6360 sayılı Yasada belediye sınırları ve kırsal alanlar ile ilgili yapılan değişiklikler	55
Çizelge 4.1 İstanbul ilinde tüzel kişiliği köyden mahalleye dönüşen 151 kırsal mahalle	61
Çizelge 4.2 Kırsal mahallelerin ilçelere göre yıllar içinde değişim nüfus eğilimler .	64
Çizelge 4.3 Tarım göstergeleri.....	65
Çizelge 4.4 1997 ve 2002 yıllarına göre tarım alanları.....	71
Çizelge 4.5 1996 ve 2018 yılları kullanımına göre tarım alanları.....	72
Çizelge 4.6 İstanbul tarım alanları varlığı.....	75
Çizelge 4.7 AKK sınıflarının tarıma uygunluk durumları	79
Çizelge 4.8 İstanbul ili arazi kullanım şekillerinin kabiliyet sınıflarına göre dağılımı	81
Çizelge 4.9 İstanbul il sınırlarında işlenen tarım alanları	82
Çizelge 4.10 İstanbul il sınırlarında ekim yapılan örtü altı alanları.....	84
Çizelge 4.11 İstanbul il sınırlarında yetişen bitkisel üretim değerleri	84
Çizelge 4.12 İstanbul il sınırlarında örtü altı üretim değerleri	85
Çizelge 4.13 İstanbul ili başlıca bitkisel ürünleri.....	85
Çizelge 4.14 İstanbul ili Avrupa Yakası’ndaki kırsal mahallelerin ürün deseni.....	85
Çizelge 4.15 İstanbul ili Anadolu Yakası’ndaki kırsal mahallelerin ürün deseni.....	86
Çizelge 4.16 İstanbul Bayrampaşa ve Ataşehir toptancı hallerine gelen toplam meyve sebze miktarı	88
Çizelge 4.17 Belirli tarım ürünlerinde İstanbul ve Marmara’daki üretim ve tüketim değerleri.....	90

SİMGELER VE KISALTMALAR

%	Yüzde
AB	Avrupa Birliği
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AKK	Arazi Kullanım Kabiliyeti
BİB	Büyükşehir İlçe Belediyesi
BŞB	Büyükşehir Belediyesi
BŞBB	Büyükşehir Belediye Başkanlığı
CORİNE	Çevresel Bilginin Koordinasyonu
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
ÇŞB	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Da	Dekar
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
Gr	Gram
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
Ha	Hektar
IPARD	Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İSG	İş Sağlığı ve Güvenliği
Kg	Kilogram
KHGM	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
km ²	kilometrekare
LEADER	Kırsal Ekonomiye Kalkındırma Amaçlı Eylemler Arası Bağlantılar
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
R.G.	Resmi Gazete
TDK	Türk Dil Kurumu
TOB	Tarım ve Orman Bakanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
YYB1	Yerel Yönetim Birimi Düzey 1

1. GİRİŞ

Dünya nüfusu sürekli artmakta ve insanların çoğunluğu büyük şehirlerde yaşamaktadır. 1950 yılında Dünya nüfusu toplam 2,54 milyar iken, 2018’de 7,63 milyar, 2020 yılında 7,794 milyar olmuştur (Url-1). Kentsel ve kırsal nüfusa ilişkin resmi Birleşmiş Milletler’in World Urbanization Prospects: The 2018 Revision Raporu’na göre, küresel olarak 1950’de dünya nüfusunun yaklaşık %30’u, 2018’de %55’i kentsel alanda ikamet etmiştir. 2018 yılında kentsel nüfus 4,22 milyar (%55,3), kırsal nüfus 3,41 milyardır (%44,7). 2050’de bu oranın %68 olacağı tahmin edilmektedir (Birleşmiş Milletler, 2019).

Küresel iklim değişikliğinden kaynaklanan etkiler, salgın hastalıklar, yerleşme alanlarının kontrolsüz büyümesi, nüfusun belirli bölgelerde yığılması; tarım alanlarını, doğal kaynakları ve gıda üretimini olumsuz etkilemektedir. Ülkemizdeki kırsal nüfus oranına bakıldığında, 2000-2012 yılları arası yaklaşık 24 milyondan 17 milyona düşerek hızla azalmıştır. 2012 yılı verilerine göre, kırsal nüfus ülkemizin nüfusunun yaklaşık %23’ünü oluşturmaktadır. 2019 yılında belde ve köylerde yaşayan kırsal nüfus oranı %7’ye düşmüştür (TÜİK, 2020). Bu değişimin nedenleri arasında; yeni il ve ilçelerin kurularak belediye sınırlarının genişletilmesi, tarımda makineleşmenin yaygınlaşması, büyük tarım arazilerinin parçalanarak bölünmesi, büyük şehirlerdeki cazip koşullar (eğitim iş vb.) sebebiyle kırsal alanlardan büyükşehirlere yapılan göç hareketleri gibi çok sayıda faktör etkili olmuştur. Ayrıca kırsal yerleşmelerde ortanca yaş geçmişe göre oldukça yüksek hale gelmiştir. Kırsalda nüfusun azalması, tarımda işgücünün azalarak bitkisel ve hayvansal üretimin de olumsuz etkilenmesi anlamını taşımaktadır (Yılmaz, 2015).

Toplumun sağlıklı ve güçlü olarak yaşamını sürdürmesi, ekonomik ve sosyal yönden gelişmesi, refah düzeylerinin artarak huzurlu ve güven içinde varlığını sürdürebilmesinde yeterli ve dengeli beslenme temel koşullardan birisidir. Sağlıklı bir yaşam gıda güvenliği sağlanarak elde edilebilir. Dünyada Gıda Güvenliği ve Beslenme Durumu Raporu verilerine göre, 2 milyardan fazla insanın gıda güvenliği olmadığı tahmin edilmektedir. 2015 yılından beri yetersiz beslenen insan sayısı artış göstermektedir (FAO, 2019).

Tarım, ormancılık ve balıkçılıkta istihdamın payı 2000 ile 2020 arasında küresel olarak yaklaşık %27,4'e gerilemiştir. Ancak tarım, hizmetler sektöründen sonra dünya çapında ikinci büyük istihdam kaynağı olmaya devam etmektedir. Tarım sektörünün payındaki düşüş genellikle artan gelir seviyeleriyle bağlantılıdır. Bu durum tüm bölgelerde ve neredeyse tüm ülkelerde tarımda istihdamın payındaki düşüşü açıklamaktadır. COVID-19 pandemisi bu genel düşüş trendini kırmış olup, COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle tüm sektörlerde istihdam düşerken, 2019-2020 yılları arasında Avrupa dışındaki tüm bölgelerde tarımsal istihdamın payının artmasına neden olmuştur. Tarımda istihdamın en düşük payı 2020 yılında Avrupa'da gözlenmiş ve istihdam edilen nüfusun sadece %5,2'si tarımda iş bulmuştur. En yüksek pay, istihdam edilen toplam nüfusun %49,5'i ile Afrika'da görülmüştür (FAO, 2021). Türkiye'de son 5 yılda tarım sektöründe çalışan kişi sayısı %14 azalarak 4.716.000 kişi olmuştur. Türkiye'de tarım sektörünün diğer sektörler arasında %17,9'lık payı vardır (TÜİK, 2021).

Yerleşme çeperinde potansiyeli doğrultusunda değerlendirilebilecek kırsal karakterli alanlar, büyükşehir belediye sınırının il sınırına dayandırılması ile kentsel alan statüsü kazanmış ve bu alanlarda yapılaşma beklentileri artmıştır. Kente gıda ürünü sağlayabilecek kırsal karakterdeki arazilerin potansiyelleri doğrultusunda değerlendirilmesinin; kentin gıda ihtiyaçlarının bir kısmını karşılayabileceği, bu şekilde bir taraftan kırsal alanın verimli kullanımının ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasının ailelere ekonomik katkı olması, diğer taraftan gıda gereksiniminin kilometrelerce uzak mesafelerden taşınmasından kaynaklanabilecek sorunlara belirli oranda çözüm getirilebileceği öngörülmüştür.

Bu tez çalışmasında 1. bölümde çalışmanın gerekliliği, temel amaçları, kapsamı ve yöntemi üzerinde durulmuştur. Kavramsal yapıya ilişkin incelemeler tezin 2. bölümünde ele alınmıştır. Dünyada ve ülkemizde standart bir tanımı olmayan kırsal alan ve kırsal yerleşme tanımları literatür incelenerek ortaya konulmuştur. Büyükşehir belediyelerinin oluşumu üzerinde durulan 3. Bölümde, yasal düzenlemelerle meydana gelen değişimler detaylı olarak irdelenmiştir. Alan araştırması yapılan 4. bölümde İstanbul il kapsamına ait bilgiler verilerek, kırsal alanların mevcut durumu üzerinden tarım potansiyelleri belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde kırsal alanların potansiyelleri doğrultusunda değerlendirilmesi

hususunda hesaplama sonuçlarına bağılı kapasitelerinin artırılmasına yönelik öneriler getirilmiştir.

1.1 Tezin Amacı

Belediye sınırları içinde kalan kırsal karakterli alanların incelenmesi ve kente sağlayabileceğı faydaların irdelenmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Böylelikle; büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan kırsal alanlarda; tarımsal arazi varlığının dikkate alınarak arazi yönetim planı yapılması ve gıda üretiminin mümkün olduğu kadar kentin yakın çevresinden karşılanması; doğal kaynakların sürdürülebilirliği üzerinde çok yönlü etkisinin olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

1.2 Tezin Kapsamı

Çalışmada öncelikle, kırsal alanın kavramsal yapısı ele alınmış, Dünyada ve ülkemizde standart bir tanımı olmayan kırsal alan ve kırsal yerleşme tanımları literatür incelenerek ortaya konulmuştur. Bu alanda yapılmış birbiriyle ilişkili kırsal alan-kırsal yerleşme kavram tanımları, konu ile ilgili kanun, yönetmelik, kırsal kalkınma plan notları literatür araştırması ile incelenmiştir.

Kırsal alan kavramının dünyadaki önemini açıklayan IPARD, FAO gibi uluslararası kurumların yayımladığı rapor ve bildirilerden yararlanılmıştır. Kalkınma Planları başta olmak üzere TOB ve diğer bakanlık verileri, çeşitli kurum kuruluşların, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB)'nin stratejik raporları incelenerek kırsal alanlara yönelik yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Belediye oluşumundan günümüze kadarki yerel yönetim yapısındaki gelişme zamansal kapsamı oluşturmaktadır. Örnek çalışma alanı seçilen İBB sınırı, alan çalışmasının kapsamını belirlemektedir. İBB ve il sınırı içindeki kırsal karakterli alanların durumları irdelenmiştir.

1.3 Tezin Yöntemi

Alan çalışması kapsamında; İstanbul bütününde 6360 sayılı yasa uygulamaları ele alınmıştır. İstanbul il bütününde yasa kapsamında belirtilen 151 kırsal mahalle ve bu çalışma kapsamında ortaya çıkan arazi varlığına göre kırsal alan tanımına giren alanlarda nüfus eğilimleri, tarımsal faaliyetler, işgücü durumu, tarımsal arazi kullanımı, yetişen başlıca bitkisel ürünler, üretim değerleri ve yeterlilik durumları incelenmiştir. Yapılan analizlerle nüfus, ortalama üretim değerleri birlikte irdelenerek taşıma kapasitesi, ayrıca hizmet verebileceği potansiyel nüfusa ilişkin varsayımlarda bulunulmuştur.

Bu çalışmada, metropol kenti besleyen tarımsal ürünlerden sadece sebze meyve üretimi-tüketimi miktarları üzerinden yaklaşık hesap yapılmaya çalışılmıştır. Toplam ürün miktarı ile ilgili hesaplamalar farklı çalışmalarda değerlendirilebilecektir. Hayvancılık başlığı da ayrı bir çalışmada detaylarıyla incelenmesine ihtiyaç olarak görülmektedir.

TOB ve İBB'nin arazi kullanım verileri ile 2018 yılı için aynı yıla ait elde edilen yıldaki üretim değeri ve nüfus üzerinden oranlanmıştır.

Kırsal karakterli mahallelerdeki arazi varlığının, doğal kaynakların en uygun ve verimli şekilde kullanılmasıyla, bir taraftan doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanmasının, diğer taraftan bu alanların metropolde yaşayan insanların gıda ihtiyacının belirli bir bölümünü karşılayabilmesinin birçok yönden fayda sağlayacağı üzerinde durulmuştur.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Farklı coğrafyalarda kullanımı her geçen gün gelişmekte olan ‘kırsal’ kavramı, kapsamlı olarak ele alınmakta ve kırsal alanı tanımlayıcı parametrelerin belirlenmesinde yeni farklı teorik yaklaşımlar ileri sürülmektedir (Hoggart, 1990; Halfacree, 1993; Pierce, 1996, akt. Ilbery, 1998).

Bu bölümde genel kabul gören kırsal alan kavramına ilişkin tanımlar incelenerek, kırsal alanın önemi, işlevi, mevzuatı ele alınmış ve buna göre kırsal alan ölçütleri belirlenmiştir.

2.1 Kırsal Alan Tanımı

Günaydın (2006), “kır” sözcüğünü ‘kent alanları dışındaki alanlar’ olarak tanımlarken, “kırsal” terimini ise “kentsel olmayan” biçiminde ifade etmiştir.

Kırsal alan kavramı, genel olarak yasalarda ve kalkınma planlarında “‘kırsal kesim’”, “‘kırsal yerleşim’”, “‘kırsal nüfus’” gibi çok çeşitli kavramlarla ilişkilendirilmiş, uluslararası kabul gören ortak bir tanım olmadığı görülmüştür.

1970’li yıllarda İngiltere’nin ilk planlama çalışmalarında, kentsel-kırsal arasındaki bütüncül yaklaşımın bir ifadesi olarak yeşil altyapı kavramı (Natural England) ortaya çıkmıştır (Tuna, 2021). Kırsal alanı tanımlamanın en yaygın örneği Department of the Environment (Çevre Bakanlığı) tarafından da kabul görüp kullanılan Cloke (1977)’un “İngiltere ve Galler için kırsallık endeksi” sınıflandırma çalışması olmuştur (Halfacree, 1993).

Cloke, 1985 yılında Journal of Rural Studies dergisinde yayınlanan kırsal alan araştırmaları üzerine yaptığı çalışmasında, kırsal alanla ilgili daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç olduğunu belirtmiş, benzer düşünceye daha önceki dönemlerde Bealer et al. (1965), Falk and Pinhey (1978) de değinmiştir. Cunha (2001)’ya göre ‘kentleşmemiş alan’ kavramı; kırsal alanın eş anlamlısı kabul edilmiş ve “‘kentsel olarak tanımlanmış ancak ağırlıklı olarak kırsal bir yapıya sahip alan’” ile “‘genel

olarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı ve kentleşmiş bölgelere yakın olmayan, kullanılmayan, boş araziler’’ şeklinde ifade edilmiştir (Champion ve Hugo, 2004).

Küresel çerçevede her ülkenin kendi mevzuatına göre kırsal alan tanımları olmakla birlikte AB’nin ve OECD’nin kırsal alan tanımları ve istatistikleri dünyada geçerliliğini korumaya devam etmiştir. Kırsal alanlar için AB tarafından yapılan genel bir tanım olmamakla birlikte, OECD’nin tanımının AB düzeyinde de kullanıldığı görülmüştür.

OECD’nin kırsal alan tanımında, nüfus yoğunluğu km² başına 150 kişiden az olmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak, il düzeyinde kırsal yerleşmelerde nüfusun;

- %50’sinden fazlası ikamet ediyorsa “kırsallığı baskın”
- %15 - %50’i bulunuyorsa “önemli derecede kırsal alanlar”
- %15’in altının yaşamını sürdürdüğü alanlar ise “kentselliği baskın alanlar”dır (Günaydın, 2006).

Bu kapsamda, AB 28 ülkesinin yüzölçümünün; %44’ü kırsallığı baskın, %44,2’si ise orta kırsal alanları oluşturmaktadır. Özellikle Estonya, İrlanda, Yunanistan, Portekiz, Romanya, Slovenya ve Finlandiya ülkeleri kırsallığın baskın olduğu (%66-%90) alanlara sahiptir (Kalkınma Bakanlığı, 2018a). Türkiye’deki nüfusun ise, %42’si kırsallığı baskın, %16,5’i kentselliği baskın alanlarda yaşamaktadır (Günaydın, 2006).

TDK’da ‘kır’, “şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer” olarak, ‘kırsal’ ise “az insanın barındığı, genellikle kır durumunda olan yer” olarak tanımlanmıştır. ‘Kırsal bölge’ ve ‘kırsal alan’ kelimeleri birbirine eş tutulmuştur (TDK, 2021).

Ülkemizde planlı dönemden önce 1924 yılında çıkan 442 sayılı Köy Kanunu’na göre nüfusu 20.000’den fazla olan yerleşim birimleri kent, diğer yerleşim birimleri köy ve kasaba ismi altında kırsal alan kabul edilmekteydi. Sadece nüfus kriterine göre yapılan bu tanımlamada, kırsal alanlara sadece köy ve beldeler değil, nüfusu

20.000'den düşük il ve ilçe merkezleri de girmekteydi. 1960 yılından sonra ulusal kalkınma planları hazırlanarak plan hedeflerine ulaşmak amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. DPT tarafından 1963 yılında Birinci Kalkınma Planı çıkarılarak planlı dönem başlamıştır.

Planlı dönemden sonra kırsal alan tanımı ilk kez 2000 yılında çıkarılan Sekizinci Beş Yıllık Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda ele alınmıştır. Raporda “kırsal alan” ile “tarımsal alan” ve “kırsal kalkınma” ile “tarımsal kalkınma” kavramlarının farklı olduğu belirtilmiştir. Ülkemizdeki kırsal alan tanımı, “81'e çıkarılan il sayısı dahilinde, metropolitan yerleşimler dışında yer alan illeri kapsayan, ilçe, köy ve mezralarda her türlü sosyal güvenceden (iş olanakları, sigorta, emeklilik, eğitim, sağlık ve kültürel etkinlikler) yeterince yararlanamayan bireylerin sayısal çoğunluğu oluşturduğu mekansal büyüklük” şeklinde yapılmıştır. Ayrıca bu raporda kırsal alanla ilgili bazı ayırt edici özelliklere yer verilmiştir. Kırsal alanlarda öne çıkan bu özellikler;

- Yaşam kalitesi ve ekonominin, doğal kaynakların verimli kullanılması ve değerlendirilmesiyle bağlantılı olduğu,
- Genel olarak sosyokültürel gelişmelerin bütüne çok daha geç işlediği,
- Teknolojik gelişmelerin hayata ve üretime geçme oranının daha düşük veya geç olduğu,
- Geleneklerin yaşam biçimini etkileme gücünün fazla olduğu.
- Geleneksel yaşam biçimlerinin ve tüketim yollarının sürdürüldüğü,
- İnsan ilişkilerinin ön planda ve birbirine bağlı olduğudur (DPT, 2000).

DPT, 2011 yılında kapatılarak yetkileri Kalkınma Bakanlığı'na verilmiştir. Kırsal alanların dönem içinde değişen koşullarıyla birlikte yeni anlamlara gelmesi, yeni bir kırsal alan tanımı yapılmasını gündeme getirmiştir.

2013 yılında çıkarılan Onuncu Kalkınma Planı'nda kırsal alan tanımının yenileneceği, temel nitelikteki ulusal verilerin kır-kent ve şehir ölçeğinde yayımlanması sağlanacağı belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Ülkemize Avrupa Birliği (AB) tarafından üreticilerin kullanımına yönelik tarım, gıda ve hayvancılık alanlarında sağlanan hibe destekleri, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) Programı bünyesinde verilmektedir. 27.01.2015 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından onaylanan 2014-2020 dönemi IPARD Programı'nda, Türkiye'de kırsal alan tanımının iki ayrı şekilde yapıldığı görülmüştür.

Birinci yaklaşım, yerleşim yerinin konumu ve nüfusuna göre ayırmadan yerleşimin sadece idari statüsüne göre yapılan, il-ilçe merkezlerinde yer alan yerleşim yerlerinin kentsel, bunların dışında kalanların kırsal alan olarak nitelendirildiği tanımlamadır.

İkinci yaklaşımda, yerleşim yeri nüfusu kırsal alanları kentsel alanlardan ayırmada kriter olarak dikkate alınmıştır. Buna göre nüfusu 20.000'in üstünde olanlar kentsel, 20.000'in altında olan yerleşimler ise kırsal alan olarak değerlendirilmiştir.

2015 yılında yayınlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020) Raporu'na göre TÜİK tarafından istatistiklerde kullanılan iki farklı tanım vardır. Birinci tanım idari statüye göre yapılan tanımlama olup, beldeler dahil il-ilçe merkezleri dışındaki tüm yerleşimler köy kabul edilmiştir. Bu tanım köy-şehir ayrımı yapılan istatistiklerde kullanılmıştır. İkinci tanım nüfus eşiğine göre yapılmış olup nüfusu 20.000'inin altındaki il-ilçe merkezleri ile belde ve köyler "kırsal yerleşim" olarak kabul edilmiştir. İkinci tanıma göre, TÜİK tarafından 1988 yılından beri kır-kent sınıflamasına göre istatistikler yapılmış, ancak 30 büyükşehir belediyesinin sınırlarını il sınırları ile çakıştıran 12.11.2012 kabul tarihli 6360 sayılı yasa sonrasında yeni bir kırsal alan tanımı yapılması zorunluluğu doğmuştur (GTHB, 2015b).

2018 yılında yayınlanan On Birinci Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda, kırsal alanı tanımlarken sadece bir faktöre göre şekillendirmenin yeterli olmadığı üzerinde durulmuş, ancak kırsal alana özgü yeni bir tanım yapılmamıştır. Genel bir ifade olarak, yaygın ekonomik faaliyeti tarım olan, seyrek nüfuslu geniş doğal çevreye sahip yerlerin kırsal alan olarak kabul edildiği belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018a).

Belediyenin idari sınırları içerisinde bulunan mahallelerdeki kırsal alanın tanımlanması gerekmektedir ve böyle bir tanım henüz literatürde yer almamaktadır. Söz konusu çalışmalar tamamlanıncaya kadar TÜİK tarafından üretilen güncel tanımların kullanımı sürmektedir.

Ünal ve Tanrıvermiş (2018), kır ve kırsal alan üzerine yapılan çalışmalardan yola çıkarak kırsal alanı; “resmi olarak bir idari birim olamayan küçük topluluklar” şeklinde, kendi yaptıkları çalışma sonucu ise; “Mekansal açıdan idari sınırları tanımlanmış olan bir birime (köy, belde) bağlı olmakla birlikte; alanın gerektirdiği uzmanların oluşturduğu rapora istinaden, doğal ve ekolojik yapısının değişikliğe uğramadığının, alanda herhangi bir endüstriyel tesisin bulunmadığının, üretimin geleneksel ve doğal yollarla yapıldığının tespit edilmesini takiben, sınırlarının o idari birim sınırları içerisinde tam ve kesin olarak tanımlandığı ve karara bağlandığı alanlar” olarak tanımlamıştır. Araştırma sonucunda kırsal yerleşme alanı için de başka bir tanıma ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir (Ünal ve Tanrıvermiş, 2018).

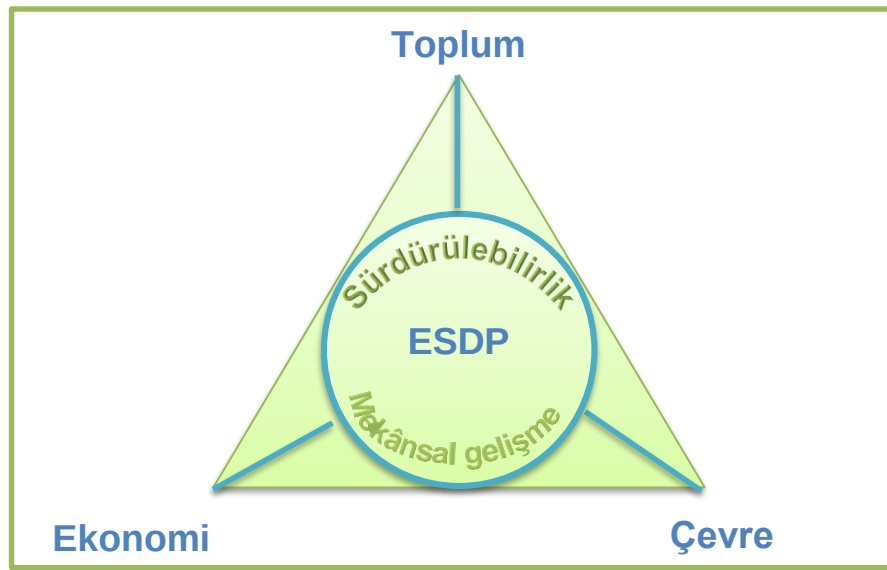
Kırsal alan tanımında demografik, sosyal, hukuki ve idari yaklaşımların yanı sıra arazilerin doğal karakterlerini de dikkate almak gereklidir. Bu tanıma göre, çalışılan örnek alanda kırsal alan sınırları; arazi varlığı ve arazi kullanım sınıfları dikkate alınarak oluşturulacaktır. Büyükşehirlerdeki kırsal alanların değerlendirilebilirliği üzerine öneriler getirilmeye çalışılacaktır.

2.2 Özelliklerini Koruyabilen Kırsal Alanlar

Ülkemizde küreselleşme ve yerelleşme eğilimleri karşısında potansiyellerini öne çıkarabildikleri sürece özelliklerini koruyabilen kırsal alanlar; farklı iklim, coğrafi yapı ve kültürleri ile çeşitlilik göstermektedir.

Başlıca ekonomik faaliyetlerin tarım ve ormancılık olarak öne çıktığı ancak bunlarla beraber sürdürülebilir turizm, gıda sektörü ve el sanatları gibi üretim faaliyetlerinin de yer aldığı kırsal alanlar, kentle sürekli etkileşim halinde olan alanlar olarak gelişimini sürdürmektedir.

1999 yılında Potsdam’da Mekansal Planlama üzerine sorumlu Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanan ve Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan Avrupa Mekansal Gelişim Perspektifi (ESDP) Raporu’na göre, AB özellikle sosyoekonomik uyumu güçlendirerek dengeli bir sonuca ulaşma ve sürdürülebilir kalkınmayı amaçlamaktadır. Avrupa Mekansal Gelişim Perspektifi’nin hedef üçgeni Şekil 2.1’de gösterilmiş olup dengeli, sürdürülebilir bir mekansal gelişim amaçlanmıştır. Kırsal alanlar doğal ve kültürel miras etekinin gelişimi için özellikle önemli olup, mekansal kalkınma politikalarıyla sağlanan dengeli bir mekansal yapı aracılığıyla AB’nin sürdürülebilir kalkınmasını teşvik eder (European Communities, 1999).

Şekil 2.1 AB’nin hedef üçgeni (European Communities, 1999).

Dünya ölçeğinde kırsala götürülen hizmet noktasında kalite, çeşitlilik ve sürekliliği sağlayabilecek yenilikçi model arayışları sürmektedir. Kırsalın mevcut demografik yapısını ve farklı coğrafi koşullarını göz önünde bulundurarak ekonomik, kapsayıcı ve sürdürülebilir hizmet sunumu modelleri araştırılmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi, idari yapısı ile kırsal yörelerin ihtiyaçları ve koşulları model arayışlarında belirleyici olmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018a).

Dünyada her geçen gün daha fazla alan ‘korunan alan’ olarak ilan edilmektedir. Bu alanlarda tarım için genetik kaynak, ilaç hammaddesi, rekreasyon ihtiyacı ve turizm ile orman ürünlerinin sürdürülebilir kullanımı sağlanarak yerelde barınma ve geçim kaynağı sağlanmaktadır (Koca vd., 2016).

2.2.1 Kırsal alanların önemi

Kırsal alanlar içerdği çeşitlilikle tüm dünya kalkınma politikalarında, milli kültürlerin, toplumsal geleneklerin, örf ve adetlerin muhafazasında, geleceğin gelenekler ile bağlantısında ve dolayısıyla toplumun sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli işlevler görmektedir. Bu nedenle kırsal alanların korunma, planlanma ve geliştirilme çalışmaları bir ülkenin kalkınmasında önem arz etmektedir.

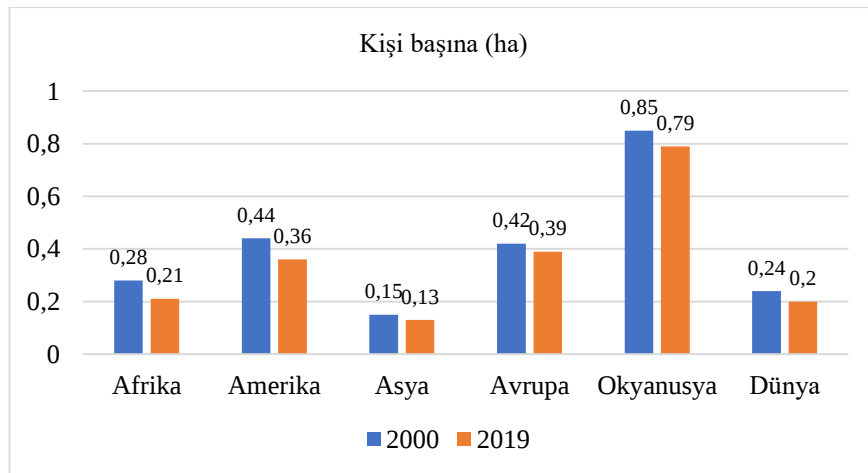
Kırsal alanlar, tarımsal ürün çeşitliliğine, doğal kaynak, çevre ve güzelliklere, tarihi ve kültürel varlıklara sahiptir. Tüketicinin gıda kalitesi ve güvenliği konularında duyarlı davranarak doğal ortamlarda yetişen yöresel ve organik ürünlere yönelmesi, gelişen kentsel ekonomilerle kentsel-kırsal alanlar arasındaki ilişkilerin güçlenmesi, kırsal alanda yapılan turizm faaliyetleri ve rekreasyon alanlarının yoğun ilgi görmesi, kırsal alanların gelişimine büyük katkı sunmaktadır. Yerelde tarım-çevre ilişkilerinin yeniden düzenlenmesiyle, tarım, hayvancılık ve ormancılık faaliyetlerinin bilinçli yapılması, kırsal alan varlıklarının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önem taşır (DPT, 2006).

Küresel tarım arazisi alanı 2019 yılında, 2000 yılına kıyasla %3 veya 0,13 milyar hektar (ha) düşüşle 4,8 milyar ha olmuştur. Tarım arazilerinin yaklaşık 2/3'ü (3,2 milyar ha) kalıcı çayırlar ve meralar, 1/3'ü ise (1,6 milyar ha) ekili arazi olarak kullanılmıştır. 2000-2019 yılları arasında tarım arazisi 127 milyon hektar azalmıştır. Tarım arazileri 2000 yılından bu yana azalmasına rağmen, 1990'lı yıllara kadar önemli bir genişleme göstererek 1961-2019 döneminde her yıl ortalama %0,1 oranında artmıştır. Küresel ekili arazi alanının bölgesel dağılımı incelendiğinde, sırasıyla 2000-2019 yılları arası çok az değişikliklerle Asya, 2019'da küresel ekim alanında en büyük paya sahipken (%38), onu Amerika (%24), Avrupa (%19), Afrika (%18) ve Okyanusya (%2) takip etmiştir. Bununla birlikte, bu dönem boyunca farklı bölgelerde ekili arazi genişlemesinde farklılıklar olmuştur. Okyanusya ve Afrika'nın her ikisi de ekilebilir arazi alanında hızlı bir büyümeye sahipken (sırasıyla %24 ve %20), Asya %5'lik bir büyüme göstermiştir. 2019 yılında küresel kalıcı çayır ve meraların %12'si Çin'e, %10'u Avustralya'ya ve %8'i ABD'ne ait olmuştur. Aynı yıl, küresel ekili alanlar içinde en büyük paya Hindistan (%11), ABD (%10) ve Çin (%9)

sahiptir. Tarım arazilerindeki ekili alanlara karşı geniş çayır ve mera varlığı, hayvancılık uygulamalarının yoğun yapıldığını göstermektedir (FAO, 2021).

Kırsal alanlar üzerinde bulunan tarım arazileri, bir yandan çiftçilerin ekonomik geçim kaynağı olmakta, bir yandan da toprak ve su kaynakları vasıtasıyla kentin gıda ihtiyacı ve güvenliğini sağlamaktadır. Bu nedenle de gıda ihtiyacını karşılayabilecek ve kaybedildiğinde geri döndürülemeyecek toprak kaynaklarının verimli kullanılması son derece önem arz etmektedir. Bu kırsal alan kapsamına giren çalışmalar farklı disiplinler arası bir koordinasyonu gerekli kılmaktadır.

Nüfus ekili alanlardan daha hızlı arttığından, 2000-2019 yılları arasında tüm bölgelerde kişi başına ekili alan azalmıştır. Dünya ortalaması 2019 yılında %17 azalarak kişi başına 0.20 ha düşmüştür. Bu düşüş Afrika'da (% -26, kişi başına 0,21 ha), ardından Amerika'da (%-18, kişi başına 0,36 ha), Asya'da (% -15, kişi başına 0,13 ha), Avrupa'da (kişi başına % -8, 0.39 ha) ve Okyanusya'da (kişi başına % -7, 0.79 ha) olmuştur (Şekil 2.2). Aynı dönemde tarımsal üretimdeki artış, sınırlı arazi kaynaklarıyla nüfusu beslemede daha yüksek verimliliği göstermektedir. Kişi başına en yüksek ekili alana sahip ülkeler, seyrek nüfuslu alanlar üzerinde mevcut olan geniş arazi alanları nedeniyle Kazakistan, Avustralya ve Kanada'dır. Yüksek değerlerin diğer nedenleri arasında tarımsal girdilerin ekili alanlar üzerinde yoğun kullanımı ve tarımsal ithalata veya gıda yardımına bağımlılık yer almaktadır (FAO, 2021).

Şekil 2.2 Bölgelere göre kişi başına ekili alan (FAO, 2021)

Türkiye’de tarım arazilerinin kullanımına göre, 2019 yılında 14.617 bin ha alan kalıcı çayırlar ve meralar, 23.099 bin ha alan ise ekili arazilerdir. Kişi başına düşen ekilebilir alan (ha) 2000-2019 yılları arası azalarak 0.42’den 0.28’e düşmüştür (FAO, 2021).

Kırsal ve kentsel alanlar arasında gelişen bazı sosyal ilişki ağları, ekonomik bağları da güçlendirmektedir. Örneğin ilçe veya köylerde düzenlenen yöresel ürün, kültür ve sanat festivalleri ya da doğa sporları organizasyonları bunlara örnek verilebilmektedir. Kır ve kent ekonomileri arasında etkileşimin sağlandığı önemli araçlardan biri de kentlerde belirli günlerde kurulan köy pazarlarıdır. Gıda perakendeciliğinde hızla artan market zincirlerine rağmen köy pazarları kentlerde önemini korumaktadır. Neticede kırsal alanlarda yaşayan nüfusun toplam nüfus içinde daima önemli bir ağırlığa sahip olacağı öngörülmektedir. Kırsal kesim gerek geçim kaynakları gerekse yaşam tercihleriyle kendine özgü koşullara ve kabullere sahiptir. Bu nedenle kırsal politikaların, kırsal kesimin ihtiyaçları ve beklentileriyle örtüşecek şekilde geliştirilip yürütülmesi gerekmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018a).

2.2.2 Kırsal alanlara yönelik destekleme çalışmaları

Kırsal yerleşmelere hizmet ve yardımların rahat ulaşabilmesi amacıyla şehir ve metropoliten planlamadan çok kırsal yerleşmelerin düzenlenmesine gereksinim duyulmaktadır ve öncelik verilmelidir. Cumhuriyetten günümüze kadar ülke üzerinde önemlerini koruyan kırsal yerleşmeler için çeşitli çalışmalar yapılmış, bu çalışmalar hükümet programları ve kırsal kalkınma planlarında sunulmuştur.

Bu tür düzenleme için geliştirilmiş proje ve uygulamalarda kırsal yerleşmelerle ilgili fiziki düzenlemeler, yasa ve ilgili kuruluşlarla yürütülmektedir. Özellikle planlı dönemde kırsal alan düzenlemeleri gerek teorisyenler gerek uygulayıcılar tarafından sık sık ele alınmış, çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bu önerilerin bazılarında köyler tek tek ele alınırken, bazıları belirli alanda, kümeler halinde düşünülüp planlanmaktadır. Bunlar arasında çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülen Örnek Köy çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalar genellikle belirli özelliği olan bir köyün çevresindeki

yerleşmelere örnek olacak şekilde donatılmasını, ekonomik, toplumsal olarak kalkındırılmasını kapsamaktadır.

1961 yılında geliştirilen projeler, ‘‘Pilot Köy’’, ‘‘Örnek Köy’’ adları altında ele alınmıştır. Örneğin İstanbul’da Aydınlar, Cumhuriyet, Kestanelik ve Çayağzı köyleri örnek köy olarak seçilmiştir. Ön inceleme yapılarak bu köylerin haritaları hazırlanmış, eğitim, sağlık, kültür, tarım, hayvancılık, sulama ve içme suyu, elektrik enerjisi, yol durumları ve gereksinimleri saptanmış, bu konuda proje ve etüt hazırlıklarına geçilmiş ve beş yıllık programlara bağlanmıştır. Kırsal alanların sorununa yönelik Tarım kentler, Merkez köyler ve Köykentler yaklaşımları geliştirilmiştir. Her üç yaklaşımla kırsal yerleşmeler arasında bir toplulaştırma önerilmektedir. Bu hiçbir zaman yerleşmeleri bulundukları yerden kaldırıp bir yerde toplamak anlamına gelmemektedir. Kaynakları sınırlı ülkemiz için her bir yerleşmeye gerekli hizmet alanlarını yaymak yerine merkez köy niteliğini taşıyan yerleşmelerde bu işlevi canlı ve devingen tutabilmek, kümenin köylerinde ekonomik potansiyeli canlandırmak ve zaman içinde geliştirmek öncelikli amaçlar olmuştur (Çetiner, 1980).

Artan ulaşım imkanları ve günübirlik istihdam amaçlı kırsal-kentsel alan etkileşiminin artmasıyla, kırsal alanlarda iş geliştirme ve yatırım faaliyetleri çoğalmıştır. Bu gelişim, tarım ve gıda sanayisinin yaygın olduğu yerler ile geleneksel ticaretin yapıldığı ilçelerin çevresinde daha yoğunlaşarak devam etmiştir. Dolayısıyla, ülke genelinde kırsal alanların homojen değerlendirilmesinden vazgeçilerek bu alanlara yöre odaklı yaklaşılmaya başlanmıştır. Böylece yöreden yöreye farklılaşan ihtiyaçlara ve potansiyellere uygun faaliyetlerin yapılması düşünülmüştür (GTHB, 2015b).

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde; tarımsal faaliyetlerin çevre korumaya yönelik önlemler alınarak yapılabilmesi, doğal özelliğini koruyan tarım arazilerinin bozulmadan geliştirilmesi bağlamında araziye uygun tarımsal ürün planlamasının yaygınlaştırılması gerekliliği ifade edilmiştir. Bu amaçla entegre tarım havzaları programları geliştirilmiş, organik tarım ve iyi tarım uygulamaları yaygınlaştırılmış, çevreye zarar vermeyen üretim yöntemleri araştırılarak uygulanmış, tarımsal üretim yaparken oluşan çevre kirliliğinin takip edilmiş, ıslah edilerek kullanılabilecek tarım

arazilerini geliştirme çalışmalarına yer verilmiş, su ürünlerinin de sürdürülebilir kullanması amacıyla önlemler alınmaya ve bunlarla ilgili çalışmalar desteklenmeye çalışılmıştır (DPT, 2006).

1988 yılında AB komisyonunun hazırladığı Kırsal Toplumun Geleceği Tebliği'nde geçen kırsal kalkınma, tarımsal gelişmenin önemli bir bileşeni olarak ele alınmış ve aşağıdaki hedefler ortaya çıkmıştır:

- Ekonomik ve sosyal bütünselliği sağlayabilmek,
- Tarımsal yapı değişirken, kırsal ekonomiyi bütün halinde incelemek,
- Çevreyi ve kırsaldaki değerleri koruyabilmek (EU Commission akt. Çelik, 2005).

AB'nin kırsal kalkınmayı sağlamak için 1991 yılında başlattığı LEADER (Kırsal Ekonominin Kalkındırılması için Faaliyetler Arasındaki Bağlantılar) girişimi, kırsal alanda yaşayanların yaşam kalitelerini artırıp, kırsal alandaki nüfusun azalmasının önüne geçilmesine yönelik uygulamaları desteklemektedir. Bu program çerçevesinde kamu ve özel kurumlarla iş birliği içinde yerel eylem çalışmaları yürütülmüştür. Ülkemizdeki ziraat odaları gibi sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen önder çiftçi projelerinin LEADER'e benzer faaliyet gösterdiği söylenebilir (Çelik, 2005).

Ülkemizin AB kırsal kalkınma fonlarından azami ölçüde yararlanabilmek için başta kırsal kalkınma alt yapısının oluşturulması amacıyla yaptığı uygulamalar;

- Koordinasyon eksikliğinin giderilerek üretimin çeşitlendirilmesi amacıyla Tarımda Yeniden Yapılanma ve Destekleme Kurulu oluşturulması
- Üretici kayıtlarının girilmesi amacıyla Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) oluşturulması
- Ürünleri çeşitlendirmeye yönelik Alternatif Ürün Projesi yürütülmesi
- Mera sınırları belirlenerek verimliliğinin artırılması amacıyla Mera Islah Uygulamaları yapılması
- 2000 yılında üretim yapılacak araziler için, üreticilere hektar başına Doğrudan Gelir Desteği verilmeye başlanması

- Tarım Kredi Kooperatifleri'yle Dünya Bankası'nın yürüttüğü Tarımsal Örgütlenmenin Yeniden Yapılandırılması çalışmaları
- Ülke ölçeğinde hazırlanan içerisinde kırsal alanlara ait verilerin de bulunduğu Türkiye Genel Yerleşme Düzeni Atlas Projesinin başlatılması olmuştur (Mülga Tarım ve Köyişleri Bakanlığı akt. Çelik, 2005).

Ülkemizin kırsal kesim gerçeğine ya da köy olgusuna üretim ve yaşam biçimleri bakımından canlılık veren dinamikler kavramlar üzerinden konuya yaklaşılmaması, oluşturulacak hedeflere ulaşmak için benimsenecek stratejilerin ise dünya gündemiyle bağlantılı olması tamamlayıcılık açısından önemlidir. Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası (OTP), Dünya Bankası'nın sürdürülebilir toplum hedefli politikaları gibi uluslararası kuruluşların yaklaşımları kırsal kalkınma politikalarının oluşturulmasında dikkate alınan önemli faktörler olmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018a).

Dünya üzerinde bölgesel ekonomik entegrasyonlardan biri olan AB'de, Ortak Tarım Politikası yedişer yıllık mali dönemleri kapsayan kırsal kalkınma programları aracılığıyla 2000 yılından beri üye ülkelerde bölgesel veya ulusal ölçekte uygulanmaktadır. AB kırsal kalkınma politikasının oluşturulmasında, 5-6 Eylül 2016 yılında İrlanda'nın Cork kentinde yapılan Cork II Konferansı'nda yayımlanan "kırsal alanda daha iyi yaşam" konulu Deklarasyonda AB için kırsal alanda yapılması düşünülen başlıklar aşağıda belirtilmiştir;

- Kırsalda refah seviyesini yükseltmek,
- Kırsaldaki üretim faaliyetleri için gerekli zincirleri güçlendirmek,
- Kırsal yaşamın canlılığını koruyabilmek,
- Doğal çevreyi korumak,
- Doğal kaynakları yönetebilmek,
- İklim değişikliğine adaptasyonu güçlendirmek,
- Kırsalda bilgi ve inovatif faaliyetleri artırmak,
- Kırsal alanın idari yapısını düzenleyebilmek,
- Kırsal politikaların oluşturulması ve yürütülmesinde kolaylığı sağlamak,

- Politikaların uygulamasında performans ve ölçülebilirliği geliştirmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018a).

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) hedefleri doğrultusunda, ülkemizde kırsal alanların kalkınmasının, kamunun sağladığı hizmetlerle, yatırım faaliyetleriyle ve tarımsal destekleme faaliyetleriyle sağlanması öngörülmüştür (GTHB, 2015b).

Halen yaklaşık her dört kişiden birinin kırsal alanda yaşadığı ülkemizde, tarımsal desteklerin yanı sıra hayata geçirilen kırsal kalkınma destekleri, önemli miktardaki kamu kaynağını kırsal kesimin üretim faaliyetlerinde değerlendirmesini amaçlamıştır. Bu tarım ve kırsal kalkınma çalışmaları birbirini tamamlayıcı yönde olmalı ve sağlanan destekler birbirine katkı sunacak şekilde programlanmalıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2018a).

2.3 Kırsal Alan Unsurları

Yerküre biyolojik olarak canlılar ve canlıların içinde bulundukları cansız çevreden oluşmakta, iki ana varlık arasında kurulan ilişkiler, yaşayan organizmaların yer aldığı “Biosfer”i oluşturmaktadır. Doğal çevreyi tanımlamakta kullanılan ekosistem kavramı ise biosferin herhangi bir parçasını ya da bütünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Doğadaki biyotik (canlı) ve abiyotik (cansız) varlıkların aralarındaki karşılıklı bağlarla oluşturduğu sisteme ekolojik sistem ya da ekosistem denir. Ekosistemi oluşturan ana unsurlar;

1. Cansız çevre (iklim, toprak, fizyografi)
2. Canlı çevre (hayvanlar, bitki örtüsü, mikroorganizmalar) şeklinde sınıflanır (Çepel akt. Suri, 2004).

Ekosistemler insan müdahalesinin etkisi açısından 4 başlıkta gruplanmaktadır. Bunlara aşağıda yer verilmiştir.

2.3.1 Doğal (korunmuş) ekosistemler

Genellikle insan etkisinin minimum ölçüde gerçekleştiği izole ekosistemlerdir. Bakir ormanlar, çöller, dağlar bu gruba girer.

2.3.2 Üretim ekosistemleri

Bütün değişim süreçlerinin insan kontrolünde olduğu, verimliliğin (üretkenliğin) esas alındığı ekosistemlerdir. Gübreleme, sulama, zararlılarla mücadele ilaçlarının kullanıldığı, tür çeşidine insan tarafından karar verilen tarım alanları bu ekosistemlere örnek olarak verilebilmektedir.

2.3.3 Kısmen insan kontrolündeki ekosistemler

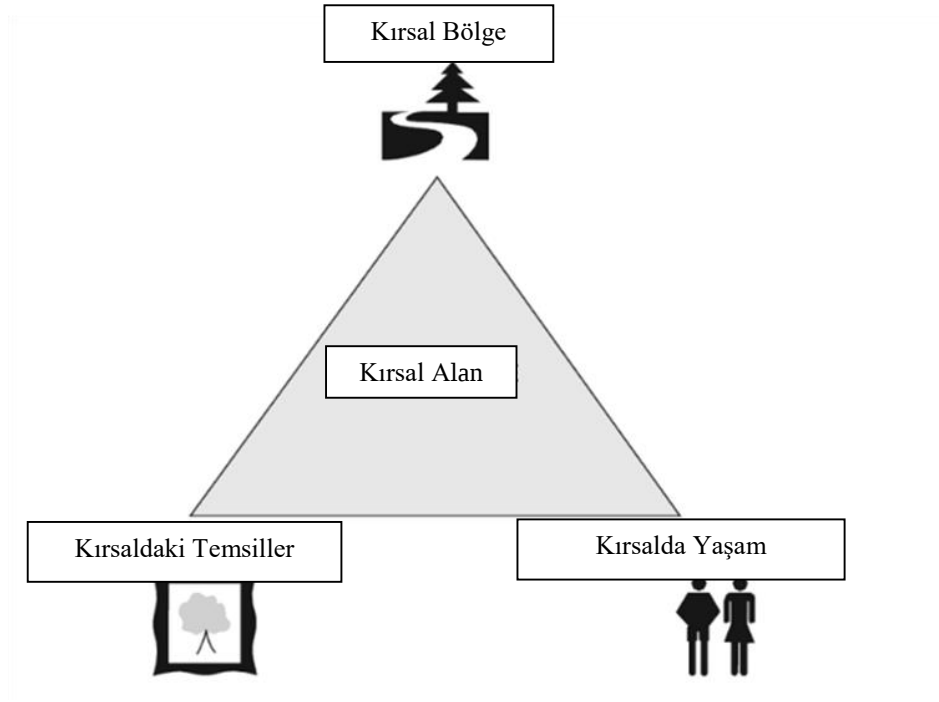
Genellikle insanların rekreasyon alanı olarak kullanılan, doğallığın tam olarak bozulmadığı bu tür ekosistemlere örnek olarak işletme ormanları, milli park alanları gösterilmektedir.

2.3.4 Kentsel (endüstriyel) ekosistemler

Doğallığını büyük ölçüde kaybetmiş bu alanlar, insanların oluşturduğu yapay çevre özelliği gösteren çeşitli büyüklükte fonksiyon alanlarını ve insan yerleşmelerini kapsayan ekosistemlerdir (Lyle akt. Özügül, 2004).

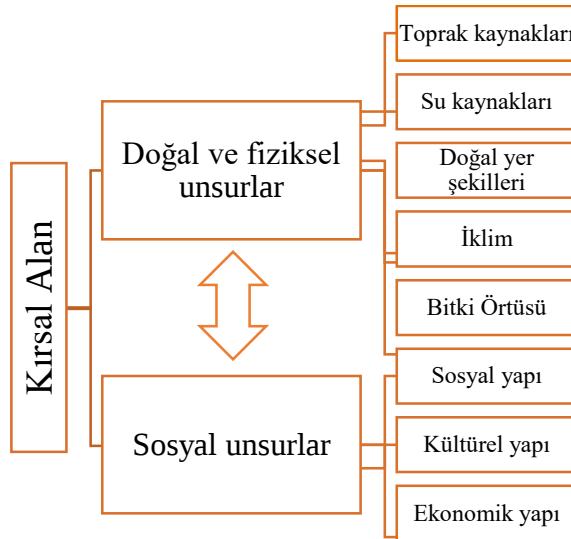
Ekosistemlerin doğadaki sınırları değişkendir, birinin bittiği yerde diğeri başlar. Örneğin orman bir alanın yanında mera alanı yer alabilmektedir. Ekosistem içinde varolan kırsal alanlar; tarım arazisi, orman, mera veya rekreasyon alanı vasfında bulunabilmektedir.

Halfacree'nin bir çalışmasında ortaya çıkardığı kırsal alan modeli Şekil 2.2'de gösterilmiştir. Bu modele göre, kırsal alan; belirli bir bölge, bölgenin resmi temsilcileri ile kırsalda yaşayanların varlığı bir bütün halindedir (Halfacree, 2006) (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Kırsal alanın bütünlüğü (Halfacree, 2006)

Kırsal alanları oluşturan “doğal ve fiziksel unsurlar” kapsamına toprak kaynakları, su kaynakları, doğal yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü girerken, “sosyal unsurlar” ise sosyal, kültürel ve ekonomik yapı ile gelişim göstermektedir (Ürgeç, 2000). Şekil 2.4’te kırsal alan kapsamındaki doğal ve sosyokültürel unsurlar belirtilmeye çalışılmıştır.

Şekil 2.4 Kırsal alan unsurları (Birinci, 2021)¹

¹ Ürgeç, 2000’den yararlanarak oluşturulmuştur.

Dünyada doğal kaynakların büyük çoğunluğunun kırsal alanlarda olduğu kabul edilmekte, tarımsal üretim sırasında ortaya çıkan çevre, toprak, su kirliliği gibi sorunlara sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınma uygulamaları adı altında birçok farklı sistem, teknik ve uygulama yöntemleri geliştirilmekte ve bu konuda bazı kavram kargaşaları yaşandığı görülmektedir.

Aşağıda genel olarak sürdürülebilirlik kavramına yer verilmiş, kırsal alanların sürdürülebilirliği üzerinde durulmuştur.

2.4 Sürdürülebilirlik Kavramı

20. yüzyılda Dünyanın canlılar dünyası, doğa ve kirlilik gibi çevre sorunlarını kapsayacak şekilde genişletilen sürdürülebilirlik kavramı, üretim ve doğal kaynak arasındaki denge durumunu ifade etmektedir. Diğer bir tanıma göre, biyofiziksel çevreyi oluşturan su, hava, toprak, doğal kaynaklar, bitkiler ve hayvanların, insanlar tarafından pasif veya doğrudan ve pratik kullanılma olasılıkları veya potansiyelleri olarak değerlendirilmektedir (Hueting ve Reijnders, 1998)

Birçok platformda tartışılan sürdürülebilirlik kavramının özünde, ekolojiye verilen zarar ve bu zarara karşı farklı bir bakış açısı ile sunulan sürdürülebilirlik kavramı yer almaktadır. Gilman'a (1992) göre, sürdürülebilirlik, toplumun, ekosistemin veya devam eden herhangi bir sistemin mevcut kaynakları tüketmeden geleceğe dek işlevini sürdürmesidir ve sürdürülebilirliği oluşturan bileşenler; ekonomi, çevre ve toplum bileşenleri olarak belirtilmektedir (Ozmehmet, 2008).

Sürdürülebilirlik konusu, farklı bilim dalları tarafından değişik şekillerde ele alınmakta, yaşamsal faaliyetlerin tümü içinde kendine yer bulabilmekle birlikte; ormanların, sulak alanların sürdürülebilirliği, sürdürülebilir kent, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir mimari gibi kavramlar ortaya çıkmıştır (Yavuz, 2010).

Ülkemizin flora çeşitliliği, geçim kaynakları ekosistem bütünlüğüne dayanan materyal ve türlere bağlıdır. Sürdürülebilir bir kırsal yaşam için kırsal alanların ekolojik, ekonomik, kültürel ve sosyal sürekliliğinin sağlanabilmesi ve kırsal alanda yer alan doğal sermayenin korunması gerekmektedir (Fezikoğlu, 2012).

Sürdürülebilirlik kavramı kent ölçeğinde de incelenebilmekte, kentlerde yaşayan insanların, kent ile olan ilişkilerinde, kentin bir yerleşim birimi olarak kendi varlığını devam ettirebilmesinde ‘sürdürülebilir kentleşme’ yaklaşımının ortaya çıktığı görülmektedir (Karakurt, 2009).

Bu kapsamda kırsal alanların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik, yerelde kamu, üniversite ve farklı sektörlerin iş birliğiyle, sürdürülebilirlik sürecine ilişkin birçok yasa ve yönetmelik yürürlüğe konulmakta ve güncellemeler yapılmaktadır. Kırsal alanın yönetimine ilişkin yasa ve yönetmeliklere aşağıda yer verilerek, kırsal yönetimine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

2.5 Kırsal Alan Mevzuatı

Ülkemizde kırsal alanla ilgili yapılan hukuki düzenlemeler ve çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen istatistiki çalışmalar incelenmiş, yasalarda kırsal alanların farklı yaklaşımlarla ifade edildiği görülmüştür.

Cumhuriyetin ilanından sonra Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren kanunlar, kırsal alana hizmet götüren birimlerin idari yapısını, yetki ve görev alanlarını şekillendirmiştir. Ülkemiz kırsalına yönelik yapılan ilk yasal düzenleme, 07.04.1924 tarihinde çıkan 442 sayılı Köy Kanunu olmuştur (R.G., 1924). Bu Kanun’un kırsal kalkınma raporlarında yerel yönetimlerin değişen şartlarıyla birlikte yeniden incelenmesi gerekliliği düşünülmüştür (DPT, 2006).

1960 yılı sonrası kalkınma planları hayata geçirilerek kırsal alanlarda temel sorunlar çözülmeye çalışılsa da planlama ve uygulamayla ilgili gelişmeler sınırlı düzeyde kalmıştır. Aşağıda yasa ve yönetmelikler yıllara göre detaylı incelenerek getirdikleri düzenlemelere yer verilmiştir.

Köy Kanunu: 1924 yılında çıkarılan kırsal alanlarda en küçük yerleşim birimi olan köylere yönelik ilk yasal düzenleme olan bu Kanun’da, nüfusu 2.000’den az olan yerlere ‘‘köy’’, 2.000-20.000 olanlara ‘‘kasaba’’, 20.000’den çok nüfusu olanlara ‘‘şehir’’ denilmiştir. Önceden köye ait olan bütün tarla, bağ, bahçe, çayır, zeytinlik vb. alanlar ile köy sınırı içinde kalmış dağlık ve ormanlık alanda dağınık bulunan ev,

tarla, mera vb. alanlar en yakın köye ait sayılmış, iki köy sınırı arasında belirsiz olan arazi, dağlar, ormanlar, yaylaklar köy sınırı dışında bırakılmıştır (R.G., 1924).

1985 yılında nüfusun hızla artması, köyden kente göçlerin kontrol edilememesiyle karşılaşılan düzensiz şehirleşme, gecekondulaşma sorunlarının çözümü için imar hususunda bir kanun yapılması ihtiyacı açığa çıkmıştır. Bu amaçla çıkarılan 3194 sayılı İmar Kanunu, yerleşme yerlerindeki yapılaşmanın; plan, fen, sağlık ve çevre koşullarına uygunluğunun sağlanmasına ilişkin hazırlanmıştır.

Bu kanuna bağlı Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği ile belediye sınırları dışında kalan köy yerleşik alanlarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (R.G., 1985a). 2012 yılında 6360 sayılı Yasa ile köy tüzel kişiliğini kaybedip mahalleye dönüşen, nüfusu 5.000'in altında ancak kırsal yerleşim özelliği devam eden alanlarda, kanun ve yönetmelikte geçen uygulamalar geçerliliğini korumuştur (R.G., 2012)

Orman Kanunu: 1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı Kanun kapsamında, ormanların mülkiyet durumu ve köylülerin ormanlardan yararlanma hakları belirlenirken, diğer taraftan ormanların korunması, onlara zarar verici durumların yasaklanması hedeflenmiştir (R.G., 1937).

Orman köylüsünün orman alanlarından faydalanmasına yönelik hukuksal düzenlemeler, 1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı Orman Kanunu'nda yer almıştır. Bu Kanun'a göre devlet ormanlarına ait işlerde Orman Genel Müdürlüğü yetkili olup, uygun göreceği planlar doğrultusunda ağaçlandırma yapılabilmektedir (R.G., 1956).

1997 yılında çıkarılan Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik'le, orman sınırları dışındaki alanlarda, verimli tarım alanlarına dönüşebilecek otlak, kışlak, yaylak gibi arazilerin ıslah edilip değerlendirilmesi sağlanarak bu alanlara yerleşecek orman köylülerinin kalkınmaları desteklenmiştir (R.G., 1997).

Köye Yönelik Hizmetler Hakkında Kanun: 1985 yılında kabul edilen 3202 sayılı Kanun'la kırsal alana hizmet götüren birimlerden olan “Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM)” kurulmuştur. Kaynakların verimli kullanılması, korunması,

geliştirilmesi, tarım alanlarının amacına uygun şekilde kullanılmasının sağlanması, bunun için diğer kuruluşlarla iş birliği yapılması, tarıma elverişsiz alanların tarıma elverişli hale getirilmesi, tarım alanlarında bulunan suyun elverişli kullanılması için tarla içi sistemlerin kurulması, tarımsal üretim yapılmayan bozulmuş arazilerin toplulaştırılmasının sağlanması KHGM'nin görevleri arasında belirtilmiştir (R.G., 1985b).

2005 yılında 5286 sayılı Kanun'la KHGM kapatılarak yetkileri ilk kez il sınırlarına dayandırılan İstanbul ve Kocaeli'nde büyükşehir belediyelerine, diğer illerde ise İl Özel İdareleri'ne verilmiştir (R.G., 2005a).

Mera Kanunu: 4342 sayılı 1998 yılında kabul edilen bu kanunda mera, yaylak ve kışlakları kullanma hakkının bir veya birden fazla köye veya belediyeye ait olabileceği, bu alanların amacı dışında kullanılamayacağı, sınırlarının değiştirilemeyeceği, ancak kullanım hakkının kiralanabileceği belirtilmiştir.

Kanun kapsamında, mera, yaylak, kışlak ile kamuya ait otlak ve çayırların denetlenmesi, bakımı, gerektiğinde kullanım şekillerinin değiştirilerek kullanılması, köy veya belediyeler adına tahsis edilebilmesi, ıslah çalışmalarının yapılarak verimliliklerinin artırılması ve sürdürülebilirliği hedeflenmiştir (R.G., 1998).

2012 yılında 6360 sayılı Yasa ile köy statüsünden mahalle statüsüne geçen orman, mera, yaylak, kışlak gibi kırsal karakterli alanlarda köy korucularının aynı şekilde görevine devam edeceği, Köy Kanunu, Mera Kanunu ve diğer yasaların kendilerine sağladığı haklardan yararlanabilecekleri belirtilmiş, böylece orman köylerine ve köylüsüne tanınan haklar koruma altına alınmıştır (R.G., 2012).

Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu: 2005 yılında yürürlüğe giren 5403 sayılı Kanun'da; toprağın korunması, tarım arazilerinin yanlış kullanımlarının önlenmesi amacıyla Bakanlık veya yetkilendirdiği kurum kuruluşlar tarafından hazırlanan yerel, bölgesel ve ülkesel ölçekte arazi kullanım planlarının önemi vurgulanmıştır.

Yasa kapsamında tarımsal üretim açısından riskler görülmekte; mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri ile sulu tarım arazileri tarımsal üretim amacı dışında kullanılamamakta, ancak, alternatif alan bulunmaması ve Kurulun uygun görmesi koşuluyla; savunmaya yönelik stratejik ihtiyaçlar, doğal afet sonrası ortaya çıkan geçici yerleşim yeri ihtiyacı, petrol ve doğal gaz arama ve işletme faaliyetleri, ilgili bakanlık tarafından kamu yararı kararı alınmış madencilik faaliyetleri, bakanlıklar tarafından kamu yararı kararı alınmış plan ve yatırımlar, kamu yararı gözetilerek yol altyapı ve üstyapısı faaliyetlerinde bulunacak yatırımlar, yenilenebilir enerji kaynak alanlarının kullanımı ile ilgili yatırımlar, jeotermal kaynaklı teknolojik sera yatırımları için bu arazilerin amaç dışı kullanım taleplerine, toprak koruma projelerine uyulması kaydı ile Bakanlık tarafından izin verilebilmekte ve Bakanlık bu yetkisini valiliklere devredebilmektedir (R.G., 2005c).

Tarım Kanunu: 2006 yılında çıkarılan 5488 sayılı Kanun kapsamında, kırsal alanlarda TOB yetkilendirilmiştir. Ülkemizde yapılacak kırsal kalkınma planlarının, program, proje ve tarımsal destekleme faaliyetlerinin, sadece tarıma değil kırsal nüfusun sosyal, ekonomik gelişimine de katkı sunacağı belirtilerek kırsal kalkınmanın sağlanması hedeflenmiştir (R.G., 2006).

Aşağıda ülkemiz kırsal alanlarına ilişkin başlıca kanun ve yönetmelik kapsamlarını içeren bilgilere yer verilmiştir (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1 Kırsal alanla ilgili başlıca mevzuat kapsamı (Birinci, 2021)

Kanun (K) -Yönetmelik (Y)				
	Adı	Sayı	Yayın Tarihi	Kapsamı
1	Köy (K)	442 Sayılı (K)	07.04.1924	Köy sınırlarının belirlenmesi, köy işleri, köy yönetimi ile ilgili hükümleri içermektedir.
2	Orman (K)	6831 Sayılı (K)	08.09.1956	Ormanların değerlendirilmesi ve orman köylüsünün orman alanlarından faydalanmasına ilişkin hukuksal düzenlemeler yer almaktadır.
3	Köye Yönelik Hizmetler Hakkında (K)	3202 Sayılı (K)	22.05.1985	Bu kanun kapsamında “Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM)” kurularak, köye

				ve bağılı yerleşim birimlerine yönelik hizmetler ve bu hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili esaslar düzenlenmektedir.
4	Plansız Alanlar İmar (Y)	18916 Sayılı (Y)	02.11.1985	Belediye sınırları dışında kalan köy yerleşik alanlarına ilişkin düzenlemeleri içermektedir.
5	Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında (Y)	23066 Sayılı (Y)	31.07.1997	Orman köylülerinin kalkındırılmalarının desteklenmesine yönelik uygulama esaslarını ortaya koymaktadır.
6	Mera (K)	4342 Sayılı (K)	28.02.1998	Bu kanun kapsamında, mera, yaylak, kışlak ve kamuya ait otlak ve çayır alanlarının tespiti, bakım ve ıslahının yapılarak verimliliklerinin artırılması, sürdürülebilirliğinin sağlanması, kullanımlarının sürekli olarak denetlenmesi, korunması ve gerektiğinde kullanım amacının değiştirilmesi sağlanmaktadır.
7	KGHM'nin Kaldırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında (K)	5286 Sayılı (K)	28.01.2005	KGHM kaldırılarak görev ve yetkileri, İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediyelerine, diğer illerde il özel idarelerine devredilmiştir.
8	Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı (K)	5403 Sayılı (K)	19.07.2005	Bu kanun arazi ve toprak kaynaklarının bilimsel esaslara uygun olarak sınıflandırılmasını, amaç dışı ve yanlış kullanımların önlenmesini, korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulmasını sağlayacak usul ve esasları belirler.
9	Tarım (K)	5488 Sayılı (K)	25.04.2006	Tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plan ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli düzenlemeleri kapsamaktadır.

Çizelge 2.1’de geçen kanunların yanında;

- 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu,
- 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu,
- 3380 sayılı Tarımın Teşviki ve Çiftçinin Desteklenmesi, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,
- 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu,
- 6292 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun da kırsal alanlarla ilişkilidir.

Kırsal alanlara hizmet veren başlıca kuruluşlar merkezi ve yerel yönetim kuruluşları olmak üzere Çizelge 2.2’de gösterilmiştir. Merkezi yönetimin görev ve yetkileri 10.07.2018 tarihli 30474 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı 1 Nolu Kararnamesi’nde belirlenmiştir (R.G., 2018).

Çizelge 2.2 Kırsal alanla ilgili başlıca yetki sınırları (Birinci, 2021)

Yetkili Kurumlar	Yetkileri	Yetki Aldığı Başlıca Yasalar
Merkezi Yönetim Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB)	▪ Bitkisel ve hayvansal üretim ile su ürünleri üretiminin geliştirilmesi, tarım sektörünün geliştirilmesi ve tarım politikalarının oluşturulmasına yönelik araştırmalar yapar, ▪ Gıda üretimi, güvenliği ve güvenilirliği, kırsal kalkınma, toprak, su kaynakları ve biyoçeşitliliğin korunması ile verimli kullanılmasını sağlar, ▪ Ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi, ıslahı ve bakımı, çölleşme ve erozyonla mücadele, ağaçlandırma ve ormanla ilgili mera ıslahı konularında politikalar oluşturulması amacıyla çalışmalar yapar, ▪ Tabiatın korunmasına yönelik politikalar geliştirilmesi amacıyla korunan alanların tespiti, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve biyolojik çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunması, yönetimi, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettilmesini sağlar (R.G., 2018).	6831 Sayılı Orman Kanunu 4342 Sayılı Mera Kanunu 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu 5488 Sayılı Tarım Kanunu

	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB)	Gecekondular, kıyı alanları ve tesisleri ile niteliğinin bozulması nedeniyle orman ve mera dışına çıkarılan alanlar dahil kentsel ve kırsal alan ve yerleşmelerde yapılacak iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamalarında idarelerce uyulacak usul ve esasları belirler.	3194 Sayılı İmar Kanunu 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu
Yerel Yönetim	Valilikler	- İl genel idaresinin başı ve merciidir. - Vali, dördüncü maddenin son fıkrasında belirtilen adli ve askeri teşkilat dışında kalan bütün Devlet daire, müessese ve işletmelerini, özel işyerlerini, özel idare, belediye köy idareleriyle bunlara bağlı tekml müesseseleri denetler, teftiş eder. - Halkın dilek ve ihtiyaçlarını yerli yerinde gözden geçirerek gereğini yaparlar.	5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu, 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
	Valiliklere Bağlı Kaymakamlıklar	- Kaymakam, ilçede Cumhurbaşkanının idari yürütme vasıtasıdır. - İlçenin her yönden genel idare ve genel gidişini düzenlemek ve denetlemekten sorumludur. - Uygun gördüğü zamanlarda ilçe idare şube başkanları ve diğer memurları, belediye ticaret ve ziraat odaları başkanlarını çeşitli işler ve kanunların tatbikatı üzerinde görüşmek üzere heyet halinde toplar.	5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu
	Büyükşehir Belediyeleri (BŞB)	- Büyükşehir belediyeleri sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak, ağaçlandırma yapabilirler. - Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilirler. - Belediye, mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için bütçe imkanları ölçüsünde gerekli ayni yardım ve desteği sağlar; kararlarında mahallelinin ortak isteklerini göz önünde bulundurur ve hizmetlerin mahallenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlamaya çalışır.	5216 Büyükşehir Belediyesi Kanunu 5393 Sayılı Belediye Kanunu 6360 Sayılı Kanun
	İl Özel İdareleri	- İl halkının mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir. - Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyeleri hariç ilin çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde, - İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında yapmakla görevli ve yetkilidir.	5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
	Köyler	- Köye ait işler mecburi ve köylünün isteğine bağlı işler olmak üzere ikiye ayrılır: sağlık, eğitim ve güvenliğe ilişkin faaliyetler zorunlu görevler, köyün kalkınmasına ve güzelleştirilmesine yönelik faaliyetler ise isteğe bağlı görevlerdir. - Köyün sınırı içinde köylüye ait işleri yapmak ve yaptırmak muhtarla onun başında bulunduğu ihtiyar meclisinin vazifesidir.	442 Sayılı Köy Kanunu

Ayrıca kırsal alan örgütlenmeleri; merkezi yönetimin taşra kuruluşları, yerel yönetim birimleri, birlikler, kooperatifler, ortaklıklar, vakıf ve sivil toplum örgütleri olarak ayrılmıştır (DPT, 2000).

Genellikle kırsal alana yönelik mevzuattaki yetkilerin TOB ile ÇŞB bünyesinde olduğu görülmektedir. Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ve Tarım Kanunu gibi bazı kanunlarda Bakanlıkların arazi kullanım planı, kırsal kalkınma planı yetkilerinden bahsedilmektedir. Bu konuda TOB'nin yetkisi olmasının yanında üst kademe planlarının yapılmasında ÇŞB'nin de yetkisi bulunması, yetki karmaşasını ortaya çıkarabilmektedir.

Farklı alanlarda yapılan planların birbiri ile uyumlu olması ve dolayısıyla aynı alanda yetkiye sahip kurum ve kuruluşların eşgüdüm içinde çalışması son derece önemlidir. Eşgüdümün sağlanabilmesinin araçlarından birisi de öncelikle;

- Birbirine karıştırılan 'kırsal alan' ve 'kırsal yerleşme' kavramlarının daha açık tanımlanmasını,
- Yetki karmaşasının bulunmamasını,
- Plan kriterlerinin isabetli belirlenmesini gerektirmektedir.

Tez kapsamında 'kırsal alan' kavramı üst başlık olarak ele alınmıştır. 'Kırsal yerleşme' ise sadece kırsal alan içindeki düşük nüfus ve yapı yoğunluğundaki yerleşme alanı olarak kabul edilmiştir. Buna göre kırsal alan kavramına açıklık getirmek üzere kırsal yerleşmeyi de kapsayan kırsal alana ilişkin ölçütler incelenmiştir.

2.5 Kırsal Alan Ölçütleri

İncelenen çalışmalarda kır-kent ayrımı yapılabilmesinde her ülkenin kendi koşullarına uygun kriterler belirlediği görülmüştür.

Nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, baskın ekonomik faaliyet türü, yasal ve idari statüye uygunluk ve ayrıca belirli hizmetler ve tesisler, kırsal ve kentsel alanları tanımlamada öne çıkan kriterlerdir. Birçok Latin Amerika ülkesinde, kentsel alanları tanımlamak için 2000 veya 2500 nüfus eşiği kullanılmaktadır. Güney Asya

lkelerinde -Pakistan, Sri Lanka, Nepal- idari enstitülerin (belediyeler, konseyler, komiteler) bulunduğu alanlar kentsel olarak ilan edilir. Ayrıca, birçok Afrika lkesi, kenti idari, demografik ve altyapı özelliklerine göre tanımlamaktadır. Sonuç olarak, düşük nüfus ve konut yoğunluğu, geçim için doğal kaynaklara yüksek bağımlılık, sınırlı altyapı ve sosyal hizmetler kırsal alanları karakterize edebilir. Kırsal ve kentsel alanların özellikleri arasında bir ikilik olmasına rağmen, bunlar temelde ilişkilidir (Jamsed vd., 2020).

Bu çalışmada kırsal alanı belirleyen ölçütlerden nüfus yoğunluğu, idari statü, yerleşim yoğunluğu, işgücü ve istihdam durumu, yaygın ekonomik, tarımsal faaliyetler ve doğa ile ilişkiler, mevcut arazi kullanış (işlev) zerinde durulmuş, kırsal-kent ayrımında kullanılan ölçütler ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır.

2.5.1 Nüfus yoğunluğu

Nüfus yoğunluğu, işgücü ile üretim-tüketim değerleri üzerinde etkili olup, kent nüfusunun değişmesiyle birlikte üretilen ürünlerin yeterliliğinde değişkenlik gösterir (Günaydın, 2006).

Champion ve Hugo (2004), kırsal ve kentsel nüfuslar arasında önemli farklılıklar olduğu varsayımına dayanarak, bir alanın kırsal-kentsel olarak ayırt edilmesinde belirli parametrelerin saptandığını ifade etmiştir. Kırsal-kentsel alanlarda nüfus ayrımında en sık kullanılan parametrelere izelge 2.3'te yer verilmektedir.

Çizelge 2.3 Kentsel ve kırsal nüfus arasında yaygın olarak kabul gören bazı farklılıklar (Champion ve Hugo, 2004)

Parametreler	Kırsal Alan	Kentsel Alan
Ekonomi	Ağırlıklı olarak birincil (Tarım) ve onu destekleyen faaliyetler	İkincil ve üçüncül faaliyetler (Sanayi ve Hizmet sektörü)
Mesleki Yapı	Tarım meslekleri	İmalat, inşaat, yönetim ve hizmet faaliyetleri
Eğitim Düzeyleri ve Olanakları	Ulusal ortalamalardan daha düşük	Ulusal ortalamalardan daha yüksek
Hizmetlere Erişim	Düşük	Yüksek

Bilgiye Erişim	Düşük	Yüksek
Demografik Yapı	Yüksek doğurganlık ve mortalite	Düşük doğurganlık ve mortalite
Etnik Köken	Daha homojen	Çeşitli
Göç seviyeleri	Düşük ve genellikle dışarıya göç verir.	Yüksek ve genellikle içeriden göç alır.

Doğa ile daha fazla iç içe olmak isteyen veya belirli bölümleri rekreasyon alanı olarak kullanılabilen bir kesimin varlığı ile bunun tam tersi kent merkezine göçlerin olduğu kırsal alanların nüfusunun azaldığı somutlaşan bu süreçler, kırsal alandaki geleneksel demografik yapıyı değiştirmektedir. Söz konusu eğilimler kentsel alanların çevresinde saçaklanmaların oluşmasına ve yakın kırsal yerleşimlerin kontrolsüz bir şekilde yapılaşmasına neden olmaktadır.

Dünya nüfusunun artışıyla birlikte görülen hızlı kentleşmenin meydana getirdiği değişiklikler sonucu ülkemizde kırsal nüfus oransal olarak gittikçe azalmış, ayrıca 2014-2016 yılları arasında köy-şehir ayrımı olarak verilerin derlendiği 51 ilde köylerde yaşayan yaşlı nüfusun oranı artmıştır. Özellikle 2014 yılı itibarıyla kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %46 iken, 2050 yılında bu oranın %34'e düşmesi beklenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018a).

2014 yılı itibarıyla 6360 Sayılı yasanın kapsamında yapılan idari değişiklikler sonucu, TÜİK Başkanlığı istatistiklerin kır-kent ayrımı yapılarak değil; ülke bütününde üretilmesi kararı almıştır. Bu düzenlemeyle büyükşehir belediyesi olan 30 ildeki %21'lik kır oranı %3 olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2017).

TÜİK, büyükşehir belediyelerinin sınırlarını genişleten ve birçok köyü mahalle olarak dönüştüren 6360 sayılı kanunun çıkardığı kırsal alanı tanımlama sorununa çözüm olarak AvroStat tanımlarını geliştirmiş, ancak bunu yayımladığı istatistiklerine henüz resmi olarak yansıtmamıştır. Bu yeni tanım ilçe (Yerel Yönetim Birimi Düzey 1-YYB1)² temelli yapılmış ve tüm illerdeki ilçeler;

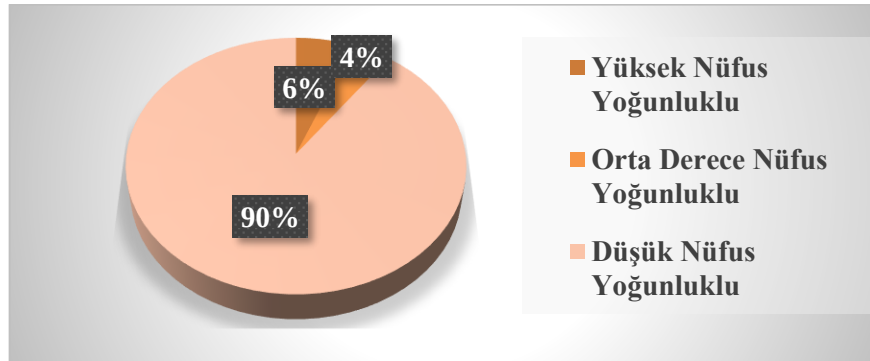
- yoğun nüfuslu,

² İBBS'nin Türkçe'de "Yerel İdare Birimleri" olarak tanımlanan halidir. Bu bağlamda, 81 il Düzey 3 olarak, birbirine benzerlik gösteren komşu iller Düzey 2 olarak ve komşu illerin bölgeleri Düzey 1 olarak tanımlanmıştır (Wikipedia, 2021).

- orta derecede yoğun nüfuslu,
- düşük nüfus yoğunluklu olarak sınıflandırılmıştır.

Bu sınıflandırma temelde 300'den az kişinin yaşadığı bir km²'lik alanların kümelenmesiyle ve 2000-2006 yılları arasında oluşturulan 5 ha'dan büyük arazi kullanımı değişimlerini gösteren alanlar tespit edilerek yapılan Ulusal Arazi Örtüsü CORINE 2006 güncel sayısal arazi örtüsü haritalarına dayandırılmıştır (GTHB, 2015a).

Bu sınıflandırma şekline göre, ülkemizdeki toplam 970 ilçenin, 794 ilçesi (YYB1) düşük nüfus yoğunluklu, 55 ilçesi orta derecede nüfus yoğunluklu, 121 ilçesi ise yüksek nüfus yoğunluklu olarak sınıflandırılmıştır. Coğrafi bakımdan, kırsal alan sayılan az nüfus yoğunluklu bölgeler ülke genelinin %90'ını, orta derecede nüfus yoğunluklu bölgeler %4'ünü, yüksek nüfus yoğunluklu bölgeler ise %6'sını kaplamıştır (GTHB, 2015a) (Şekil 2.5).

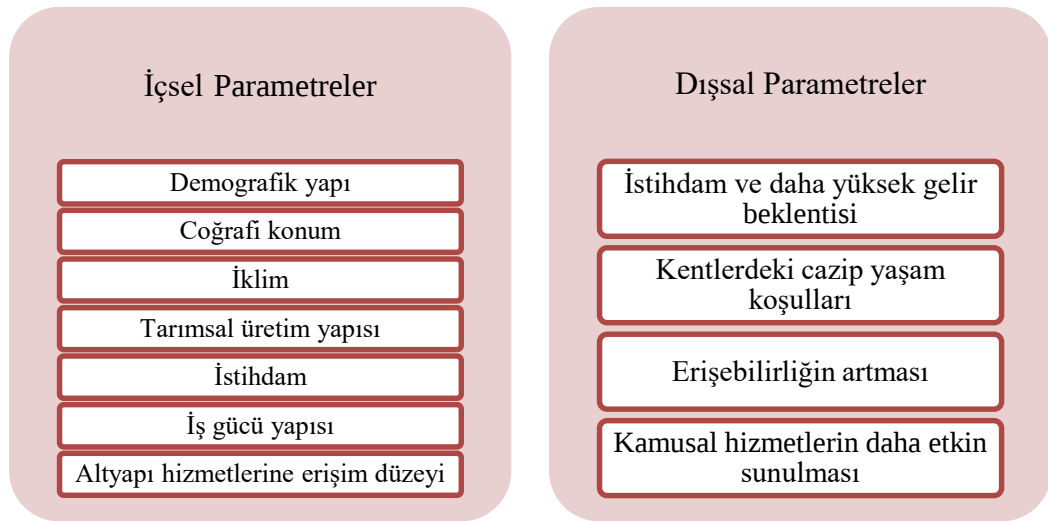
Şekil 2.5 Ülkemizde YYB1 düzeyinde nüfus dağılımları (%) (GTHB, 2015a)

Özellikle belediyeler açısından idari düzende önemli değişiklikler getiren 6360 sayılı Yasa'nın uygulanması, birçok kırsal alanın büyükşehir belediyesine katılıp kentsel alanların içinde değerlendirilmesi sonucunda, 31.12.2012 tarihli TÜİK verisine göre, nüfusu 20.000'den az yerleşim yerleri listesi, 2014-2020 programı kapsamında da kırsal alanları tanımlamak için kullanılmıştır (GTHB, 2015a).

Türkiye'de kırsal ve kentsel yerleşimlerin ayırımında kullanılan 20.000 nüfus eşiği ölçütüne göre, 2012 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına

göre tespit edilen %27,7 olan “kır” nüfusu, 2013 yılı 6360 sayılı Kanun düzenlemesiyle %13,3 olmuştur. Bu değişiklikle, kanunda belirtilen tanımlara göre “kır” nüfusu olmayan iller ortaya çıkmıştır ve yerleşim yerlerinin tüzel kişiliklerini dikkate alarak yapılan kent-kır tanımlamaları geçerliliğini tamamen yitirmiştir (TOB, 2021a).

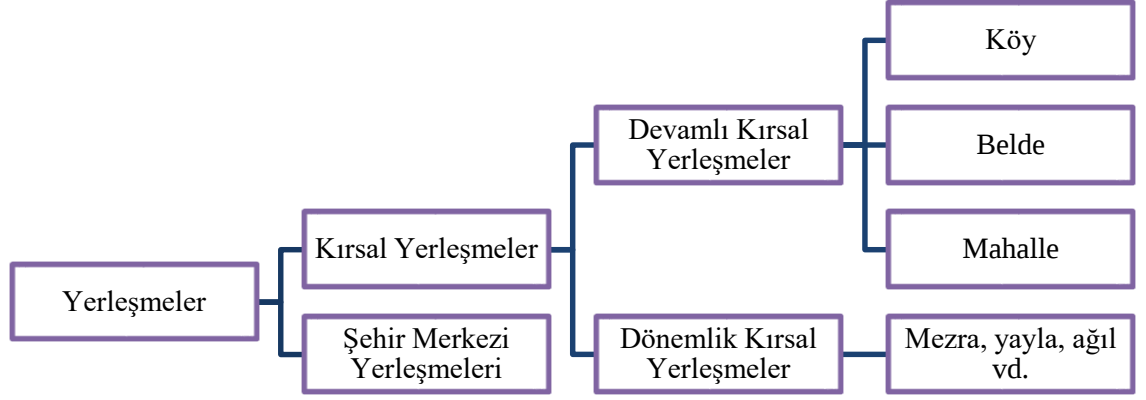
Türkiye’de kırdan kente göç devam etmekte, göçler genellikle kırsal alandan kent merkezlerine, kıyılara, sulak arazilere, düzlük alanlara, kalkınmışlığı yüksek yerlere olmaktadır. Bu göçlerin yavaş yavaş da olsa devam edeceği ve kırsaldaki toplam nüfusun azalarak devam edeceği, ancak bazı illerdeki köy nüfuslarının artabileceği düşünülmektedir. Kırsal alanlarda nüfusun değişimi üzerinde Şekil 2.6’da gösterilen parametreler etkili olabilmektedir (TOB, 2021a).

Şekil 2.6 Kırsal alanlarda nüfusun değişimine bağlı parametreler (TOB, 2021a)

2.5.2 Yerleşme durumu ve idari statü

Bir alandaki yapı yoğunluğunu incelemeden önce, yerleşme durumunu belirlemek ve ona göre değerlendirmek uygun olacaktır. Yararlanma ve ekonomik faaliyetlerde bulunma bölgesi olarak tanımlanan ‘yerleşme’ kavramı, doğal çevreye bağlı iklim, su, toprak, ulaşım olanakları, kültürel değişimler, savunma koşulları gibi özelliklere göre şekillenmiştir. Gerek fonksiyon gerekse nüfus özellikleri açısından yerleşmeler; kır ve şehir yerleşmeleri olarak Şekil 2.7’de sınıflandırılmıştır.

Şekil 2.7 Yerleşmelerin sınıflandırılması³

Yerleşim birimlerinin nüfusu 5.000 ve üzerindeyse 5393 sayılı Yasa çerçevesinde belediye kurulabilir. Kırsal yerleşimlerinde yaşayan belde sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere karar organı seçmenler tarafından seçilerek, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisine ‘belediye’ denilmektedir. Bu durumda köylerin nüfusu 2.000’den az olduğundan 442 Sayılı Köy Kanunu çerçevesinde ayrı bir yönetim şekliyle yönetilmektedir.

5393 sayılı Kanun’a göre, il ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunlu hale gelmiştir. Belediye sınırları içinde mahalle kurulması, kaldırılması, birleştirilmesi, bölünmesi, sınırlarının tespiti ve değiştirilmesi, belediye meclisinin kararı ve kaymakamın görüşü alınarak valiliğin onayı ile yapılmaktadır. Köylerin veya köy kısımlarının birleşerek belediye kurabilmeleri için, merkez kabul edilecek yerleşim yerinin arazi üzerinde en fazla 5.000 metre mesafede bulunması ve nüfusları toplamının 5.000 ve üzerinde olması gerekmektedir. Köy halkı, belediyenin sınırları içinde kalan yayla, çayır, mera, koru, kaynak ve mesirelik gibi yerlerden yararlanma hakkına sahiptir. Belediye sınırları içinde nüfusu 500’ün altında mahalle kurulamamakta, nüfusu 2000’in altına düşen belediyeler ise köye dönüştürülmektedir (R.G., 2005b).

Kent kültürü bağlamında büyük öneme sahip “mahalle” kavramı, 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 3. maddesinde “belediye sınırları içinde yer alan, ortak ihtiyaç

³ Akbulut, 2004’ten yararlanarak oluşturulmuştur.

ve öncelikleri benzer özellikler gösteren ve sakinleri arasında komşuluk ilişkisi bulunan idari birim” olarak ifade edilmiştir. Mahalle idaresi, köy yönetiminden farklı olarak bir yerel yönetim kuruluşu olmayan, tüzel kişiliği, bütçesi, personeli bulunmayan ve genellikle merkezi ve yerel yönetimlerin temsilcisi ve yardımcısı olan bir kuruluş olmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018b). Büyükşehir belediyelerinin idari yapılanması 3. Bölümde detaylı ele alınacaktır.

Türkiye’de mahalli idarelerde yapılan düzenlemeler, kırsal yerleşim türünü, sayısını ve desenini önemli ölçüde değiştirmiştir. 2012 yılı itibarıyla 6360 sayılı Yasa’nın getirdiği değişikliklerle bütün BŞB sınırlarının il sınırları ile birleştirilmesi, büyükşehir belediyesi olan 30 ilde, köy ve beldeler mahalle statüsüne dönüştürülerek yeni düzenlemeler yapılması, yasal anlamda kırsal yerleşim birimi sayısını ve kırsal nüfusunu azaltmış, ancak mahalleye dönüşen köyler sosyoekonomik anlamda kırsal özelliklerini devam ettirmiştir. 2012 yılı ve sonrası yapılan yasal düzenlemelerle ülke geneli toplam BŞB sayısı 16’dan 30’a yükselmiş ve BŞB sınırları il sınırları olmuştur. Bu 30 büyükşehirde il özel idareleri kaldırılmış, belde belediyeleri ve köyler idari olarak bağlı bulundukları ilçeye yeni mahalleler olarak katılmıştır. Buna göre, mahalleye dönüştürülen toplam köy ve belde sayısı 16.000’den fazla olmuştur (TOB, 2021a).

2013 yılı istatistiklerinde, 6360 sayılı Kanun kapsamında 30 ilde tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen köylerle ilgili veriler derlenemediğinden, kır-kent ayrımı yapılarak istatistikler üretilmemiş, bundan sonra köy-şehir bazında üretilen istatistikler ise sadece 51 ili kapsamıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018a).

2.5.3 Tarımsal faaliyetler

Ülkemizde arazi sınıfları ve araziyi kullanım şekilleri kentsel ile kırsal alanları birbirinden ayırmada kullanılan önemli ölçütlerdir. Arazi kullanım durumu tarım, orman ve fundalık, çayır-mera olduğu yerler kırsal alan; askeri, sanayi, yerleşim alanı olan yerler kentsel alan olarak değerlendirilmektedir.

Arazi tanımlaması ve sınıflamalarında kullanılan toprak etütleri; toprakların yetenek, sınırlayıcı faktör ve çeşitli kullanımlar altındaki davranış ve potansiyellerinin tespit

edilmesi çalışmalarını göstermektedir. Toprak etüd ve haritalama çalışmalarıyla yapılan değerlendirmeler, toprak haritalarının farklı disiplinler arasında belirtilen amaçlar doğrultusunda kullanılmasını sağlamaktadır. Arazi sınıflaması ihtiyaçlara yönelik detaylı çalışmalarda kullanılabileceği gibi koruma ve geliştirme çalışmaları için pratik sınıflandırma yöntemi olarak da yapılabilmektedir (TOB, 2012).

Aşağıda kırsal alanlarda kullanılan tarımsal kavramlar açıklanarak arazi verilerine yer verilmiştir.

2.5.3.1 Tarımsal faaliyetlere ilişkin kavramlar

Kırsal alandaki tarımsal faaliyetler değerlendirilirken tarıma ilişkin belli kavramlar kullanılmaktadır. Daha olarak birbiri yerine kullanılan “toprak” ve “arazi” kavramları birbirinden oldukça farklıdır.

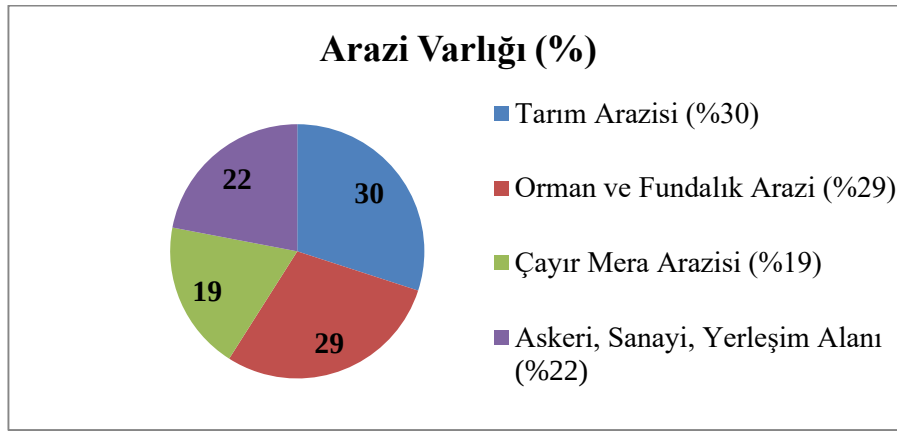
Bu iki kavram incelendiğinde, “toprak, arzın yüzeyini ince bir tabaka halinde kaplayan, kayaların ve organik maddelerin türlü ayrışma ürünlerinin karışımından meydana gelen, içerisinde ve üzerinde canlılar alemini barındıran, bitkilere durak yeri ve besin kaynağı olan, belli oranlarda su ve hava içeren üç boyutlu bir varlık” olarak tanımlanmaktadır (Akalan, 1988).

Arazi kavramı ise; fiziksel coğrafyacılar için, jeolojik ve jeomorfolojik işlemlerin bir ürünü olan bir yeryüzü parçası, ekonomistler için, ekonomik üretim ve gelişmeyi sağlamak için işletilen veya korunan bir kaynak, avukatlar için, kavramsal olarak dünyanın merkezinden gökyüzünün sonsuzluğuna doğru uzanan, onunla ne yapılabileceğini belirleyen değişik haklar söz konusu olan hacimsel bir alanı ifade etmektedir. Yalın bir tanımla, “kullanımının birçok farklı şekillerinin yansıtıldığı, insan aktiviteleri için bir alan”dır (Yomralıoğlu, 2019).

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nda ise toprak; “mineral ve organik maddelerin parçalanarak ayrışması sonucu oluşan, yeryüzünü ince bir tabaka halinde kaplayan, canlı ve doğal kaynak” olarak, arazi; “toprak, iklim, topoğrafya, ana materyal, hidroloji ve canlıların değişik oranda etkisi altında bulunan yeryüzü parçası” şeklinde ifade edilmektedir.

Tarım arazisi denildiğinde ise; “topraktan daha geniş bir kavram olarak toprak, topoğrafya ve iklimsel özellikleri tarımsal üretim için uygun olup, halihazırda tarımsal üretim yapılan veya yapılmaya uygun olan veya imar, ihya, ıslah edilerek tarımsal üretim yapılmaya uygun hale dönüştürülebilen arazileri” kapsamaktadır.

Ülke genelinde yüzölçümüne göre 78,35 milyon ha arazi vardır. Bu arazi varlığının yaklaşık 1,4 milyonu su kaynaklarıyla (baraj, gölet gibi), kalan %98,2’lik kısmı toprak ile kaplıdır. 2020 yılı TÜİK verilerine göre araziler; 23,13 milyon hektar (%30) tarımsal amaçlı (ekilebilir durumda veya bitki ile kaplı), 22,74 milyon hektar (%29) orman ve fundalık, 14,6 milyon hektar (%19) çayır mera, 17,8 milyon hektar (%22) askeri, sanayi ve yerleşim bölgeleri olarak kullanılmıştır (TOB, 2021a) (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Türkiye’nin 2020 yılı arazi varlığı (TOB, 2021a)

Arazi etüdü; sürdürülebilir kullanımı sağlamak için arazi özelliklerinin tespiti amacıyla yapılan detaylı, detaysız veya yarı detaylı yapılan inceleme, haritalama ve raporlama çalışmalarına denilmektedir (R.G., 2017).

Arazi kullanım planlaması; “Her ölçekte planlamaya temel oluşturmak üzere, toprağın ve diğer çevresel kaynakların bozulmasını önlemek için ekolojik, toplumsal ve ekonomik şartlar gözetilerek sürdürülebilirlik ilkesine uygun, farklı arazi kullanım şekillerini oluşturmaya yönelik toprak ve su potansiyelinin belirlenip, sistematik olarak değerlendirilmesini ve birbirleri ile olan ilişkilerini ortaya koyan rasyonel arazi kullanım planları” olarak ifade edilmektedir (R.G., 2005c),

Tarım arazileri sınıfları; “Toprak ve diğer arazi özellikleri incelenerek, tarım arazilerinin ülke tarımındaki önemine göre, nitelikleri Bakanlık tarafından belirlenen mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri ve marjinal tarım araziler” şeklinde sınıflandırılmaktadır (R.G., 2017).

19. yy. başlarında hem toprak sahibi hem de bir bilim adamı olan Von Thunen, arazisini en verimli şekilde nasıl kullanabileceği konusunda araştırmalar yapmaya başlamış ve elde ettiği bulguları bir tarımsal kullanım kuramına dönüştürerek, 1826 yılında ‘Toprak Ekonomisi-İzole Edilmiş Devlet’ adlı kitabını yayımlamıştır. Ortaya attığı tarımsal kullanım kuramında şu varsayımlara dayanmıştır:

1. Tek pazar olarak bir kent ve bu kentin bir tarımsal hinterlandı vardır.
2. Bu hinterlanddaki üreticiler, ürünlerini başka bir pazara götürmezler ve hinterland dışındaki üreticiler sözü edilen kent pazarına üretici olarak katılmazlar. Başka bir deyişle kent ve hinterlandı izole edilmiştir.
3. Tarımsal hinterland, düz bir araziye sahiptir ve arazinin her noktasında verimlilik aynıdır. Başka bir deyişle homojen bir arazi yapısına sahiptir.
4. Bu hinterlanda yerleşmiş olan çiftçiler; ürünlerini pazara kendileri taşımakta ve mesafe arttıkça taşıma maliyeti artmaktadır. Yani mesafe-maliyet ilişkisi doğru orantılıdır.
5. Çiftçiler kârlarını maksimize etmeyi amaçlamaktadır. Bu koşullar altında kent hinterlandındaki tarımsal topraklar ekiliş türlerine ve temelde toprak kirasına göre kentin etrafında çemberler halinde biçimlenir. Çemberlerin içinde kalan alanlar, birer ekiliş türünü temsil eder.

Von Thunen’e göre; amaç, kârın maksimize edilmesidir ve sahip olunan koşullarda üretim maliyetini etkileyen gerekli girdilerle, ürünün pazarlama maliyeti arasındaki fark en yüksek değeri gösterdiğinde maksimum kârlılık; bunu gerçekleştiren toprağın konumu ise tarım yapılan araziye belirtmektedir (Arslan, 1997).

2.5.4 İşgücü ve istihdam durumu

Kırsal alanda temel ekonomik faaliyetler tarım üzerine şekillenmekte, ağırlıklı olarak tarım sektörü öne çıkmaktadır. Ayrıca kırsal alanın küçük ve orta ölçekli işletmelerinde turizm faaliyetlerine, geleneksel el sanatlarına ve katma değerli ürünlerin üretimine, su ürünleri yetiştiriciliğine, arıcılık, fermente gıda ve içecek ürünlerine yönelik ihtiyaçları karşılayabilmektedir. Dolayısıyla çeşitli sektörleri içinde barındıran çok sektörlü bir kavram olan kırsal alan, tarım politikalarında, bölgesel gelişme politikalarında ele alınmaktadır (TOB, 2021a).

Kentsel ve kırsal ekonomiler arasındaki ilişkiyi, tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu ve niteliği doğrudan etkilemektedir. Kırsal alanlarda işgücüne katılım oranı kentsel alanlardan daha yüksek seviyededir. 2018 yılında benzer gelişmişlik düzeyindeki ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemiz tarımının Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içindeki payı %6,9 daha yüksektir. Aynı zamanda Türkiye’de katma değer artışı sanayide %5,8 hizmetlerde ise %4,5 olarak gerçekleşmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018a).

Ülkemiz genelinde 2007 yılında tarımda istihdam edilen yaklaşık 4,9 milyon kişi varken, 2013 yılı itibariyle yaklaşık 6 milyon kişi olmuştur. 2013 yılı tarım istihdamı dağılımı incelendiğinde, yaklaşık 5,3 milyon kişi kırsal alanda, 700 bin kişi ise kentlerde ikamet etmiştir. Söz konusu dönemde işgücüne ilişkin diğer göstergeler ise; kırsal alanda işgücüne katılım oranı aynı %50,8’den %53,6’ya yükselmiş, işsizlik oranı %6,8’den %6,1’e düşüş göstermiştir. Kırsal işgücünün üretim faaliyetlerine katılımının arttığını gösteren bu eğilimler, tarım sektörünün istihdam oluşturma potansiyelinden kaynaklanmıştır. 2013 itibariyle İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) sonuçlarına göre, kırsal nüfusun yoğunlaştığı bölgelerde tarım istihdamı da yüksek olmuştur (GTHB, 2015a) (Çizelge 2.4).

Çizelge 2.4 Türkiye’de tarımda istihdam edilen kişi sayısı (GTHB, 2015a; TOB, 2021a)

Yıllar	Tarımda İstihdam Edilen Kişi Sayısı	İşgücüne Katılım Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
2007	4,9 milyon kişi	50,8	6,8
2013	6 milyon kişi	53,6	6,1
2021	4 milyon 776 bin kişi	50	13

Ülkemizin tarımsal istihdam düzeyi, tarımda kendi kendine yetebilme ve dünyadaki önemli tarımsal üretim potansiyeli bulunan ülkeler arasında bulunma imkanını sağlayan bir unsur olmaktadır. Tarım sektörü, ürettiği ekonomik değer ve işgücüne katılım oranlarıyla makroekonomik görünümde önemli bir yer tutmaktadır. 2005-2017 yılları arasında Türkiye’de tarımsal istihdam oranında gerileme yaşanmış, 2005 yılında tarımsal istihdam oranı %25,6 iken, 2017 yılı itibariyle %19,4’e düştüğü görülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2018a).

2021 yılı TÜİK verileri, 27,48 milyon olan toplam istihdamın, %17,4’ünün (4,77 milyon) tarım sektöründe çalıştığını açıklamıştır. Tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı 2010-2021 yılları arası, %23’ten %17,4’e gerilemiştir. 2021 yılında ülke genelinde tarım sektöründe istihdam edilen 4 milyon 776 bin kişi, iş gücüne katılım oranı %50, istihdam oranı %43 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı ise %13 olarak artış göstermiştir (Çizelge 2.4).

İstihdamın sektörel yapısı içinde, tarım dışı istihdam (sanayi, inşaat, hizmet) sektörlerinin 2019 yılı TÜİK yıllık ortalama gelir durumunun tarım sektörünün üzerinde gelir elde ettiği görülmüştür. Tarım sektöründeki ortalama iş gelirinin diğer sektörlerin altında olması, kırsal alanlarda işgücünün azalmasının, kırsaldan kente göçün en önemli nedenlerinden kabul edilmektedir. Tarıma dayalı istihdamın azalmaya devam edeceği düşünülmektedir (TOB, 2021a).

2.6 Bölüm Değerlendirmesi

Buraya kadar yapılan açıklamalarda kırsal alan ölçütlerinin belirlenmesinde idari, yasal, demografik yaklaşımlara ilişkin genel açıklamalar yapıldığı görülmüştür.

Kırsal alanların arazi varlığı ve potansiyeli (ekolojik özellikleri)nin kırsal alan tanımlarında öncelikli olarak yer bulması gerektiği düşünülmektedir. Başka bir anlatımla, doğal kaynakların verimli kullanılmasının sürdürülebilirlik ve aynı zamanda ülke ekonomisine sağlayacağı katkı dikkate alındığında kırsal alanların ölçülebilir değerlerle tekrar tanımlanmasının gerektiği söylenilebilir. Buna göre tez kapsamında belirlenen kırsal alan ölçütleri Çizelge 2.5’te gösterilmiştir.

Çizelge 2.5 Kırsal alan ölçütleri

ÖLÇÜTLER	KIRSAL ALANDA BULUNMASI GEREKENLER
1. Nüfus	<20.000 kişi
2. Nüfus yoğunluğu	<3 kişi/ha
3. Ekonomik faaliyetler	Tarım, hayvancılık, ormancılık zeytin fundalık vb.
4. Mevcut arazi kullanış	Tarım, orman, mera çayır, zeytinlik fundalık, yerleşme vb
5. Arazi varlığı	Tarım yapılabilir I-II-III-IV sınıf araziler

Sonraki bölümde büyükşehir belediyeleri yapılanmaları doğrultusunda kırsal alanların değişimi incelenecektir.

3. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE YAPILANMASI DOĞRULTUSUNDA KIRSAL ALANLARDAKİ DEĞİŞİM

Dünyada metropol kentin tanımlanmasında farklı kriterler kullanılmakla beraber; “ana çekirdeği oluşturan kent merkezine bağlı olarak gelişmiş, bir ya da daha fazla alt düzeyde merkezin bulunduğu, bu merkezlere bağımlı yerleşimlerden oluşan, birden fazla yerel yönetim birimine sahip, büyük ölçekli yerel hizmetlerin sunulduğu, yerleşim alanları ile bütünleşmiş kırsal alanlarla birlikte geniş yüzölçüme yayılmış, 1.000.000 üstü ve yoğun nüfusa sahip yerleşim alanı” olarak tanımlanma yapılmıştır.

Metropol kentlerin yönetiminde yapılan sınıflandırmalardan biri metropoliten yönetimleri, tek kademeli, iki kademeli, isteğe bağlı ve özel amaçlı kuruluşlar olmak üzere dört ana gruba ayırmaktadır. İki kademeli modelde, metropoliten alandaki yerel hizmetlerden sorumlu alt ve üst olmak üzere tüzel kişiliğe sahip iki ayrı kademedan oluşan bir yönetim yapısı bulunmaktadır. Üst kademe metropol alan ölçeğinde örgütlenirken alt kademe, ilçe ve belde gibi küçük bir metropol kısmı olarak ayrılmaktadır. Alt kademenin çok zayıf örgütlendiği, yetki ve sorumlulukların büyük ölçüde üst kademeye ait olduğu New York örneğine karşın, Londra’da alt kademe, üst kademeye göre çok daha fazla yetki ve sorumluluğa sahiptir. Türkiye’de de geçerli olan iki kademeli modelde, üst kademe daha fazla yetki ve sorumluluğa sahip olmakla birlikte, alt kademeye de önemli düzeyde sorumluluk verilmiştir. Londra, New York, Tokyo, İstanbul, Paris ve Barcelona iki kademeli yönetim modeline sahip dünyadaki başlıca şehirler olarak belirtilmiştir (Oktay, 2016).

Dünyada kentlerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının sağlıklı sürdürülebilir şekilde sağlanmasının kentsel kalkınma planları ve yerel ölçekte hayata geçirilecek düzenlemelerle mümkün olabileceği görüşü yaygındır. Bu kapsamda tarımsal üretimin kentlerde sürdürülebilirliğine yönelik düzenlemeler gerek merkezi gerek yerel yönetimlerin gündemine getirilmiştir. Türkiye’de yerel yönetim yapısı incelendiğinde, tarımın sürdürülebilirliği ve yönetimi konusunda yerel idarelerin yetkileri olduğu görülmektedir. Büyükşehir belediye sınırlarının değişmesi paralelinde kırsal alanlarla ilgili yatırım ve hizmetlerin de artmaya başladığı ve

büyükşehir belediyelerinin sınırları içinde kalan kırsal alanlarda önemli rol üstlendiği gözlenmektedir (Yenigül, 2016).

3.1 Yerel Yönetimlerin Kapsamı ve Genel Çerçevesi

Yerel yönetim sisteminin birimleri; 5393 sayılı Kanun'a bağlı belediyeler, 5216 sayılı Kanun'a bağlı büyükşehir belediyeleri, 5302 sayılı Kanun'a bağlı il özel idareleri ve 442 sayılı Kanun'a bağlı köylerden oluşmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018b).

Tez kapsamında yerel yönetim sistemi içinde belediyeler kırsal alanlara doğru değişen sınırları itibariyle ele alınmaktadır.

Belediyenin yasal olarak ilk kuruluşu 1854 (Hicri 1271) tarihli resmi tebliğ ile gerçekleştirilerek İstanbul Şehremaneti İdaresi kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra, Osmanlı döneminde başlayan batılı anlamda şehircilik ve belediye oluşturma çalışmalarına hız verilmiş, 1876 (Hicri 1293) tarihli “Dersaadet ve Vilayet Belediye Kanunları” ile 1921 (Hicri 1340) tarihli “Ankara Şehremaneti Kanunu” yürürlükten kaldırılarak yerine 1580 sayılı Belediye Kanunu 1930 yılında yürürlüğe girmiştir. 1930 yılında İstanbul'da belediye ile özel idare birleştirilerek kurulan İstanbul Birleşik İdaresi, 1954'e kadar devam ettirilmiştir 1961 Anayasası mahalli idarelerle ilgili olarak, ülkede yönetimi "merkezi yönetim" ve "mahalli yönetim" olarak ikiye ayırmış, belediyelerin daha özerk ve güçlü olarak gelişmelerini sağlayacak bir çerçeve oluşturmuştur (Suri ve Kansu, 1999).

Planlı dönemin başlamasıyla birlikte, yerel yönetimler kalkınma planlarında ele alınan öncelikli konulardan biri olmuş, yereldeki toplumsal gelişimin sağlanmasına yönelik önerilere kalkınma planlarında yer verilmiştir.

1982 Anayasası'nda yerel yönetimler “il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir” şeklinde tanımlanmıştır. Belediyeler, kent ve beldelerin, köy

yönetimi köylerin, il özel idareleri ise kentlinin ihtiyaçlarını karşılamakla görevlendirilmiştir.

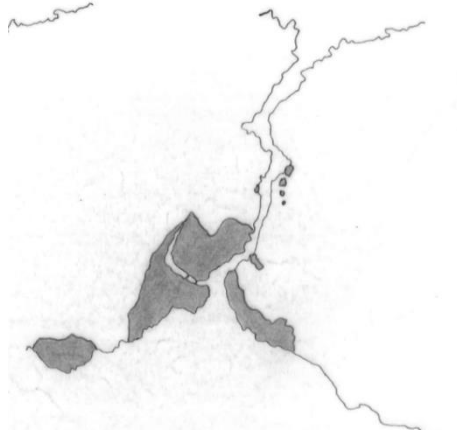
Belediye, il özel idare ve köy tüzel kişilerinin birlikte bulunduğu iller dışında (büyükşehirlerde) büyükşehir sistemi bulunmaktadır ve büyükşehir sisteminde büyükşehir belediyesi (BŞB) ve büyükşehir ilçe belediyeleri (BİB) olarak iki kademeli bir yapı vardır. 1982 Anayasası'nın 127. maddesinde yer alan "Büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir" hükmü gereğince 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde ilk büyükşehir belediyeleri kurulmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2018b).

25-27 Eylül 2015 tarihinde Birleşmiş Milletler "Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi"nde, "17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi" kabul edilmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde yerel yönetimler ve sundukları hizmetin kalitesinin de yaşam kalitesine ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağladığı belirtilmiştir. Bu hedeflerin tamamı doğrudan ya da dolaylı olarak yerel yönetimlerle ilişkilidir (Kalkınma Bakanlığı, 2018b).

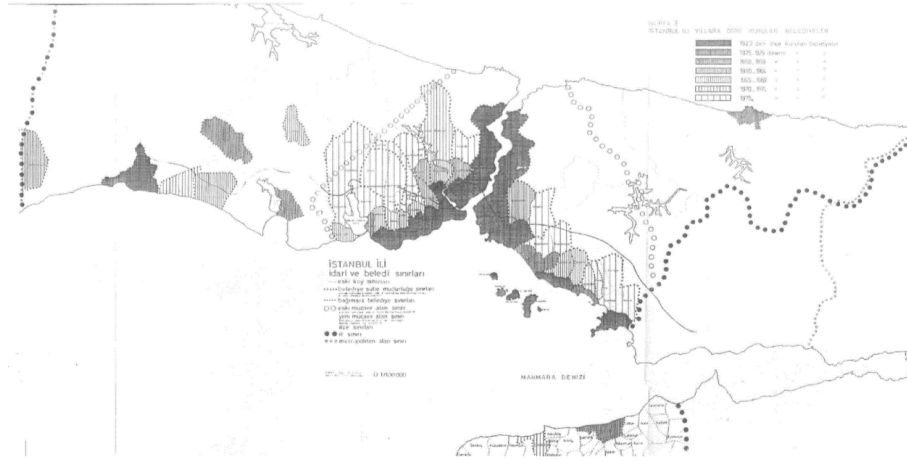
Kentsel alanların kırsal alanlara doğru genişlemesi, belediye sınırlarındaki değişim doğrultusunda da incelenebilmektedir. Bu amaçla büyükşehirlerde kırsal alanların değişimi belediye sınırlarının değişimi ile İstanbul örneğinde incelenecektir.

3.2 Büyükşehir Belediye Sınırlarındaki Değişim

İstanbul il sınırları içinde ilk belediye oluşumları, Cumhuriyetten önce merkez belediyesi ve dışında Kartal, Tuzla, Silivri Belediyeleri'dir. 1923-1930 yılları arası Çatalca, Maltepe, Pendik, Şile, Yalova Belediyeleri kurulmuştur (Suri, 1984) (Şekil 3.1). 1950-1960 yılları arası Küçükçekmece ve Büyükçekmece Belediyeleri, 1960-1978 döneminde ise İstanbul Merkez Belediyesi çevresinde 24 ayrı belediye kurulmuştur. Şekil 3.2'de gösterilen belediye oluşumları, 1923-1975 arasındaki yıllarda kentteki yerleşim alanlarının çoğalmasında etkili olmuştur (Suri, 1984).

Şekil 3.1 1925 yılı İstanbul ilinde gelişen yerleşim alanları⁴

Şekil 3.2 İstanbul ili sınırlarında 1923-1975 yılları arası kurulan belediyeler⁵

Ülke genelinde 1950 yılından sonra görülen hızlı sanayileşme, sosyoekonomik gelişme ve kırsal alanlardan büyükşehirlere göçle birlikte, İstanbul ilinde büyüme ve değişimler yaşanarak, konut, ulaşım, altyapı gibi ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde belediye sınırlarının değişimi iki başlıkta incelenmektedir. İlk olarak 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı yasadan önceki dönem ele alınmış, daha sonra 1984 sonrası büyükşehir dönemi incelenmiştir.

⁴ İlgili Haritalar İçin Kaynak: Suri, 1984

⁵ İlgili Haritalar İçin Kaynak: Suri, 1984

3.2.1 3030 sayılı Yasa öncesi yerel yönetimlerde idari sınırlar ve yerleşmelerin statüsü

Ülkemizde Cumhuriyet döneminden sonra 03.04.1930 tarihinde kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelerin idari yapıları oluşturulmaya başlanmıştır (R.G., 1930).

Belediyelerin bugüne kadar gelen teşkilat yapılarına temel oluşturan 1580 sayılı Kanun'a göre, belediye sınırları aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

“Öteden beri beldeye ait sayılan bütün tarla, bağ, bahçe, çayır, mera zeytinlik, palamutluk, baltalık, otlak gibi yerler sınır içinde kalır. Bir beldenin sınırını derelerden, tepelerden, yollardan veya diğer değişmeyen işaretli yerlerden geçirmek kabil değilse büyük taşlar dikilerek gösterilir. Belde ahalisinden bazı kimselerin başka bir köy veya belde arazisi içinde kalan emlak ve arazisi, sahiplerinin bulunduğu beldenin değil bu emlak ve arazinin bulunduğu belde veya köy sınırı içinde gösterilir. Öteden beri müstereken intifa edilen çayır, yayla ve korulardan mera ve menba ve tepelerden taamülü veçhile alakadarların istifade hakları bakidir. Bu suretle belediye sınırı dahilinde kalıp başkalarının hakkı intifaları bulunan bu kabil yerler hakkında sınır kağıdına şerh verilir.” (R.G., 1930).

1954 yılında Resmî Gazete’de yayınlanan 6349 sayılı Kanun’la, Birleşik İdare’nin kaldırılmasıyla, 1954-1981 yılları arasında İstanbul Belediyesi sınırları içinde ilçelere göre 14 Şube Müdürlüğü tespit edilmiştir (Şekil 3.3). 1950-1980 yılları arasında İstanbul ili sınırları içinde toplam 36 Belediye Başkanlığı vardır (Suri, 1984).

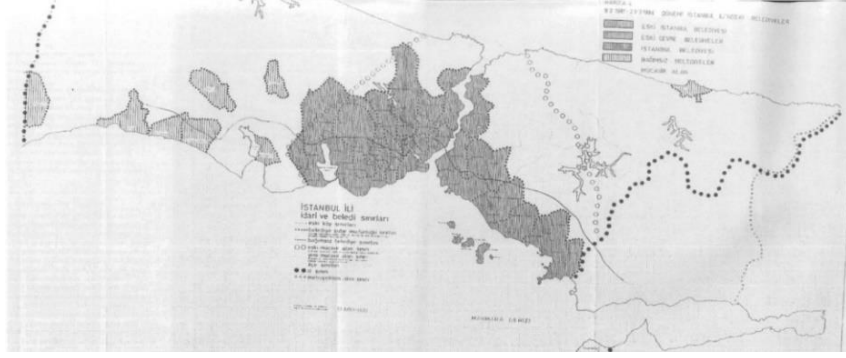

Şekil 3.3 1954-1981 yılları arası İstanbul ilindeki belediyeler⁶

Büyükşehirde 04.05.1960 tarihinde çıkarılan 7469 sayılı Yasaya göre kurulan beldeler ve 3030 sayılı Yasada belirtilen büyükşehir belediye sınırı içinde olup Büyükşehir Belediye Başkanlığı yetkisi dışında kalan “belde belediyeleri” bulunmaktaydı. Bu dönemde belde belediyeleri, BŞB Başkanlığı’ndan bağımsız yapıya sahiptir. 3030 sayılı Yasa kapsamında, Tuzla, Pendik, Kartal, Ümraniye ilçe belediyeleri, İstanbul BŞB Başkanlığı yetkisi altındadır, ancak Sultanbeyli ilçe ve Alemdağ, Samandıra, Sarıgazi, Sultançiftliği, Yenidoğan belde belediyeleri yetki dışında tutulmuştur. Başka bir anlatımla beldelerin bir kısmı büyükşehir belediye yetki sınırları içinde kalmasına rağmen, büyükşehir başkanlığı yetkisi dışında müstakil belediye olarak bırakılmıştır (Çizelge 3.1). Bu durum alan, planlama, hizmetler bütünlüğü açısından değerlendirildiğinde, karmaşık bir yapıyı ortaya çıkarmıştır (Suri, 2004).

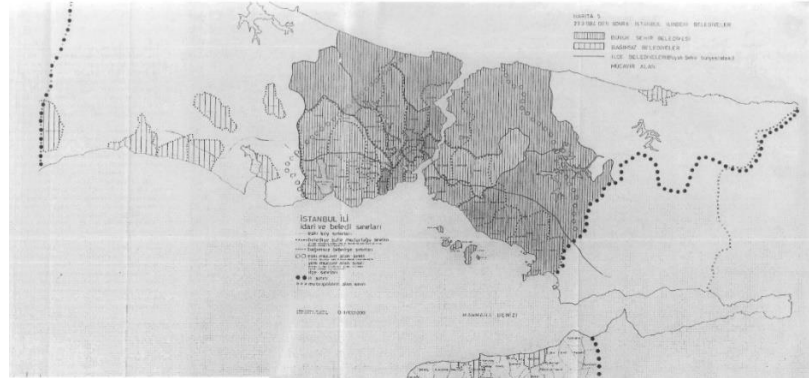
1980 tarihindeki Milli Güvenlik Konseyi Kararı’yla çevre belediyeler İstanbul Belediyesi’ne bağlanarak, 14 Şube Müdürlüğü sayısı 23’e ulaşmıştır. 1. Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı’nın 1981 tarihli bildirisiyle İstanbul ili sınırları içindeki 22 köyün tüzel kişiliği kaldırılarak İstanbul Belediyesi’ne bağlanmıştır (Suri, 1984) (Şekil 3.4). Köy tüzel kişiliği kaldırılmakla birlikte doğal yapıları itibarıyla kırsal karakteri devam etmektedir.

⁶ İlgili Haritalar İçin Kaynak: Suri, 1984

Şekil 3.4 1981-1984 yılları arası İstanbul ili sınırlarında bulunan belediyeler⁷

1984 yılında 195 Sayılı KHK ile yapılan düzenlemeyle İstanbul’da belediye sınırları içinde bulunan ilçelerin her birinde sadece bir belediye kurularak, İstanbul Anakent Belediyesi ve 15 ilçe belediyesi ile toplam 16 belediyeye ulaşılmış, ayrıca Anakent Belediyesi’nin sınırları dışında olup İstanbul il sınırı içindeki yerleşimlerde ayrı belediyeler kurulması kararı alınmıştır. Bu şekilde 10 belediye daha oluşturularak toplam belediye sayısı 26’ya ulaşmıştır (Suri, 1984) (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 1984 yılı belediye sınırları⁸

1984 yılında büyükşehir ve ilçe belediyeleri kurularak iki kademeli bir yönetim biçimi oluşturulmuştur. Buna göre merkez ilçeler ayrı bir ilçe sayılmış, büyükşehirin adını taşıyan bir “büyükşehir belediyesi” ve büyükşehir belediye sınırlarındaki ilçelerde ilçelerin adını taşıyan “ilçe belediyeleri” oluşturulmuştur. Aynı yıl yasalaşan 3030 sayılı Kanun ile büyük kentler “büyükşehir” olarak ayrı bir yönetim şekline kavuşmuştur (R.G., 1984 akt. Suri ve Kansu, 1999) (Çizelge 3.1).

⁷ İlgili Haritalar İçin Kaynak: Suri, 1984

⁸ İlgili Haritalar İçin Kaynak: Suri, 1984

Çizelge 3.1 1984 yılından sonra yasalara göre belediye başkanlıkları oluşumu (Suri, 1984; 2004)

İstanbul BŞB Başkanlıkları				
195 Sayılı KHK Kapsamında		3030 Sayılı Yasa Kapsamında Belediye Sınırı İçinde		6360 Sayılı Yasa Kapsamında İl Bütünü (BŞB Sınırı) İçinde
İstanbul İlindeki BŞBB	İBB İlçe Belediye Başkanlıkları	İlçe Belediye Başkanlıkları	İlçedeki Belde Belediye Başkanlıkları	İBB İlçe Belediye Başkanlıkları
Anakent Şişli Üsküdar Beykoz Bakırköy Kartal Eyüp Kadıköy Adalar Eminönü Gaziosmanpaşa Sarıyer Beşiktaş Zeytinburnu Beyoğlu Fatih Silivri Çatalca Yalova Şile Büyükkçekmece Hadımköy Selimpaşa Celaliye (Kamiloba) Çınarcık Değirmenköy Toplam 26 Belediye Başkanlığı	Şişli Üsküdar Beykoz Bakırköy Kartal Eyüp Kadıköy Adalar Eminönü Gaziosmanpaşa Sarıyer Beşiktaş Zeytinburnu Beyoğlu Fatih Toplam 15 İlçe Belediye Başkanlığı	Kadıköy Beykoz Üsküdar Maltepe Sultanbeyli* Tuzla Pendik Kartal..... Ümraniye... Adalar Avcılar Bağcılar Bahçelievler Bakırköy Bayrampaşa Beşiktaş Beyoğlu Eminönü Esenler Eyüp..... Fatih Gaziosmanpaşa... Güngören Kağıthane Küçükçekmece Sarıyer..... Zeytinburnu	Orhanlı*, Akfırat* Samandıra* Sarıgazi* Alemdağ*, Çekmeköy*, Sultançiftliği*, Yenidoğan* Göktürk* Arnavutköy*, Boğazköy*, Bolluca*, Haraççı*, Taşoluk* Bahçeköy*	Adalar Arnavutköy Ataşehir Avcılar Bağcılar Bahçelievler Bakırköy Başakşehir Bayrampaşa Beşiktaş Beykoz Beylikdüzü Beyoğlu Büyükkçekmece Çatalca Çekmeköy Esenler Esenyurt Eyüp Fatih Gaziosmanpaşa Güngören Kadıköy Kağıthane Kartal Küçükçekmece Maltepe Pendik Sancaktepe Sarıyer Silivri Sultanbeyli Sultangazi Şile Şişli Tuzla Ümraniye Üsküdar Zeytinburnu Toplam 39 İlçe Belediye Başkanlığı
		3030 Sayılı Yasa Kapsamında Belediye Sınırı Dışında		
		İlçe Belediye Başkanlıkları	İlçedeki Belde Belediye Başkanlıkları	
		Şile..... Büyükkçekmece..... Çatalca..... Silivri.....	Ağva Esenyurt, Gürpınar, Kavaklı, Kıracı, Kumburgaz, Mimar Sinan, Tepecik, Yakuplu Binkılıç, Durusu, Hadımköy, Çiftlikköy, Karacaköy Büyükcavuşlu, Celaliye (Kamiloba), Çanta, Değirmenköy, Gümüşyaka, Ortaköy, Selimpaşa	

*3030 sayılı Yasa kapsamında BŞB sınırı içinde olup, BŞB Başkanlığı yetkisi dışında kalan (belde) belediyelerdir.

İl sınırı içinde olmasında rağmen BŞB yetkisi dışında kalan belde belediyelerindeki kırsal alanlar büyükşehir bürokrasisinin dışında kalması nedeni ile hızla yerleşme alanlarına dönüşmüştür.

3.2.2 3030 sayılı Yasadan sonra idari sınırlar ve yerleşmelerin statüsü

BŞB Başkanlığı yetkilerini yeniden düzenleyen 5216 sayılı Kanunun 2004 yılında yürürlüğe girmesiyle, 3030 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Büyükşehir Belediyesi Yasası dışında; 1580 sayılı Belediye Kanunu yürürlükten kaldırılarak 5393 sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla belediyelerin kuruluşu, yapısı, yönetimi, görevleri, yetki alanları ve sorumlulukları düzenlenmiştir.

5393 sayılı Kanun’a göre, yeni kurulan bir belediyenin sınırlarının tespiti aşağıdaki gibi açıklanmıştır;

“Eskiden beri o yerleşim yerine ait sayılan tarla, bağ, bahçe, çayır, mera, otlak, yaylak, zeytinlik, palamutluk, fundalık gibi yerler ile kumsal ve plajlar belediye sınırı içine alınır. Belediye sınırlarını dere, tepe, yol gibi belirli ve sabit noktalardan geçirmek esastır. Bunun mümkün olmaması durumunda, sınır düz olarak çizilir ve işaretlerle belirtilir. Belediyenin sınırları içinde kalan ve eskiden beri komşu belde veya köy halkı tarafından yararlanılan yayla, çayır, mera, koru, kaynak ve mesirelik gibi yerlerden geleneksel yararlanma hakları devam eder. Bu haklar için sınır kâğıdına şerh konulur. Çizilen sınırların geçtiği yerlerin bilinen adları sınır kâğıdına yazılır. Ayrıca yetkili fen elemanı tarafından düzenlenen kroki sınır tespit tutanağına eklenir.” (R.G., 2005b).

Büyükşehir Belediyelerinin idari yapısı ile ilgili yapılan düzenlemeler Çizelge 3.2’de gösterilmiştir.

Çizelge 3.2 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası sonrası idari düzenlemeler
(Birinci, 2021)

Kanun	Sayı	Yıl	Kapsamı
Büyükşehir Belediyesi (BŞB) Kanunu	5216	10.07.2004	Büyükşehir belediyeleri ile sınırları içerisindeki ilçe ve ilk kademe belediyelerini kapsamaktadır. İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediyesi il sınırı olmuştur.
Belediye Kanunu	5393	03.07.2005	Bütün belediyelerin kuruluşunu, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını düzenler.
BŞB Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	5747	06.03.2008	Bazı ilçe ve ilk kademe belediyeleri ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Yeni ilçeler kurulmuş, bazı ilk kademe belediyeleri kaldırılmıştır.
On Dört İlde BŞB ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	6360	12.11.2012	Bütün büyükşehir belediyeleri il sınırı olmuş, ilk kademe belediyelerinin tamamı kaldırılmıştır. Büyükşehir belediyelerindeki köy ve beldeler mahalle statüsüne alınmıştır.
Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	7254	16.10.2020	Büyükşehir belediyesi yetkisinde kırsal yerleşim özelliği taşıdığı tespit edilen mahallelerin kırsal mahalle olarak tanımlanabileceği ve kapsamı açıklanmaktadır.

2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı yasa ile büyükşehir belediye sınırları içinde bulunan belde belediyeleri kaldırılmış, büyükşehir yapısı, “büyükşehir, ilçe ve ilk kademe belediyeleri” olarak sınıflandırılmıştır. Büyükşehir, ilçe ve ilk kademe belediyelerine tarım alanlarını, su havzalarını koruma, ayrıca ağaçlandırma çalışmaları yapma yetkileri verilmiştir. Bu kanunla İstanbul ve Kocaeli büyükşehir belediye sınırları il sınırlarına genişletilmiştir (R.G., 2004).

İstanbul ilinin sınırlarının büyükşehir belediye sınırı olması, 3030 sayılı kanun kapsamında belirtilen belde belediyelerinin hepsinde İBB'nin yetki sahibi olmasını sağlamıştır. Bu belde belediyeleri, daha sonraki kanunlarda ilk kademe belediyeleri olarak geçmektedir.

2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu çerçevesinde il ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunlu tutulurken, nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim

birimlerinde köylerin veya çeşitli köy kısımlarının birleşerek belediye kurabilmeleri için, asgari 5.000 nüfus ölçütü ile mesafe ölçütü getirilmiştir (R.G., 2005b). Bu kanun belediye, belde ve mahalle idari birimlerini bütünsel olarak ele almıştır. Bu kanunla büyükşehir belediyelerinde 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'yla birlikte 5393 sayılı Belediye Kanunu da uygulanmaya başlanmıştır.

2008 yılında yürürlüğe giren 5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kapsamında, belirtilen illerde büyükşehir belediye sınırları içinde bulunan bazı ilk kademe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmış, ilk kademe belediyesine bağlı mahalle ve köyler, içinde bulunduğu ilçe belediyelerine mahalle veya mahallenin bir bölümü olarak katılmıştır (R.G., 2008).

İBB sınırları içinde bulunan, tüzel kişiliği kaldırılıp mahalle veya köye bağlanan ilk kademe belediyeleri Çizelge 3.3'te belirtilmiştir. İlk kademe belediyeleri, ilçe belediyelerine, bulunduğu ilçenin mahalle veya köy kısımlarıyla geçmiştir. Bu kapsamda Arnavutköy, Ataşehir, Başakşehir, Beylikdüzü, Esenyurt, Sancaktepe, Sultangazi ilçe statüsüne geçmiştir. Eminönü İlçesi kaldırılmış, mahalleleriyle birlikte Fatih İlçesi'ne bağlanmıştır (R.G., 2008).

Çizelge 3.3 5747 sayılı Yasa ile İstanbul il sınırları içinde kaldırılan ilk kademe belediyelerinin ilçe belediyelerine bağlanması ve yeni kurulan ilçeler (R.G., 2008)

İlk Kademe Belediyeleri	İlçe Belediyeleri	Yeni Kurulan İlçe	Bağlanan Mahalle Kısımları	Bağlanan Köy Kısımları
Arnavutköy		Arnavutköy	İmrahor, İslambey, Merkez, Yavuzselim	
Boğazköy		Arnavutköy	Atatürk, İstiklal, Merkez	
Bolluca		Arnavutköy	Hicret, Mavigöl, Merkez	
Haraççı		Arnavutköy	Karlıbayır, Merkez	
Taşoluk		Arnavutköy	Adnan Menderes, Fatih, M. Fevzi Çakmak, Mehmet Akif Ersoy, Merkez, Çilingir	
Hadımköy			Sazlıbosna, Nakkaş, İstasyon, Hastane, Yeşilbayır, Deliklikaya, Ömerli, Dursunköy	
	Çatalca		Bahşayış	
Durusu			Cami, Zafer	
	Çatalca	Arnavutköy		Baklalı, Boyalık, Balaban, Yassıören, Karaburun
	Gaziosmanpaşa			Hacımaşlı, Yeniköy, Tayakadın, (Küçükçekmece İlçesi Şamlar Köyünün Sazlıdere Baraj Gölünün Kuzeyinde kalan kısmı Hacımaşlı Orman köyüne dahil edilmiştir.)
	Üsküdar	Ataşehir	Fetih, Esatpaşa, Örnek	
	Kadıköy	Ataşehir	Yenisahra, İçerenköy, İnönü, Kayışdağı, Barbaros Mahallesinin O4 Karayolunun güneyinde kalan kısmı, Küçükbakkalköy, Atatürk Mahallesinin O4 ve E-80 Karayolunun Güneyinde Kalan Kısım	
	Ümraniye	Ataşehir	Yeni Çamlıca, Yenişehir, Mimar Sinan ve Mevlana Mahalleleri, Mustafakemal Mahallesinin ve Aşık Veysel Mahallesinin O4 Karayolunun güneyinde kalan kısmı, Esenevler Mahallesinin O4 Karayolunun güneyinde kalan kısmı	
Samandıra		Ataşehir	Ferhatpaşa Mahallesinin E-80 Karayolunun ve E80-D100 bağlantı yolunun güneyinde kalan kısmı	
	Küçükçekmece	Başakşehir	Başakşehir, Kayabaşı, Ziya Gökalp, Güvercintepe, Altınşehir, Şahintepe, Mehmet Akif Mahallesinin	

			TEM'in kuzeyinde kalan kısmı	
	Esenler	Başakşehir	Başakşehir	
Bahçeşehir		Başakşehir	1. Kısım Mahallesinin O3'ün kuzeyinde kalan kısmı, 2. Kısım Mahallesinin Hadımköy-Hoşdere/Esenyurt-Hadımköy yolunun doğusunda kalan kısmı	
	Küçükçekmece	Başakşehir		Şamlar
Çavuşbaşı		Beykoz	Tamamı	Tamamı
Beylikdüzü		Beylikdüzü	Büyükşehir, Cumhuriyet, Sahil, Barış, Kavaklı	
Gürpınar		Beylikdüzü	Adnan Kahveci, Dereağzı, Merkez	
Yakuplu		Beylikdüzü	Marmara, Merkez	
Mimar Sinan, Tepecik, Kumburgaz, Celaliye Kamiloba, Muratbey		Büyükçekmece	Tamamı	Tamamı
Binkılıç, Çiftlikköy, Karacaköy		Çatalca	Tamamı	Tamamı
Çekmeköy		Çekmeköy	Merkez, Mimar Sinan, Hamidiye, Mehmetakif Mahallesinin Ümraniye-Şile yolunun kuzeyinde kalan kısmı, Çamlık Mahallesinin Ümraniye-Şile yolunun kuzeyinde kalan kısmı	
Taşdelen		Çekmeköy	Merkez, Çamlık, Güngören, Kirazlıdere, Aydınlar, Soğukpınar, Cumhuriyet	
Alemdağ		Çekmeköy	Merkez, Nişantepe, Çatalmeşe, Ekşioğlu	
Ömerli		Çekmeköy	Merkez	
	Ümraniye	Çekmeköy		Reşadiye, Hüseyinli, Sırapınar, Koçullu,
	Kartal	Çekmeköy		Paşaköy'ün Ümraniye-Şile bağlantı yolunun kuzeyinde kalan kısmı
Esenyurt		Esenyurt	Ardıçlı, Fatih, Mehterçeşme, Örnek, Talatpaşa, Yenikent, Cumhuriyet, Pınar, Yeşilkent, Merkez, Sanayi, Esenkent, İnönü, Namık Kemal, Saadetdere, İncirtepe	
Kıraç		Esenyurt	Merkez, Namık Kemal, Çakmaklı TEM-D100 bağlantı yolunun doğusu	
Yakuplu		Esenyurt	Güzelyurt (Haramidere)	
	Avcılar	Esenyurt	Yeşilkent Mahallesinin O3 ile D100 bağlantı yolunun batısında kalan kısım	
Bahçeşehir		Esenyurt	2. Kısım Mahallesinin Hadımköy-Hoşdere/Esenyurt-Hadımköy yolunun batısında	

			ve Sanayi Mahallesinin Kuzeyinde kalan kısmı	
Göktürk		Eyüp	Tamamı	Tamamı
Samandıra		Sancaktepe	Abdurrahman Gazi, Akpınar, Osman Gazi, Veysel Karani, Eyüp Sultan, Fatih, Ferhatpaşa Mahallesinin E-80 karayolunun kuzeyinde kalan kısmı	
Sarıgazi		Sancaktepe	Meclis, İnönü, Merkez, Emek, Kemal Türkler, Atatürk	
Yenidoğan		Sancaktepe	Abdurrahman Gazi, Yunus Emre, Safa, Osman Gazi, Mevlana, Merve	
Çekmeköy		Sancaktepe	Çamlık Mahallesinin Ümraniye-Şile bağlantı yolunun güneyinde kalan kısmı	
	Kartal	Sancaktepe	Paşaköy Köyünün Ümraniye-Şile bağlantı yolunun güneyinde kalan kısmı (Köy Merkezi) (Pendik İlçesine bağlı Kurtdoğan Köyünün Ömerli Barajının kuzeybatısında kalan kısmı da Paşaköy Köyüne dahil edilmiştir.)	
Bahçeköy		Sarıyer	Tamamı	Tamamı
Büyükçavuşlu, Çanta, Değirmenköy, Gümüşyaka, Ortaköy, Kavaklı, Selimpaşa		Silivri	Tamamı	Tamamı
	Gaziosmanpaşa	Sultangazi	Sultançiftliği, 50. Yıl, Uğur Mumcu, İsmet Paşa, Cumhuriyet, Cebeci, Malkoçoğlu, Habipler, Zübeyde Hanım, Gazi, Esentepe, 75. Yıl, Yunus Emre, Kazım Karabekir Mahallesinin TEM otoyolunun kuzeyinde kalan kısmı	
	Eyüp	Sultangazi	Yayla	
	Esenler	Sultangazi	Habipler	
Ağva		Şile	Tamamı	Tamamı
Akfırat, Orhanlı		Tuzla	Tamamı	Tamamı

2012 yılında 6360 sayılı Kanun ile bütün büyükşehirlerde ilk kademe belediyeleri kaldırılmış, belediye yapısı büyükşehir ve ilçe belediyesi olarak yeniden düzenlenmiştir (R.G., 2012) (Çizelge 3.4).

Çizelge 3.4 5216 (R.G.,2004) ve 6360 sayılı Yasada belediye sınırları ve kırsal alanlar ile ilgili yapılan değişiklikler (R.G., 2012)

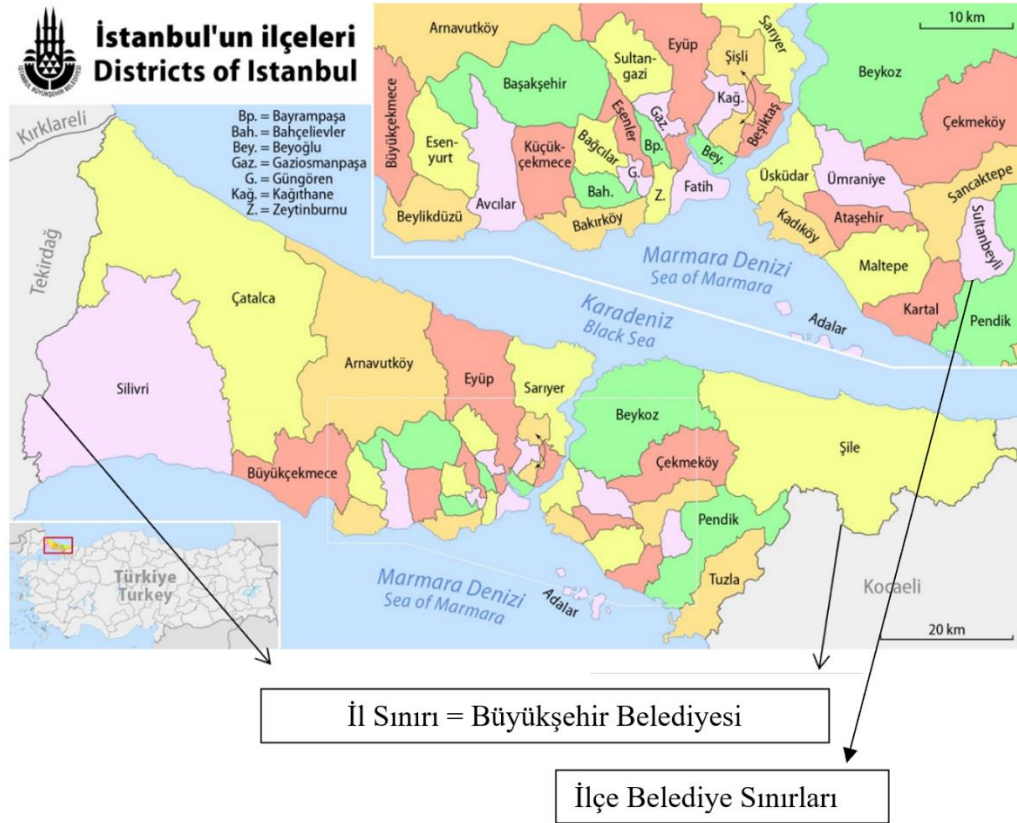
Değişiklikler	5216 sayılı Yasa hali	6360 sayılı Yasa ile değişik hali
Madde 3.d)	“İlk kademe belediyesi: Büyükşehir belediye sınırları içinde ilçe kurulmaksızın oluşturulan ve büyükşehir ilçe belediyeleriyle aynı yetki, imtiyaz ve sorumluluklara sahip belediyeyi,”	Bu kanunla “Madde 3.d” yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece ilk kademe belediyesi ortadan kalkmıştır. Sadece büyükşehir ve ilçe belediyesi tanımları vardır.
Madde 4.	“Belediye sınırları içindeki ve bu sınırlara en fazla 10.000 metre uzaklıktaki yerleşim birimlerinin son nüfus sayımına göre toplam nüfusu 750.000’den fazla olan il belediyeleri, fiziki yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri de dikkate alınarak, kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir.”	“Toplam nüfusu 750.000’den fazla olan illerin il belediyeleri kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir.”
Madde 5.	“Büyükşehir belediyelerinin sınırları, adını aldıkları büyükşehirlerin belediye sınırlarıdır. İlçe belediyelerinin sınırları, bu ilçelerin, büyükşehir belediyesi içinde kalan kısımlarının sınırlarıdır. İlk kademe belediyelerinin, büyükşehir belediye sınırları dışında belediye sınırı olamaz.”	“Büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülki sınırlarıdır. İlçe belediyelerinin sınırları, bu ilçelerin mülki sınırlarıdır.”
Madde 7.f)	“Büyükşehir ulaşım ana planını yapmak veya yaptırmak ve uygulamak; ulaşım ve toplu taşıma hizmetlerini plânlamak ve koordinasyonu sağlamak; kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen her türlü servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve güzergahlarını belirlemek; durak yerleri ile karayolu, yol, cadde, sokak, meydan ve benzeri yerler üzerinde araç park yerlerini tespit etmek ve işletmek, işletirmek veya kiraya vermek; kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiği bütün işleri yürütmek.”	Madde 7.f korunmuş. bu maddeye ek olarak “Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilirler.” ifadesi eklenmiştir.

6360 sayılı Kanun öncesi köylerdeki temel hizmetler, köy bütçesi ve il özel idaresinin destekleriyle karşılanırken, bu Kanun’la değişen statüler sonucu kırsal alanlardaki hizmetler belediyeler tarafından karşılanmaya başlamıştır.

Yerel yönetimlerin mahalli idarelerinde kırsal kalkınma konusunda sorumlulukların artırılması amacıyla yapılan düzenlemelerden diğeri de, 2005 yılında kırsala hizmet götüren önemli kuruluşlardan biri konumundaki KHGM’nin kapatılarak personeliyle

birlikte bazı görevlerinin İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediyelerine, diğer illerde İl Özel İdarelerine geçirilmesi olmuştur. 2012 yılındaki 6360 sayılı Yasa ile de bütün büyükşehirlerde İl Özel İdaresi kaldırılarak yetkileri büyükşehir belediyelerine verilmiştir.

2008 yılında kurulan yeni ilçe belediyeleriyle birlikte İstanbul ili sınırları içerisinde toplam 39 ilçe, 963 mahalle yer almıştır. İl sınırları içindeki ilçeler; Adalar, Arnavutköy, Ataşehir, Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Bakırköy, Başakşehir, Bayrampaşa, Beşiktaş, Beykoz, Beylikdüzü, Beyoğlu, Büyükçekmece, Çatalca, Çekmeköy, Esenler, Esenyurt, Eyüp, Fatih, Gaziosmanpaşa, Güngören, Kadıköy, Kağıthane, Kartal, Küçükçekmece, Maltepe, Pendik, Sancaktepe, Sarıyer, Silivri, Sultanbeyli, Sultangazi, Şile, Şişli, Tuzla, Ümraniye, Üsküdar, Zeytinburnu'dur. 6360 sayılı Yasa kapsamında da bu ilçeler vardır (Anonim, 2022a) (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 6360 sayılı Yasaya göre İstanbul büyükşehir, il ve ilçe sınırları (Anonim, 2022a)

6360 sayılı Yasanın getirdiği birçok yenilik arasında;

- Büyükşehir belediyesi yerel hizmetlerle ilgili olarak, ilin tamamında ana aktör haline getirilmiştir.
- BŞB il bütününde, gelişme potansiyelini, önemli sorunlarını, büyük yatırım ihtiyaçlarını göz önüne alarak planlamalar yapabilme, projeler üretebilme ve kente uygun hizmetler sunabilme hakkına sahip olmuştur.
- Yerel yönetimler, kırsal mahallelerin ve kırsal alanların yönetiminde yetkili duruma getirilmiş olması, büyükşehir sınırları içinde kalan kırsal alanların potansiyelleri doğrultusunda kullanılmasına olanak sağlayan önemli yasal dayanak olarak değerlendirilmektedir (Arıkboğa, 2017).

12.11.2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanun uygulamaya geçirildiğinde büyükşehir belediyelerinin görev ve sorumluluklarına ilişkin bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle büyükşehir belediyelerine, ilçe belediyelerinin görüşünü alarak stratejik plan, yıllık hedef ve yatırım programlarını yapmak ve bunlara uygun olarak bütçeyi hazırlamak; çevre düzeni planına uygun olmak kaydı ile her ölçekte nazım imar planları, uygulama imar planlarını yapmak ve ruhsatlandırmak gibi görevler verilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018b). Buna bağlı olarak kırsal mahallelerde yaşayan kişilerin kendi alanlarında imar planları, ruhsatlanma işlemleri yapabileceği, farklı bir anlatım ile kırsal alanların yapılaşmaya açılabileceği gibi bir beklenti oluşmuştur.

Büyükşehir yapısındaki değişikliklerle beraber il sınırlarında kırsal karakterini koruyan alana hizmet götürebilmenin sağlanabilmesi amacıyla 6360 sayılı Kanunla BŞB ve Büyükşehir İlçe Belediyesi (BİB)'ne tarım ve hayvancılığı desteklemek için her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilme yetkisi verilmiştir (R.G., 2012). Ancak kırsal alanların belirlenmesi yönünde bir düzenleme yapılmamıştır.

6360 sayılı Yasa sonrası kırsal alanların kentsel alanın içinde konumlanması kırsal alan yönetimine ilişkin belirsizlikleri ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle kırsal alan yönetiminin belirginleşmesi amacıyla “kırsal mahalle” kavramı ortaya çıkmıştır.

16.10.2020 tarihinde çıkarılan 7254 sayılı Kanun'da; belirtilen hususlar dikkate alınarak 6360 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikle mahalleye dönüşen köy ve belde belediyelerinin ve ilçe belediye meclisinin gerekçeli teklif ve kararıyla birlikte BŞB meclisinin onayı alınarak kırsal yerleşim özelliği taşıdığı tespit edilmiş mahallelerin “kırsal mahalle” olarak kabul edilebileceği, ancak kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan vasfının yasada belirtilen usulle kaldırılabilmesi de ifade edilmiştir.

Söz konusu düzenleme kapsamında kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan olarak belirlenen yerlerden alınması gereken vergi, harç ve harcamalara katılma payları oranlarının indirimli tarifeler üzerinden veyahut muaf tutularak ödenebileceği kararı alınmıştır⁹(R.G., 2020).

Görüldüğü gibi büyükşehir sistemindeki değişimle birlikte, ilin hem kentleşmiş alanları hem de kırsal alanları belediye sınırları içine dahil edilmiştir. Kırsal alanlar belediyelerin mahallesi statüsüne dönüşmüştür. Belediye yasalarıyla kırsal alanlarda uygulanan yasalar (tarım, hayvancılık, imar, mera vb.) arası boşlukların olması yeni düzenlemelerin yapılmasını gerektirir. Bu alanların vergilerden muaf tutulması, belediye harçlarında, içme ve kullanma sularında indirimin yapılması bu bölgelerin yapılaşma taleplerinin artmasını gündeme getirebilecektir. Bu nedenle öncelikle kırsal mahalle, kırsal yerleşme gibi birbirine benzer kavramların daha net açıklanması ve kırsal karakterin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi amacıyla kırsal alan sınırlarının sürdürülebilirlik ölçütleri kapsamında belirginleştirilmesi ve kırsal alanlardaki yapı yoğunluğuna kırsal karakterin taşıma kapasitesi doğrultusunda sınır getirilmesi önem arz etmektedir.

⁹ Kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan olarak belirlenen yerlerde; gelir vergisinden muaf esnaf ile basit usulde gelir vergisine tabi mükellefler tarafından bizzat işyeri olarak kullanılan bina, arsa ve araziler ile mesken amaçlı kullanılan binalar ve zirai istihsalde kullanılan bina, arsa ve araziler 29/7/1970 tarihli ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'na göre alınması gereken emlak vergisinden muaftır. Bu yerlerde, ticari, sınai ve turistik faaliyetlerde kullanılan bina, arsa ve araziler için emlak vergisi %50 indirimli uygulanır. Kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan olarak belirlenen yerlerde, 26/5/1981 tarihli ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu uyarınca alınması gereken bina inşaat harcı ile imarla ilgili harçlar alınmaz; anılan Kanuna göre alınması gereken diğer vergi, harç ve harcamalara katılma payları %50 indirimli uygulanır. Bu yerlerde içme ve kullanma suları için alınacak ücret en düşük tarifenin işyerleri için %50'sini, konutlar için %25'ini geçmeyecek şekilde belirlenir. 4/1/1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu uyarınca bilanço esasına göre defter tutan mükellefler için bu fıkra da belirtilen muafiyet ve indirimler uygulanmaz.

4. İSTANBUL İLİ KIRSAL ALANLARI

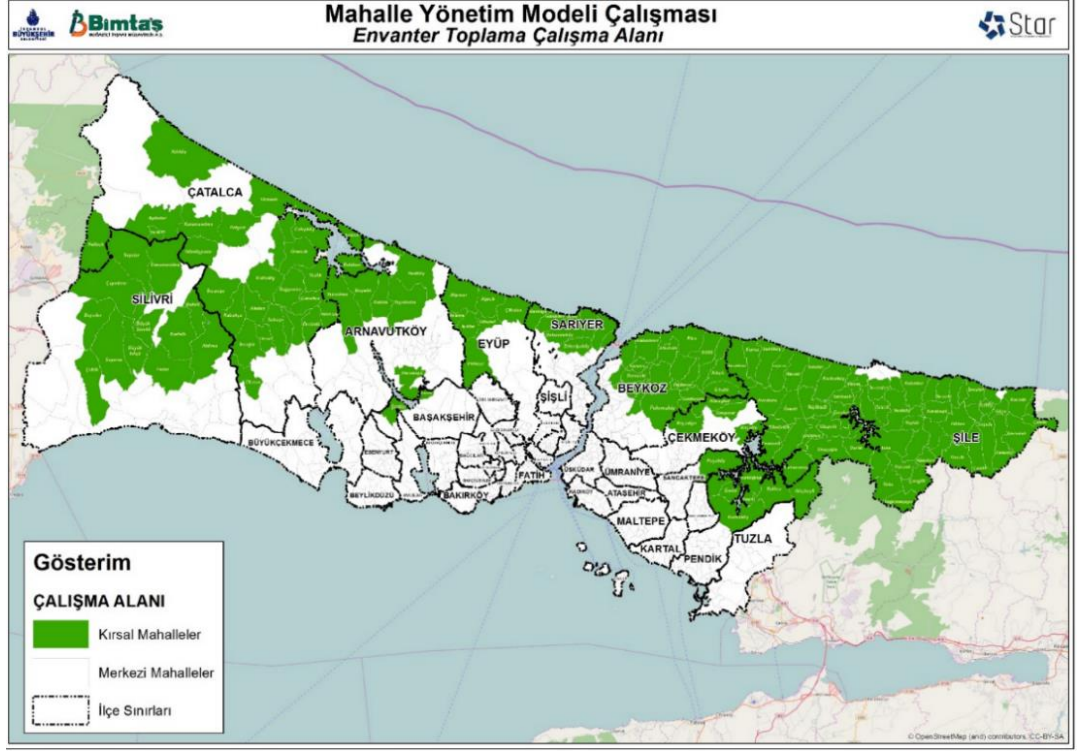
Nüfusu hızla artan metropol şehirlerde kırsal alanlar yapılaşma baskısı altında kalarak potansiyellerini ortaya koyamamaktadır. Bununla birlikte metropoldeki her türlü gıda ihtiyacı kilometrelerle ifade edilebilecek mesafelerden karşılanmaktadır. 2019 yılında Türkiye'deki hanehalkı tüketim harcamaları en çok %24,4'lük pay ile en fazla nüfusa sahip İstanbul metropolünde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2020a).

Araştırma, küresel rekabet ortamında kentin çevresine ve ülke geneline maksimum katkıyı sağlayacak değerleri önermesi ve diğer metropol şehirlere örnek teşkil etmesi yönüyle İstanbul metropolü kapsamında yapılacaktır. Kentin mevcut tarım potansiyelinin açığa çıkarılmasının kent içi ve çevresine önemli miktarda katma değer oluşturacağı öngörülmektedir.

4.1 İstanbul İli Genel Bilgileri

Çalışma alanı seçilen İstanbul ili, kuzeyde Karadeniz, güneyde Marmara Denizi ve ortada Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan İstanbul Boğazı üzerinde, 41°61' ve 40°79' kuzey enlemleri ile 27°94' ve 29°97' doğu boylamları arasında yer alan büyük bir kenttir. Doğuda Kocaeli, Batıda Tekirdağ ve Kırklareli'ne komşu olan İstanbul'un kuzeyi Karadeniz, güneyi Marmara Denizi ve Haliç ile çevrilidir. Marmara denizindeki Adalar da İstanbul ili içindedir. Hem Türkiye'nin hem de Marmara Bölgesi'nin merkezi ve küresel bir kenti konumundadır (İstanbul Valiliği, 2022).

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin sınırları, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile il idari sınırlarına kadar genişleyerek 1830,92 km²'den 5343,02 km²'ye ulaşmıştır (İBB, 2009).

Şekil 4.1 İstanbul il sınırlarındaki kırsal mahalleler (İBB, 2017)

İBB yetki alanı içerisinde 39 ilçe, 962 mahalle bulunmaktadır. 6360 sayılı Yasa ile 30.03.2014 tarihi itibarıyla 151 köy ilçe belediyelerine mahalle olarak katılmıştır (İBB, 2022). Bu mahalleler 2020 yılında çıkarılan 7254 sayılı Yasa ile “kırsal mahalle” tanımını almışlardır.

Kırsal mahalleler, Şekil 4.1’de de görüldüğü gibi, çoğunlukla İstanbul İli’nin kuzeyinde orman su gibi doğal kaynakların olduğu alanlarda yoğunlaşmıştır. Ancak yerinde yapılan gözlemlerde belirtilen mahalleler dışında da kırsal karakterli alanlar mevcuttur. İBB çalışma faaliyetlerinde, Büyükçekmece, Pendik, Tuzla ilçelerinin kırsal alanlarında tarımsal faaliyet yapan üreticiler kayıtlara geçmiştir. Ayrıca kent içinde tabiat parkları, korular, otoyol yakınlarında botanik bahçeler bulunabilmektedir (Anonim, 2022b).

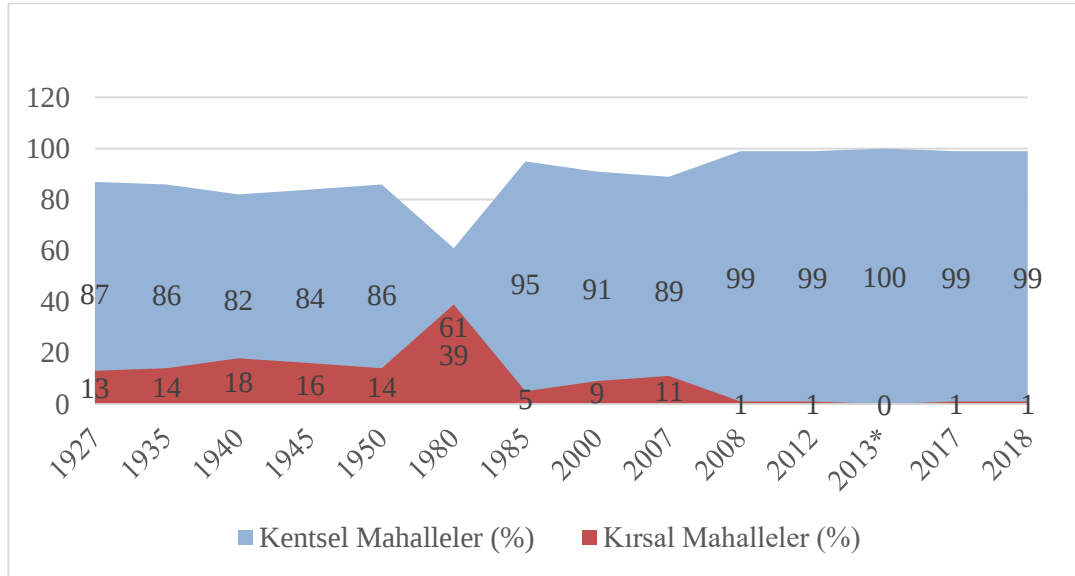
6360 sayılı Yasa sonrası köyden mahalleye dönüşen yerleşimler kırsal mahalle alanı olarak hesaplanmıştır. Bu kanuna göre %15,7’ye karşılık gelen, 11 ilçede yer alan tüzel kişiliği mahalle olarak değiştirilmiş 57 adet Şile’de, 27 adet Çatalca’da, 20 adet Beykoz’da, 13 adet Silivri’de, 8 adet Arnavutköy ve Sarıyer’de, 7 adet Eyüp’te, 5

adet Pendik'te, 4 adet Çekmeköy'de ve birer adet de Başakşehir ve Sancaktepe ilçelerinde olmak üzere toplam 151 adet köy yerleşimi olup mahalle statüsüne dönüşen kırsal mahalle birimi bulunmaktadır (İBB, 2017) (Şekil 4.1).

Çizelge 4.1 İstanbul ilinde tüzel kişiliği köyden mahalleye dönüşen 151 kırsal mahalle (İBB, 2017)

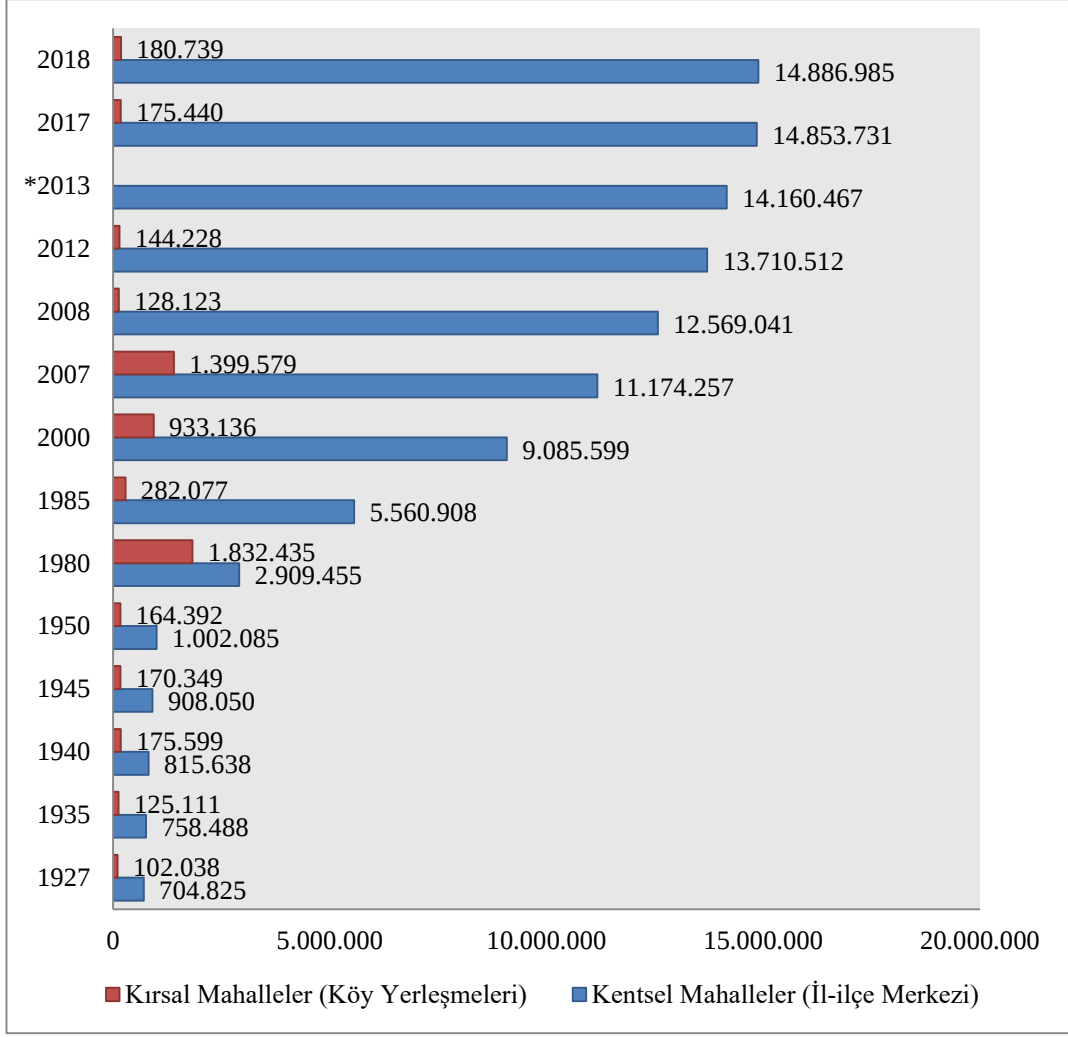
İstanbul Kırsal Mahalleleri			
Avrupa Yakasında Bulunanlar		Anadolu Yakasında Bulunanlar	
Bağlı Olduğu İlçe	Kırsal Mahalle	Bağlı Olduğu İlçe	Kırsal Mahalle
Arnavutköy	Balaban, Boyalık, Karaburun, Yeniköy, Baklalı, Hacımaşlı, Tayakadın, Yassıören	Beykoz	Bozhane, Göllü, İshaklı, Kılıçlı, Öğümce, Alibahadır, Paşamandıra, Riva, Cumhuriyet, Mahmutşevketpaşa, Polonezköy, Anadoluferi, Kaynarca, Poyrazköy, Elmalı, Görele, Örnekköy, Zervatçı, Akbaba, Dereşeki
Başakşehir	Şamlar	Çekmeköy	Koçullu, Hüseyinli, Reşadiye, Sırapınar
Çatalca	Aydınlar, İhsaniye, Ormanlı, Yaylacık, Başak, Hisarbeyli, Kabakça, Yalıköy, Belgrat, Celepköy, Elbasan, İncegiz, Karamandere, Örencik, Gümüşpınar, Kalfa, Dağyenice, Hallaçlı, Yazlık, Çanakça, Gökçeali, Subaşı, Akalan, Oklalı, Kestanelik, Örcünlü, Kızılcaali	Pendik	Göçbeyli, Ballica, Kurtdoğan, Emirli, Kurna
Eyüp	Pirinççi, Işıklar, İhsaniye, Ağaçlı, Akpınar, Çiftalan, Odayeri	Sancaktepe	Paşaköy
Sarıyer	Demirciköy, Gümüşdere, Kısırkaya, Kumköy, Uskumruköy, Garipçe, Rumelifeneri, Zekeriya köy	Şile	Akçakese, Çayırbaşı, İmrendere, İmrenli, Kabakoz, Ovacık, Yeniköy, Bozgoca, Gökmaşlı, Göksu, İsaköy, Karabeyli, Karacaköy, Kurfalı, Şuayipli, Bucaklı, Çelebi, Geredeli, Göçe, Kadıköy, Kalem, Soğullu, Ağaçdere, Çatak, Hacıllı, Osmanköy, Sortullu, Yaylalı, Yazımanayır, Çengilli, Darlık, Değirmençayırı, Hasanlı, Korucu, Teke, Yaka, Ahmetli, Erenler, Karamandere, Kızılca, Meşrutiyet, Satmazlı, Alacalı, Doğancı, Karakiraz, Kurna, Sahilköy, Sofular, Avcıkoru, Bıçkıdere, Kervansaray, Oruçoğlu, Ulupelit, Üvezli, Yeşilvadi, Esenceli, Kömürlük
Silivri	Bekirli, Kurfalı, Akören, Fener, Küçüksinekli, Sayalar, Danamandıra, Çayırdere, Beyciler, Seymen, Çeltik, Büyükkılıçlı, Büyüksinekli		

1950 yılına kadar İstanbul'un kentsel ve kırsal nüfusu Türkiye geneline paralel bir grafikte yükselmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra ilk nüfus sayımı yapıldığı 1927 yılında İstanbul'da toplam nüfusun %87'si şehir merkezlerinde yaşarken; 1950 yılında bu oran %86'ya, 1980'de %61'e düşmüştür. 1984'te çıkarılan 2972 sayılı yasa ve 195 sayılı KHK'lerle büyükşehir belediye sisteminde yönetsel değişiklikler meydana gelmiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehir belediyelerinin kurulmasıyla İstanbul'un yerleşim alanlarının idari yapısı değişmiş, bu durum 1985'te İstanbul ili kentsel ve kırsal nüfus dağılımını etkilemiştir. İstanbul büyükşehir belediye statüsü kazandığı 1985'te toplam nüfus incelendiğinde, %95'i kentsel alanda, %5 ise kırsal alanda yer almıştır (Doğan ve Gökburun, 2019) (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 İstanbul ili kırsal ve kentsel mahallelerin nüfus oranları (Doğan ve Gökburun, 2019)

1927-1950 döneminde İstanbul'un bazı kırsal yerleşim yerleri olan köyleri ya da köy altı yerleşim birimleri, kentsel dokuya dahil olup kırsal yerleşim formunu kaybederek şehir merkezi veya semtlerine dönüşmüştür. Köy altı yerleşim birimlerini oluşturan bazı mahalle, mezra ve çiftlikler ise artan nüfusla birlikte genişleyerek bağlı bulundukları köylerden ayrılmış ve müstakil köy statüsüne kavuşturulmuştur. 1980'lere kadar genel olarak İstanbul'un köy sayısı yükseliş gösterirken; 1980 sonrasında azalmıştır (Doğan ve Gökburun, 2019) (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 İstanbul ili kırsal ve kentsel mahallelerin nüfus dağılımları (Doğan ve Gökburun, 2019)

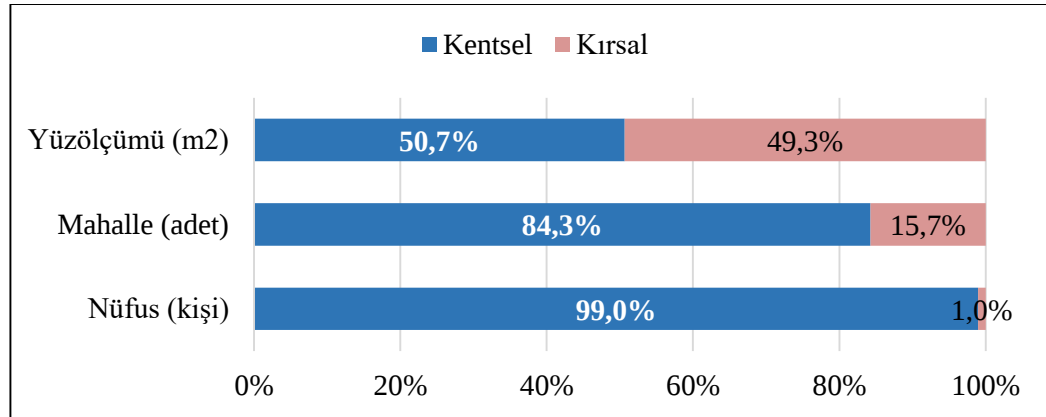
Kaynak: 1927-2000 sürecinde yapılan Genel Nüfus Sayımları ve 2007-2018 dönemi ise TÜİK ADNKS verileri derlenerek oluşturulmuştur. *2012-2017 döneminde 6360 sayılı yasa kapsamında 30 büyükşehirde köyler mahalle kapsamında değerlendirilerek kentsel nüfusa dâhil edilerek açıklandığı için kırsal nüfus verisi bulunmamaktadır. 2017-2018 yılları İstanbul'un kırsal nüfusu dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Kırsal mahallelerin bulunduğu ilçelerin 2011 – 2020 yılları arası nüfus dağılımları incelendiğinde genel olarak kırsal mahalle toplam nüfusları yıllar içinde artış göstermiştir. En fazla nüfus artışının Sarıyer ilçesinin kırsal mahallelerinde olduğu görülmektedir. Başakşehir ilçesinin kırsal mahallesinde 2012 yılından sonra bir sonraki yıla göre nüfus bir anda yaklaşık 3.500 azalmış olup, sonraki yıllarda aynı seviyelerde azalmaya devam etmiştir (TÜİK, 2020b) (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2 Kırsal mahallelerin ilçelere göre yıllar içinde değişen nüfus eğilimleri (TÜİK, 2020b)

İlçelerin Kırsal Nüfusları	2011	2012	2013	2014	2015	2020
Arnavutköy	7.983	8.134	8.188	8.192	8.879	9.303
Başsakşehir	4.103	5.081	1.496	1.455	1.440	1.236
Beykoz	25.209	25.988	27.704	26.557	27.347	28.600
Çatalca	26.787	26.604	26.595	26.506	26.378	26.813
Çekmeköy	4.886	4.892	5.048	5.012	5.113	5.488
Eyüpsultan	6.802	7.042	6.546	6.905	6.765	6.400
Pendik	3.628	3.597	3.540	3.562	3.455	3.819
Sancaktepe	1.660	1.686	1.644	1.703	1.746	1.708
Sarıyer	31.617	31.924	34.169	36.122	39.252	40.967
Silivri	12.517	12.322	12.357	12.083	11.968	11.808
Şile	15.996	16.958	17.683	18.485	18.884	20.545
Toplam	143.199	146.240	146.983	148.596	153.242	156.687

Kırsal mahalle alanları, Şekil 4.4'te gösterildiği gibi, İstanbul ilinin yaklaşık %49'luk yüzölçümüne hitap etmesine karşın, kırsal nüfus olarak sadece %1'ine tekabül etmektedir.

Şekil 4.4 İstanbul ilinin yüzölçümü, mahalle, nüfus oransal dağılımları (İBB, 2017)

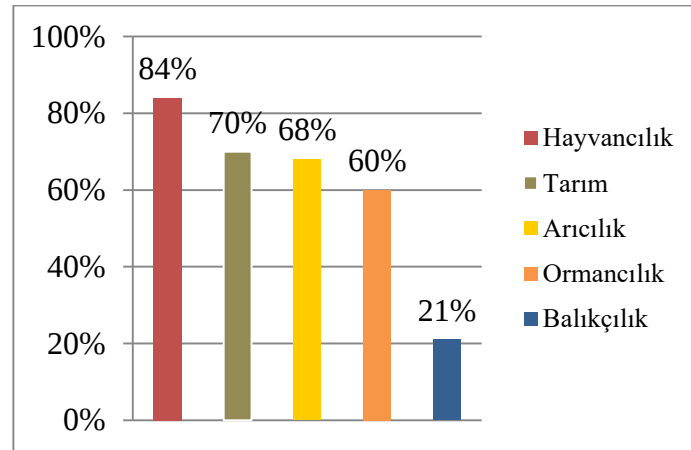
İstanbul ili kırsal alanındaki nüfusun temel geçim kaynağı arasında tarım ve hayvancılık oldukça geri planda kalmaktadır. Bölgede yaşayan nüfusun daha çok emekli maaşı ve ücretli işçilikle geçimini sağladığı gözlemlenmiştir (İBB, 2017).

1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu'na göre, İstanbul'un tarım sektöründe çalışanlara, tarımsal üretim değerine ve tarımsal kredi kullanımına ilişkin göstergeler arasında; iller bazında yapılan sıralamada kırsal nüfus başına düşen değerlerin oldukça düşük sıralarda kaldığı görülmektedir (İBB, 2009) (Çizelge 4.3).

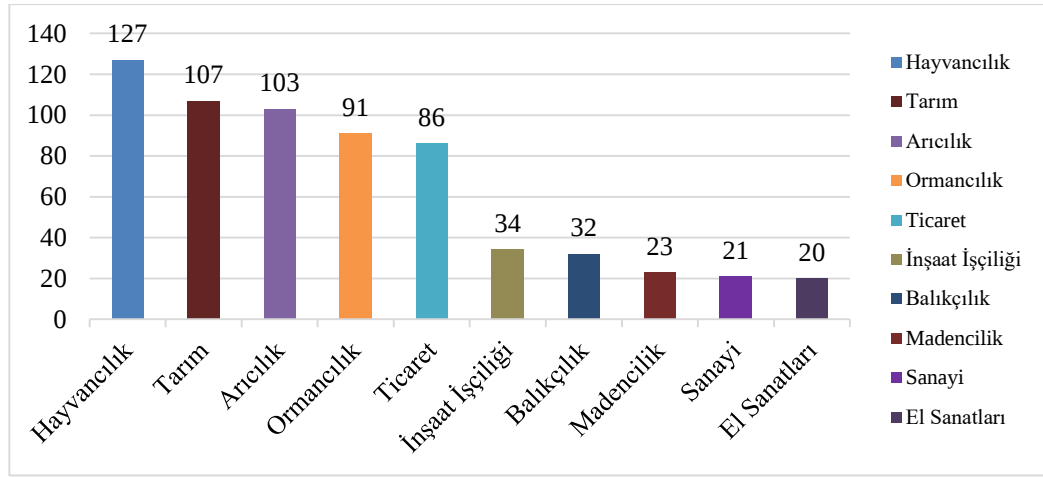
Çizelge 4.3 Tarım göstergeleri (İBB, 2009)

Göstergeler	Türkiye (DPT-2000)	Marmara (DPT-2000)	İstanbul (DPT-200)	Sıralama (81 İl İçinde)
Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı (%)	100	16,13	0,75	51
Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri (Milyon TL)	1.124	1.187	216	81

2017 yılında yapılan İBB envanter çalışmasında 151 kırsal mahalle üzerinde tarımsal faaliyetlerin dağılımı incelendiğinde, hayvancılık ön plana çıkmaktadır. Bunu tarım, arıcılık ve ormancılık faaliyetleri takip etmektedir. Kırsal mahallelerde %84 oranında hayvancılık, %70 tarım, %68 arıcılık, %60 ormancılık, %21 balıkçılık yapıldığı belirtilmiştir (İBB, 2017) (Şekil 4.3).

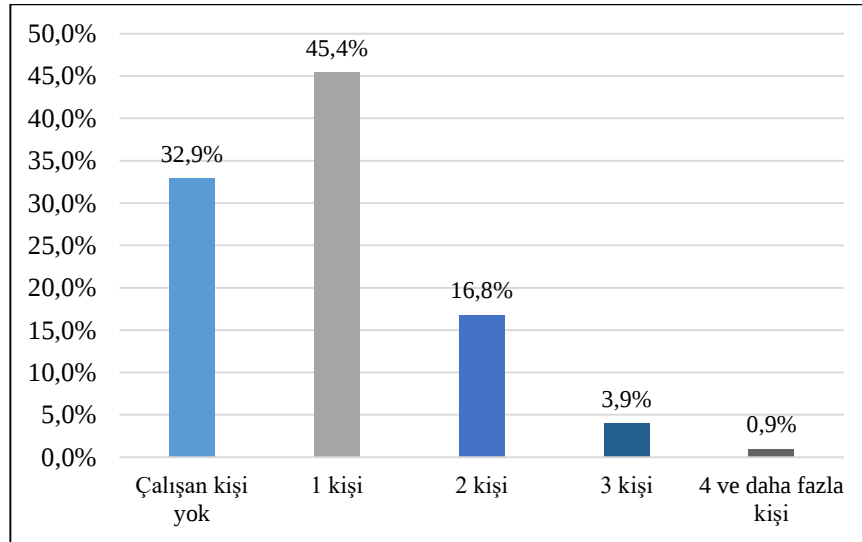
Şekil 4.3 İstanbul kırsal mahallelerinde yapılan tarımsal faaliyetlerin oranları (%) (İBB, 2017)

Şekil 4.4 İstanbul kırsal mahallelerinde işkolu sayıları (İBB, 2017)

151 kırsal mahallenin 127 tanesinde hayvancılık, 107 tanesinde tarım, 103 tanesinde arıcılık ön sıralarda gelmektedir (Şekil 4.4).

2017 yılında İBB yaptığı kırsal mahalle araştırmasında, görüşülen hanelerden %33'ü hanelerinde kimsenin çalışmadığını, %45'i hanelerinde yalnızca bir kişinin çalıştığını belirtmiştir. Hanelerde iki kişinin çalışması durumu %16, üç kişinin çalışması durumu %4 ve dört ve daha fazla kişinin çalışması durumu ise %0,9 civarında tespit edilmiştir (İBB, 2017) (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 Kırsal mahallelerde çalışma durumu (İBB, 2017)

2018 yılı verilerine göre, İstanbul'da istihdam edilen 5.900.000 kişi içinde tarım sektöründe çalışanların sayısı 70.000'dir. 2017 yılında ÇKS'ye kayıtlı 2,1 milyon üreticinin yalnızca 4.158'i İstanbul'da yaşamaktadır (TOB, 2017 akt. Greenpeace Akdeniz, 2020).

İBB kırsal mahalle araştırmasında, kişilerin yaş gruplarına göre dağılımlarının 60 yaş üzerindeki nüfus oranı %20, 50-59 yaş aralığındaki %16,2, 20-29 yaş aralığı ise %15,6 olduğu görülmüştür. Nüfusun büyük bir bölümünün aktif nüfus (15-65) içerisinde bulunduğu için genç ve ekonomik bakımdan aktif olduğunu söylemek mümkündür (İBB, 2017).

4.1.1 İstanbul genel doğal özellikleri

Doğal özellikler kırsal karakteri belirleyen en önemli ölçütlerden birisidir. Bu bölümde İstanbul'un doğal özelliklerine yer verilecektir.

4.1.1.1 İklimi

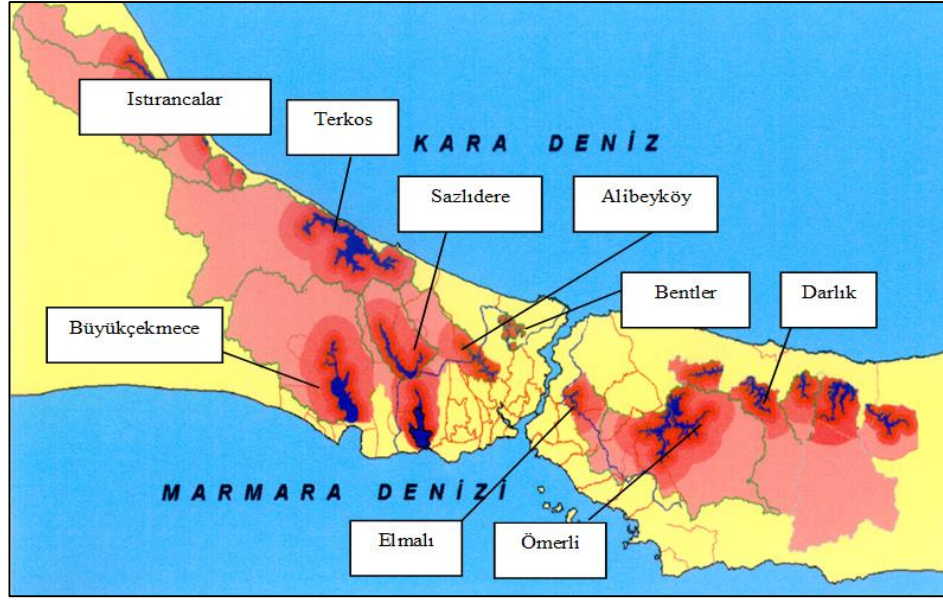
İstanbul metropol alanı, Marmara geçiş iklim tipi içinde yer almakta olup genel olarak Akdeniz iklim koşullarına hakimdir. Yazın sıcak ve kurak, kışın ılık ve yağışlı hava görülür. Kuzeyinde Karadeniz'in etkisi altında olup, kışın Balkanlar'dan gelen soğuk hava dalgalarının etkileri gözlenirken, bazen de Akdeniz ikliminin ılık lodoslu havaları etkili olmaktadır (İBB, 2017).

İstanbul için hâkim rüzgâr genel olarak Kuzeydoğudan esen Poyraz rüzgarı olmaktadır. Yıllık ortalama rüzgâr hızı en yüksek (>5m/sn) Kumköy'de Kuzey-Kuzeybatı ve Güney-Güneybatı yönlerinde kaydedilmiştir. İl sınırları içinde, coğrafi konumu sebebiyle gerek sıcak ve gerekse soğuk dönemde hava kütlelerinin tamamının etkisi altında olup yıllık ortalama nem oranı %68'dir. Bu oran yaz aylarında düşmektedir. İl genelinde en sıcak aylar Haziran, Temmuz, Ağustos, en soğuk aylar ise Aralık, Ocak ve Şubat'tır. İstanbul Boğazı'nın ayrıldığı Anadolu ve Trakya topraklarında kalan ilçelerde denize yakınlık ve yükseklik sebebiyle sıcaklık ve nem farkı görülebilmektedir (TOB, 2021b). İklimine göre her çeşit bitki yetiştirmeye uygundur.

4.1.1.2 Su kaynakları

Yüzey suları biriktirme yapıları; barajlar, bentler ve göletlerdir. İstanbul'un su ihtiyacının önemli bir kısmı baraj ve göllerde toplanmaktadır. Ayrıca tarımsal amaçlı göletleri ve içme suyu amaçlı tarihi bentleri mevcuttur. Barajlar çoğunlukla DSİ tarafından kentlere su sağlamak amacıyla, göletler ise KHGM tarafından ağırlıklı olarak tarımsal amaçlarla kullanılmak üzere yapılmıştır. İstanbul genelinde tarımsal amaçlarla kurulan bu göletler, KHGM'nin kapatılması ile yetkileri İBB'ye devredilerek, bir kısmı kentsel faaliyetler (içme ve kullanma suyu) için kullanılmıştır. Göl, gölet ve barajları besleyen dereler, debinin düşük ve düzensiz olması sebebiyle ulaşım, taşımacılık, su sporları gibi faaliyetler için değerlendirilmemektedir (TOB, 2021b).

İstanbul il sınırları içinde büyük nehir ve ırmaklar olmamasına karşılık, mevcut su havzalarından beslenen, çok sayıda akarsu ve dere bulunmaktadır. Kente yakın su toplama rezervuarını besleyen, içme suyu amaçlı değerlendirilen dere ve akarsu rezervuarları; Şekil 4.6'da gösterilen Anadolu Yakası'nda Ömerli, Elmalı ve Darlık barajları; Avrupa Yakası'nda Alibey, Terkos, Sazlıdere ve Büyükçekmece barajlarıdır. Terkos ve Büyükçekmece formasyon olarak göl olmakla beraber su tutmaya yönelik üzerinde inşa edilen barajlardan dolayı baraj kategorisinde de adlandırılmaktadır. Bunlardan Sazlıdere Barajı, içme suyu amaçlı kullanılmayan, Küçükçekmece Gölü'nün su toplama havzası içerisinde yer almaktadır. Bu havzalar, İstanbul'un yılda ortalama 665 milyon m³ su verimiyle, kentin %70 su ihtiyacını karşılamaktadır. Bu konuda İSKİ, 1994 yılından itibaren aylık bazda rezervuarlara su giriş miktarlarının kayıtlarını tutmakta, verimlerini değerlendirmektedir (İBB, 2017).

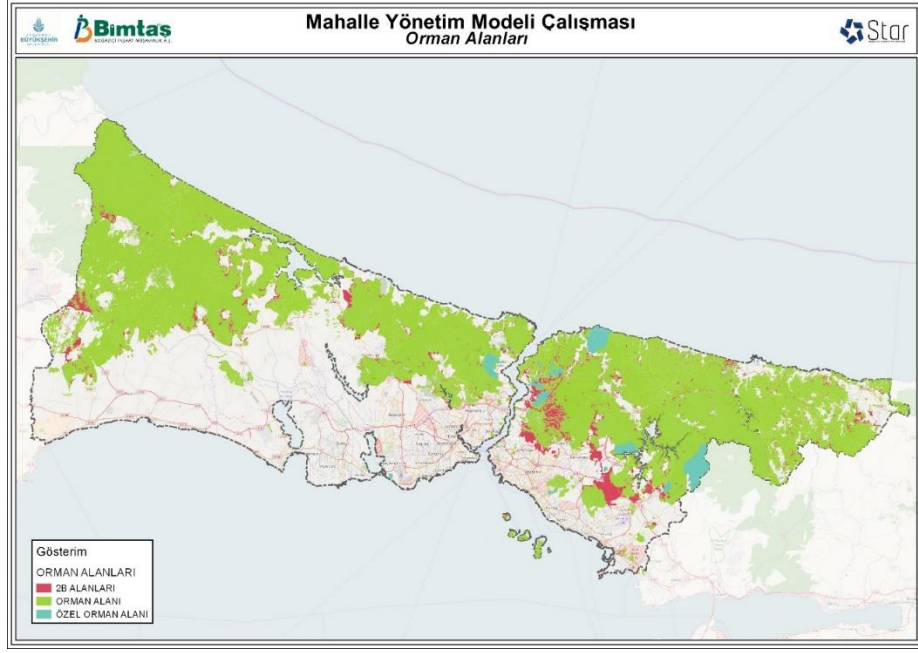

Şekil 4.6 İstanbul il sınırlarında kentin su ihtiyacını karşılayan yüzey suları (İBB, 2017)

Metropol kentte bütüncül bir yaklaşımla arazi kullanım planlaması yapılarak, havzaların kullanım amaçları doğrultusunda hedeflenen optimum su verimiyle ekonomik ve sürekli kullanımı, doğal kaynakların sürdürülebilirliği üzerinde son derece önemlidir.

4.1.1.3 Bitki örtüsü

İstanbul'un doğal bitki örtüsü, orman, maki, psödomaki ile kıyı bitkilerinden oluşmaktadır. Kentin kuzey kesimlerinde Karadeniz'in etkisiyle serin ve nemli akıntılara uygun olan nemli bitki türleri (orman ve makiler), güney kesiminde ise tipik Geçit-Akdeniz makileri görülmektedir (Şekil 4.7). Kentin orta kesimlerinde meşe türleri yayginken, kuzeye bakan yamaçlarda kayın, gürgen ve kestane gibi orman ağaçları gelişmiştir (Gürel ve Gündüz, 2011).

Şekil 4.7 İstanbul ili orman alanları (İBB, 2017)

Ayrıca İstanbul, iklim ve toprak çeşitliliği yanında birbirinden çok farklı bitki örtülerine sahip olması yönüyle çok çeşitli doğal yaşam alanlarına sahiptir. Kent çeperinde Karadeniz kıyılarında yer alan kumullar ve kent çevresinde Doğu Avrupa'nın kalan son geniş fundalıkları bunlara örnektir (İBB, 2017).

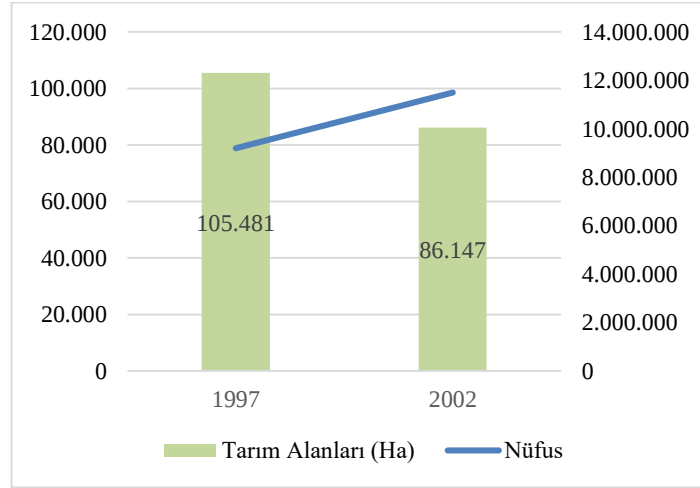
4.2 İstanbul İli Tarımsal Arazi Kullanımı

1997–2002 yılları arasında, Türkiye ve Marmara Bölgesi'ndeki tarım alanlarındaki azalma %2-%6 oranında olmuş fakat İstanbul'da bu azalmanın boyutu daha büyük boyutlara ulaşmıştır (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4 1997 ve 2002 yıllarına göre tarım alanları (ha) (İBB, 2017)

	1997					
	Türkiye	%	Marmara Bölgesi	%	İstanbul	%
Ekilen	18.605.317	69,2	2.172.622	79,3	93.709	88,9
Nadas	4.916.998	18,3	71.428	2,6	90	0,09
Sebze Bahçeleri	774.563	3	151.678	5,5	8.508	8
Meyve-Bağ	2.566.628	9,5	344.095	12,6	3.174	3
Toplam (Ha)	26.863.506	100	2.739.823	100	105.481	100
	2002					
	Türkiye	%	Marmara Bölgesi	%	İstanbul	%
Ekilen	18.123.396	68,2	1.967.224	76	79.146	91,8
Nadas	5.040.042	19	91.492	3,5	-	-
Sebze Bahçeleri	831.255	3,1	206.340	8	4.484	5,2
Meyve-Bağ	2.584.525	9,7	323.386	12,5	2.517	3
Toplam (Ha)	26.579.218	100	2.588.442	100	86.147	100

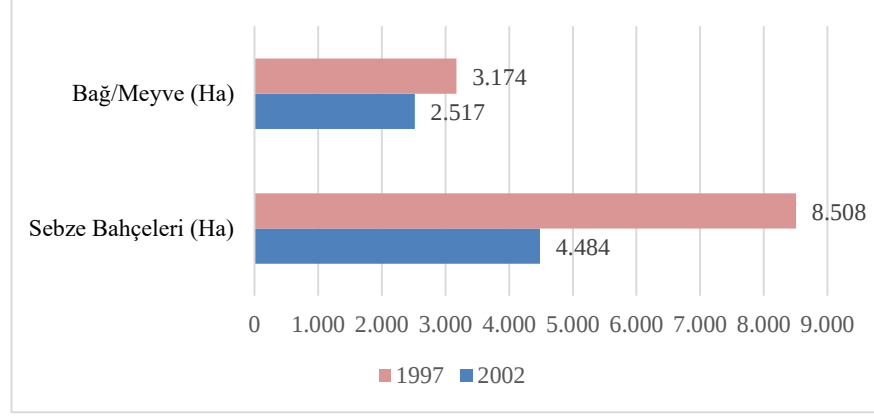
Çizelge 4.4'e göre, 1997 yılında Marmara Bölgesi'ndeki tarım alanları Türkiye'deki tarım alanları içinde %10,2'lik bir paya sahipken, 2002 yılında bu oran %9,7 olmuştur. İstanbul, 1997 yılında Türkiye'deki tarım alanlarının %0,4'ünü karşılarken 2002 yılında bu oran %0,3 olmuştur. 2002 yılında İstanbul nüfusu artarken tarım alanları azalmıştır (Şekil 4.8).

Şekil 4.8 İstanbul tarım alanlarının 1997-2002 yıllarındaki değişimi¹⁰

¹⁰ Çizelge 4.4 baz alınarak oluşturulmuştur.

İstanbul’da 1997 ve 2002 yılları arasındaki değişim özellikle meyve-sebze bahçeleri ve bağ alanlarında olumsuz yönde olmuştur. Bağ/meyve alanları %21, sebze bahçeleri %47 oranında azalmıştır (Şekil 4.9).

Şekil 4.9 Ekiliş türlerine göre 1997-2002 yıllarında İstanbul tarım alanlarının değişimi¹¹

Sonraki yıllarda İstanbul içindeki kentsel yayılma ile kent çeperi ve çevresindeki tarım alanları azalmış, 1996-2018 yılları arasında İstanbul’daki işlenebilir tarım arazilerinden yaklaşık 47.000 ha (%39), Marmara Bölgesi genelinde ise 623.000 ha (%17) kayıp olmuştur (Greenpeace Akdeniz akt. TÜİK, 2019) (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5 1996 ve 2018 yılları kullanımına göre tarım alanları (ha) (Greenpeace Akdeniz akt. TÜİK, 2019)

Tarım Alanları (Ha)	İstanbul				Türkiye			
	1996	%	2018	%	1996	%	2018	%
Tarla Bitkileri	104.145	87,3	66.618	92	24.773.276	87,8	18.934.270	81,7
Sebze	11.333	9,4	2.937	4	894.256	3,2	783.632	3,3
Meyve	3.897	3,3	2.727	4	2.528.927	8,9	3.456.910	15
Toplam	119.375	100	72.333	100	28.196.459	100	23.179.986	100

¹¹ Çizelge 4.4 baz alınarak oluşturulmuştur.

4.2.1 Tarım arazileri sınıfları

Tarım arazileri; 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu'na göre, “toprak, topografya ve iklimsel özellikleriyle, üzerinde tarımsal üretim yapılan veya yapılmaya uygun olan veya imar, ihya, ıslah edilerek tarımsal üretim yapmaya uygun hale dönüştürülebilen arazilerdir”. Yine bu kanuna göre, üzerinde verimli toprakların yer aldığı tarım arazilerinin kullanım şekilleri; mutlak, marjinal, özel ürün ve dikili tarım arazileri olarak sınıflandırılmıştır. Aşağıda bu arazi kullanım şekilleri açıklanmıştır.

Sulu tarım arazisi, tarımı yapılan bitkilerin ihtiyaç duyduğu suyun, mevcut su kaynağından alınarak yeterli miktarda ve kontrollü bir şekilde verildiği arazilerdir. Tarım arazileri sınıflamasında arazilerin kuru veya sulu tarım arazisi olduğu belirlenir.

Mutlak tarım arazisi, bitkisel üretimde toprak (tuzluluk, alkalilik, drenaj, taşlılık, sel basması, erozyon gibi) ve topoğrafik (bakı, meyil) sınırlamaları yok veya çok az olup tarımsal üretimde kullanılan veya kullanıma elverişli, ülkesel, bölgesel veya yerel üretime etkileri olan arazilerdir.

Özel ürün arazisi, tarımsal üretim için mutlak tarım arazilerinden daha fazla toprak ve topoğrafik sınırlamalara sahip ve bu sınırlamalar nedeniyle her türlü bitkinin yetiştirilemediği sadece arazide bulunan sınırlamalara uyum sağlayan özel bitkisel ürünlerin yetiştiği, su ürünleri yetiştiriciliğinin yapılabildiği arazilerdir. Bu özel ürün arazilerinde, bölgeye dayanıklı özel ürünlerin ekonomik olarak tarımı (tuza dayanıklı bitkilerden çeltik, şeker pancarı, pamuk gibi) yapılabilmektedir.

Dikili tarım arazisi, üzerinde bulunduğu alanın ekolojisine uygun, toprak, iklim ve topoğrafik özellikleri dikimi yapılan bitkinin ekonomik olarak tarımının yapılmasını etkileyen, çok yıllık ağaç, ağaççık ve çalı formundaki bitkilerin tarımının yapıldığı arazilerdir. Arazi kullanım şeklinin dikili tarım (bağ, çay, fındık, zeytin, kestane, antep fıstığı, gül, narenciye, dikili sert veya yumuşak çekirdekli meyveler) arazisi olması halinde verim durumu, ekonomik üretim yapıp yapılmadığı, yapılmıyorsa nedenleri (arazi bozulması, verimlilik yaşı, sayısı, uygulanan tarım şekli gibi), halen

ekonomik verim alınmasa bile gerekli bakım yapıldığında ekonomik verim alınıp alınamayacağı dikkate alınarak değerlendirilmekte, ekonomik ömrü tamamlanmış yenilenebilir olmayan dikili yerler dikili arazi kabul edilmemekte, diğer arazi özelliklerine bakılarak sınıfı belirlenmektedir.

Marjinal tarım arazisi: toprak ve topografik sınırlamaları fazla olması nedeniyle üzerinde sadece geleneksel toprak işlemeli tarımın yapılabildiği, tarımsal üretim potansiyeli düşük, klasik sulama metotları ile sulamaya uygun olmayıp kontrollü ileri sulama teknikleri kullanılarak sulu tarıma uygun, yerel önemi veya yerel ihtiyaçlar nedeniyle tarıma açılmış arazilerdir (R.G., 2005c).

Özellikleri itibarıyla tarımsal bütünlüğü olmadığı için ekonomik olarak tarımsal üretim yapılamayan ve/veya tarım dışı kullanılan araziler içerisinde kalmış; 2 ha'dan az mutlak tarım arazisi veya özel ürün arazisi, 0,5 ha'dan az dikili tarım arazileri ve 0,3 ha'dan az örtü altı tarım arazisi önemli tarım arazisi olarak kabul edilmemektedir. Tarım dışı kullanım izinlerinde yerel önemi gözetilerek marjinal arazi gibi değerlendirilebilmektedir.

Örtü altı tarımı arazileri veya seralar, üretim ortamını kontrol altına alabilmek için cam, naylon vb. malzemeden oluşturulan örtüler altında ileri tarım teknikleri kullanılarak yapılan tarım şeklidir. Örtü altı tarımında yukarıda belirtilen her sınıf arazi kullanılabilir. Örtü altı yapılarında doğal arazi sınırlayıcı faktörlerin önemi azdır. Ülke tarımı için sabit örtü altı yapıları bulunan araziler önemli kabul edilerek mutlak tarım arazisi sınıfında değerlendirilmektedir. Bu yapıların ekonomik ömrünü tamamlaması ve yenilenememesi halinde diğer arazi özelliklerine bakılarak arazinin sınıfı tespit edilir (TOB, 2012).

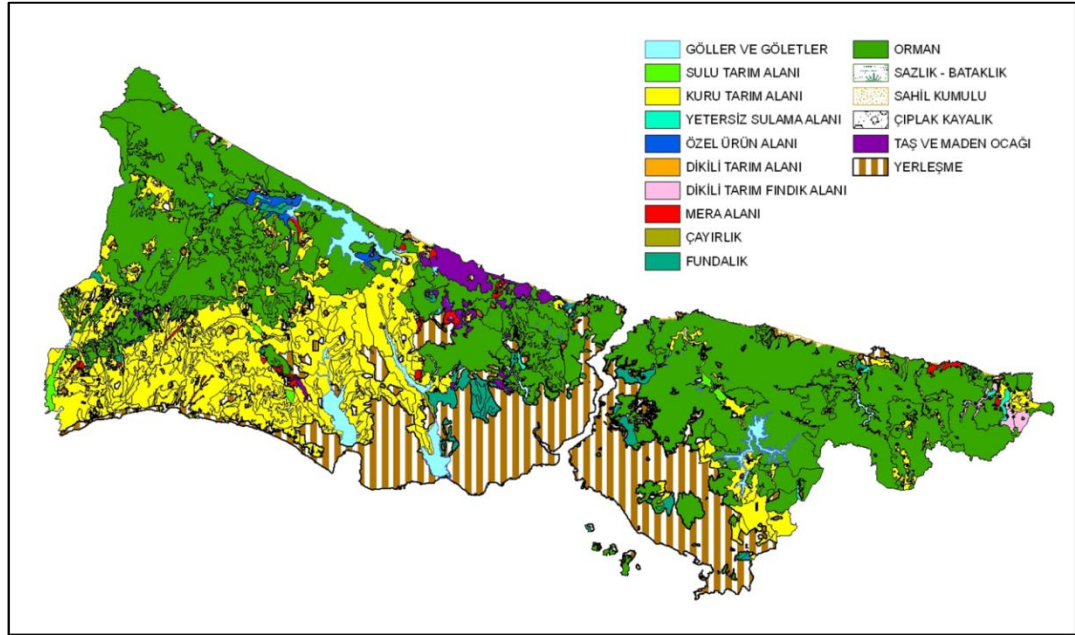
Tarım dışı alanlar, bitkisel üretim için toprağı bulunmayan araziler, çıplak kayalar, daimi karla kaplı alanlar, ırmak yatakları, sahil kumulları, sazlık ve bataklıklar, askeri, endüstriyel, turizm, rekreasyon, yerleşim, altyapı vb. amaçlarla planlanmış araziler, Mera Kanunu kapsamındaki meralar ve çayırlar, ormanlar bu sınıfa girmektedir (R.G., 2005c).

Çizelge 4.2’de ise 2019 yılı tarım alanları miktarına yer verilmiştir. Buna göre İstanbul’da toplam 98.607 ha tarım alanı bulunmaktadır (Çizelge 4.6)

Çizelge 4.6 İstanbul tarım alanları varlığı (TOB, 2019)

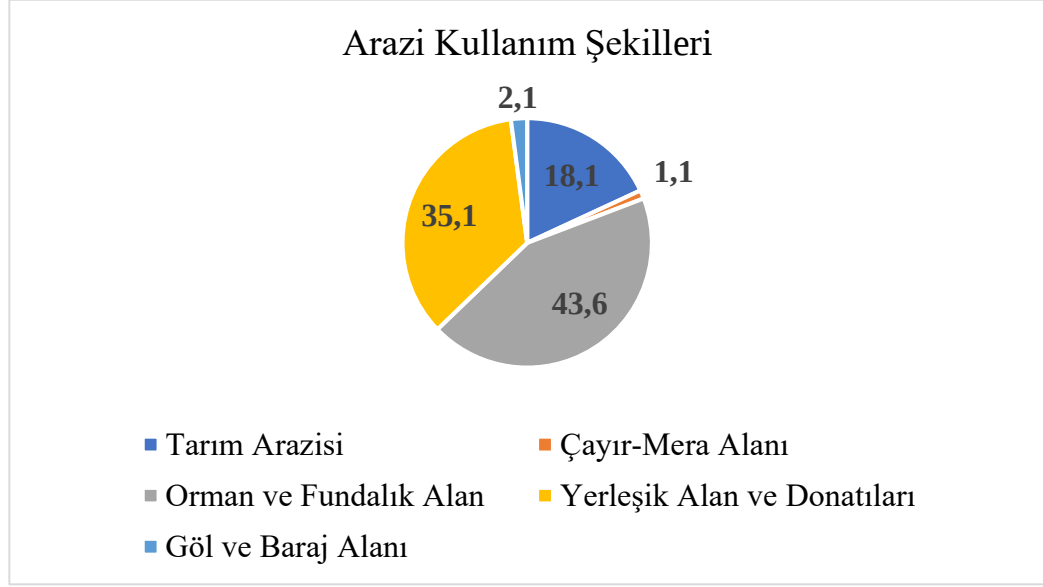
Tarım Alanlarının Dağılımı	Miktarı (ha)
Kuru Mutlak Tarım Arazisi	72,670
Sulu Mutlak Tarım Arazisi	6,600
Kuru Marjinal Tarım Arazisi	15,424
Sulu Marjinal Tarım Arazisi	120
Kuru Özel Ürün Arazisi	251
Sulu Özel Ürün Arazisi	811
Sera	136
Total	98,607

2017 yılı İstanbul ilindeki arazi kullanımı Şekil 4.8’de gösterilmiştir (Şekil 4.10). Buna göre, İstanbul il bütününde tarıma elverişli alanlar, il sınırları içerisinde Avrupa yakasının batı kısmında kalan Çatalca ve Silivri ilçeleri ile Anadolu yakasının kuzey sahilinde Beykoz, kuzeydoğusunda Şile, iç taraflarında Çekmeköy ilçelerinin kırsal mahallerinde yoğunlaşmıştır. Hem Anadolu hem de Avrupa Yakası’nın kuzey kesimlerinde orman alanları geniş yer almaktadır.

Şekil 4.10 İstanbul ili arazi kullanım haritası (İBB, 2017)

İstanbul il sınırları içinde arazi kullanım şekilleri incelendiğinde, %18,1 tarım arazisi, %1,1 çayır-mera alanı, %43,6 orman ve fundalık alan, %35,1 tarım dışı alan, %2,1 göl ve baraj alanı olduğu görülmektedir. Tarım dışı alan yerleşik alan ve donatılarını kapsamaktadır (TOB, 2019) (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 İstanbul ili arazi kullanım şekilleri (TOB, 2019)

Şekil 4.11’de gösterildiği üzere, %43,6 alana sahip doğal ormanlar, canlı ve cansız ekolojik faktörlerle sürekli dengede olan, çok değerli odun hammaddesi ve yan ürünleri dışında, yüzyıllar boyu tüm canlılar için önemli çeşitli yaşamsal işlevlere sahiptir. Ormanlar nitelikli su üretimi sağlamakta, ılıman ve dengeli bir iklim oluşturmaktadır. Hava, su, toprak ve gürültü kirliliğini bir dereceye kadar önlemekte, toprağı erozyondan, insanları ve yapıları çığ ve taşkın afetlerden korumaktadır. Birlikte yaşadığı bitki, hayvan ve mikroorganizma gibi canlılar için yaşam alanı ve besin kaynağı olmaktadır. Ormanlar yılda 1 ton kadar tozu süzmekte, baca gazlarını, bakterileri ve virüsleri bağlamaktadır. Bu nedenle havadaki katı parçacıklar, özellikle akciğere giden tozların sayısı bakımından orman havası, kent havasının yanında %90-99 oranında daha az toz içermektedir. Güneşli günlerde çevresindeki havayı 5°C’ye kadar serinletebilmektedir. Şiddetli ultraviyole ve radyasyondan çevreyi korumakta, havanın nemini %10’a kadar arttırabilmekte, bir ha’lık ormanda, rüzgarın hızını %50’ye kadar azaltabilmektedir (Çepel, 1988).

Hayvanlar için önemli çayır ve mera alanları, büyük oranlarda önce ekili alanlara daha sonra da yerleşime dönüştürülmektedir. Bu dönüşüm de erozyon sürecini hızlandırmakta, popülasyon denetimi sürecini ve doğal beslenme zincirini ortadan kaldırmaktadır. Bazı türlerin giderek azalması veya yok olması ile tarımsal ortamdaki hastalık ve zararlılar için daha fazla tarım ilacı kullanılması gerçeği ortaya çıkmaktadır. Mera alanlarının azalması hayvansal üretimdeki bazal beslenmeyi kestiği için hayvansal üretimde maliyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Sürdürülebilir tarım teknikleri ile biyolojik çeşitliliğin uzun vadede korunması göz önüne alındığında bu çayır mera alanlarının amacı doğrultusunda mera vasfını yitirmeden kullanılması, ıslah edilmesi, işletilmesinin sağlanması ve ekili alanlarda yem bitkileri kültürünün nöbete alınmasının sağlanması gerekmektedir.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanun kapsamında genel bir arazi sınıflandırma sistemi olarak tanımlanabilecek bu sınıflandırma, daha çok makro düzeyde arazi kullanım planlamalarının yapılabilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Daha detaylı sınıflandırma için arazi kullanım sınıflarına ihtiyaç vardır. Bunun için İstanbul ili 2009 yılı AKK haritalarından yararlanılmıştır.

4.3 İstanbul İli Arazi Kullanım Kabiliyeti (AKK)

Toprağı daha iyi tanımak ve bozulmasını önleyerek topraktan sürdürülebilir bir şekilde daha verimli yararlanmak amacıyla arazinin karakteristik özelliklerine uygun arazi kullanım planlamaları yapılması gerekmektedir. Bu planlamalar doğrultusunda toprak etütleri yapılmakta, arazinin toprak sınıfları belirlenmektedir.

Arazi sınıfları ile ilgili detaylı bilgilere aşağıda yer verilmiş olup Çizelge 4.7’de AKK sınıflarının tarıma uygunlukları, Şekil 4.12’de İBB sınırları içindeki AKK haritası gösterilmiştir. Araziler, 5403 Sayılı Kanun gereği hazırladığı Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatı Raporu’na göre, en verimli tarım yapılabilen I sınıf ile genellikle ormanların bulunduğu, orman ürünlerinden yararlanılabilen, ormanın sürdürülebilirliğini bozmamak kaydıyla denetimli olarak rekreasyon ve milli park alanı olarak değerlendirilebilen VIII sınıf araziler arasında sınıflandırılmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın detaylı sınıflandırması aşağıda verilmiştir.

I. sınıf; tarımı sınırlayıcı etmenler yok veya çok az, düz veya düze yakın eğime ve iyi drenaja sahip, derin, verimli ve kolay işlenebilen, ürün deseni geniş arazilerdir. (Mutlak tarım arazisi bu gruba girmektedir.)

II. sınıf; tarımı kısıtlayan hafif eğim, orta derecede erozyon riski, orta derecede kalın toprağa sahip olma gibi bir veya birden fazla sınırlayıcı faktörlerin bulunduğu, bazı özel tedbirler alınarak kolay işlenebilen arazilerdir. (Daha çok özel ürün arazisi bu gruba girer.)

III. sınıf; tarımı kısıtlayıcı etmenlerden, orta eğim, erozyon riskine yatkın, geçirimsiz toprak, su tutma kapasitesi düşük vb. en az bir tanesinin görüldüğü orta derecede verimli arazilerdir. (Genellikle dikili tarım arazisi bu gruba girer.)

IV. sınıf; kısıtlayıcı etmenlerin fazla olduğu, verimliliği düşük, belirli önlemlerle tarım yapılabilen, önlem alınmadığında çayır olarak kullanıma uygun arazi sınıfıdır. (Genellikle marjinal tarım arazisileri bu gruba girmektedir.)

V. sınıf; genellikle toprak işlemeye uygun olmayan, çayır ve orman gibi kullanım şekilleri olan arazilerdir. (Tarım dışı-orman-çayır-mera amacıyla kullanılan arazilerdir.)

VI. sınıf; orta derecede tedbirler alınarak ormanlık veya çayır olarak kullanılabilen fazla meyilli, şiddetli erozyona maruz kalan arazilerdir. (Tarım dışı arazi- genellikle orman-çayır-mera amacıyla kullanılan arazilerdir.)

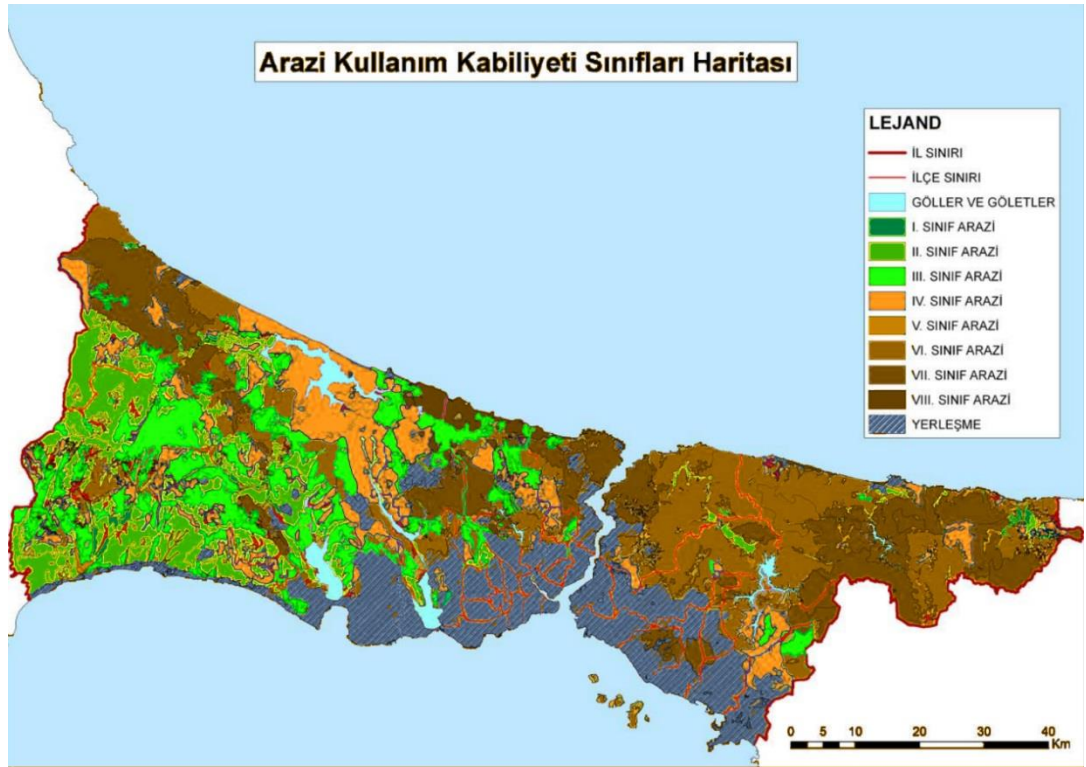
VII. sınıf; fazla eğimli, toprağı sık, taşlık, kayalık ve erozyona fazla uğramış, üstün bakım koşulları ile çayır veya orman olarak kullanılabilen, toprak yapısı taşlı ve arızalı olup, yüzlek, kuru, sazlık bataklık olarak kullanılan veya diğer elverişsiz toprakları içeren arazilerdir. (Diğer amaçlarla kullanılan tarım dışı arazilerdir.)

VIII. sınıf; doğal hayata ortam teşkil edebilen, rekreasyon alanı olarak kullanılabilen veya veya su toplama havzası olarak değerlendirilebilen, yüksek dağlık, taşlı arazileri kapsayan, doğal ve kültür bitkileri için yaşam ortamı olmayan bataklık, çöl, çok derin oyuntulu arazilerle, yüksek dağlık, taşlı araziler bu sınıfta yer almaktadır (TOB,

2012). (Genellikle tarım dışı -rekreasyon amacıyla kullanılan araziler bu gruba girmektedir.)

Çizelge 4.7 AKK sınıflarının tarıma uygunluk durumları (İBB, 2017)

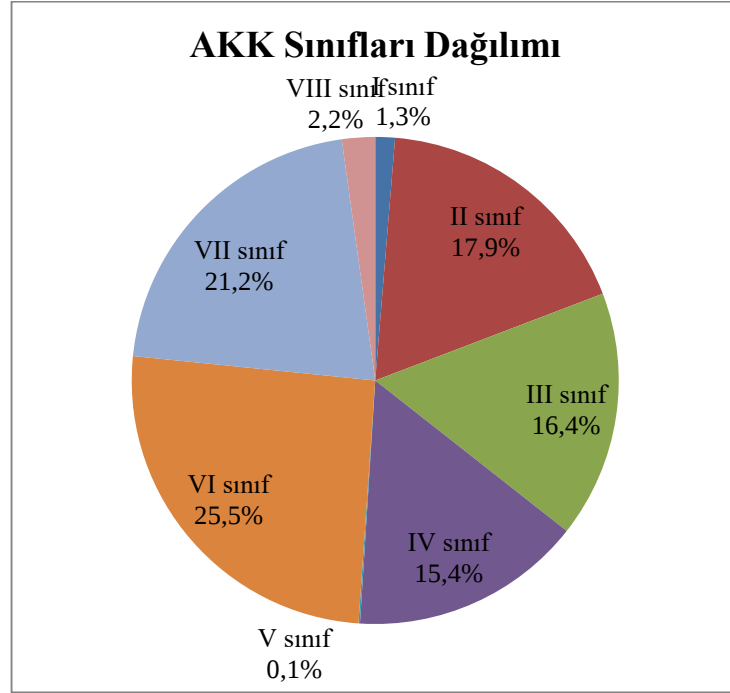
Arazi Sınıfları		Tarıma Uygunluk Durumu
I.	Sınıf	En verimli tarım arazisi (Sulu Mutlak Tarım)
II.	Sınıf	Oldukça iyi tarım arazisi (Kuru Mutlak Tarım)
III.	Sınıf	Orta verimli tarım arazisi (Dikili Tarım)
IV.	Sınıf	Tarımda kullanımı sınırlı araziler (çayır, mera vb.) (SuluMarjinal)
V.	Sınıf	Islah edilerek tarıma elverişli olabilecek araziler (Kuru Marjinal)
VI.	Sınıf	Özel ürün arazisi (Özel ürün)
VII.	Sınıf	Tarım dışı araziler (Orman-Çayır-Mera)
VIII.	Sınıf	Tarım dışı araziler (Rekreasyon)

Şekil 4.12 İstanbul ili arazi kullanım kabiliyet sınıfları (İBB, 2009)

İstanbul ilinde AKK dağılımları incelendiğinde; I. sınıf araziler çok az miktarda olup kuzeydoğu ve batı kesimlerinde yer almaktadır. II. sınıf araziler Avrupa yakasının batı ve kuzey batı bölümlerinde yoğunlaşmıştır. III. sınıf araziler genel olarak IV. sınıf arazilerle birlikte Anadolu yakasının güneyinde, Avrupa yakasının genelinde

özellikle kuzey kesiminde büyük parçalar şekilde dağılmıştır. V. Sınıf araziler yok denecek kadar az olup, VI. sınıf araziler ise çoğunlukla Avrupa yakasının orta ve kuzey bölümlerinde, Anadolu yakasında yerleşim alanlarının kuzeyinde yaygın görülmektedir. VII. sınıf araziler yoğun olarak Avrupa yakasının kuzeybatı ve kuzeydoğusunda, Anadolu yakasının doğu kesimindedir. VIII. sınıf araziler, Karadeniz kıyılarına doğru kuzeybatı kesiminde dağılım göstermiştir (Şekil 4.12).

Şekil 4.13 İstanbul ilinde AKK sınıflarının oransal dağılımı (İBB, 2017)

İstanbul ili genellikle engebeli bir topoğrafyaya sahip olması ve toprak kullanımını kısıtlayan eğim, erozyon vd. faktörler sebebiyle, I sınıf arazileri yönüyle oldukça sınırlı görünse de toprağın iyileştirilerek tarım yapılabilen II, III, IV sınıf arazilerin önemi büyüktür. I, II ve III sınıf araziler tüm arazilerin ancak %35,6'sını (149.599 ha), VI, VII ve VIII sınıf araziler neredeyse %50'sini (205.791 ha) oluşturmuştur (Şekil 4.13).

İstanbul ilinin belediye sınırlarının genişlemesiyle sahip olduğu toplam 534.302 ha alanın arazi kullanım sınıfına göre hesaplanan 420.575 ha alanları dışında 113.727 ha yerleşme alanı olduğu ortaya çıkmaktadır. 420.575 ha arazinin en fazla kısmını

oluşturan VI sınıf araziler %25,5 (107.141 ha) alanı, VII. sınıf arazileri oluşturan %21,2 (89.241 ha) alana sahiptir (Çizelge 4.8).

Çizelge 4.8 İstanbul ili arazi kullanım şekillerinin kabiliyet sınıflarına göre dağılımı (İBB, 2017)

Arazi Kullanım Şekilleri	Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıfları (ha)								Toplam (ha)
	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	V. Sınıf	VI. Sınıf	VII. Sınıf	VIII. Sınıf	
Sulu Tarım	482,3	2727,5	28,7						3238,5
Kuru Tarım	2982,5	45609,1	36622,8	24916	475,5	12082,7	935,8		123624
Yetersiz Sulu Tarım	735,3	844,4	101,9				26,5		1708,1
Dikili Tarım	659,4	235,1	88,8	79,2		1097,6	45,5		2205,6
Özel Ürün	78,6	1774	45,5	611,3					2509,4
Çayır		261,3	274,4		83,9				619,6
Mera	38,2	635,1	1389,9	394,3		634,9	638,4		3730,8
Funda	24,7	1187,8	2510,7	2534,4	18,9	3129,4	2004,2		11410,1
Orman	446,6	21948,5	27868,1	36068,6		90196,9	85590,9		262120
Sazlık Bataklık								135,5	135,5
Sahil Kumulu								907,8	907,8
Çıplak Kayalık								87,1	87,1
Taş ve Maden Ocağı								8278,3	8278,3
Toplam	5447,6	75222,8	68930,8	64603,8	578,3	107142	89241,3	9408,7	420575

Çizelge 4.4'e göre İstanbul genelinde 4.946,6 ha sulu tarım ve yetersiz sulama alanı bulunmaktadır. Sulu tarım alanlarının yaklaşık %68'i Avrupa Yakası'ndaki Çatalca ve Silivri ilçelerindedir. Anadolu Yakası'nda ise en çok sulu tarım alanı Şile ilçesinde yer almaktadır. İl bütünündeki 123.624,4 ha kuru tarım alanının; 109.192 ha'ı Avrupa Yakası'nda (%48 Silivri, %39 Çatalca, %6 Büyükçekmece), 14.432,4 ha'ı Anadolu Yakası'nda (%28 Tuzla, %31 Şile, %23 Pendik) bulunmaktadır.

İstanbul ilinin Çatalca Yarımadası'nda (Sarıyer, Silivri, Gaziosmanpaşa, Eyüp, Çatalca ilçelerinde) çayır ve meralar özellikle geniş alanlar kaplamaktadır. Özellikle Hadımköy ve Kemerburgaz arasındaki meralarda İstanbul için endemik olan türler de yetişmektedir. Geniş yayılış alanında jeolojik, pedolojik ve hidrolojik özelliklere bağlı olarak serin, kuru, ıslak birbirinden çok farklı habitatları barındırmaktadır. Anadolu Yakasında ise Ömerli Baraj Havzasının güneyinde bölgelerde yer alan mera alanları floristik açıdan zengin olup, birçok ender bitki türünü barındırmaktadır. İstanbul'un batısında Küçükçekmece Gölü – Hadımköy arasındaki çayırliklar, göl ve kireçtaşı topraklar üzerindeki çayırlik ortamda yetişen ve Aznavur'un isimlendirdiği

birçok türün ilk örneğinin toplandığı, botanik tarihi bakımından önemli bir alandır (İBB, 2017).

4.4 İstanbul İl Sınırlarında Tarım Yapılan Arazi Verileri

Ülkemizde tarımsal alan, bitkisel üretim miktarı, ağaç sayıları, verim, gübre, tarımsal alet ve makine sayıları vb. verilere ilişkin istatistikler idari kayıtlardan, anketlerden ve genel sayımlardan elde edilmektedir. Bu kapsamda TOB ve TÜİK iş birliği içinde ileri teknolojiler ve uzaktan algılama yöntemlerini kullanarak çalışmalar yapmaktadır. Bitkisel üretim istatistikleri ile tarımsal üretim faaliyetlerine ilişkin veriler TOB'un il ve ilçe müdürlüklerinden 2007 yılından itibaren geliştirilen web tabanlı bir yazılımla elektronik ortamda derlenip yapılmaktadır (TÜİK, 2017).

Bu bölümde İstanbul ili sınırları kapsamında, aynı zamanda İBB'nin yetkisi alanları içerisinde yapılan bitkisel üretim verilerine Çizelge 4.9'da yer verilmiştir. İşlenen tarım alanları olarak tarla bitkileri alanları, nadasa bırakılan alanlar, sebze ve meyve alanları ile süs bitkileri alanları bulunmaktadır. Bu ekim alanları 2018 yılında toplam 75.759 ha olmuştur (TOB, 2019).

Bu değerler kullanılarak hesaplama yapıldığında, TOB tarafından tespit edilen 2018 yılı 98.607 ha tarım arazisi varlığının, 75.759 ha'lık kısmının işlenerek tarım yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 4.9 İstanbul il sınırlarında işlenen tarım alanları (TOB, 2019)

Tarım Alanı	Ekim Alanı (da)		
	2016 (TÜİK)	2017 (TÜİK)	2018 (İVA)
Tarla Bitkileri Alanı	670.835	662.380	695.332
Nadas Alanı	1.624	1.563	1.563
Sebze Alanı	29.647	29.575	32.870
Meyve Alanı	27.136	27.141	27.270
Süs Bitkileri Alanı	515	515	555
Toplam	729.757	721.171	757.590

Şekil 4.14 Ekim yapılan arazilerden genel bir görünüm

2018 yılı verilerine göre, İstanbul’da işlenen tarım arazileri İstanbul yüzölçümünün ise %13,2’sine karşılık gelmekte ve bu arazilerin önemli bir kısmı İstanbul’un çeperindeki ilçelerde yoğunlaşmaktadır. Avrupa yakasında Silivri, Çatalca, Arnavutköy ve Büyükçekmece ilçeleri İstanbul’un tarım arazilerinin yaklaşık %85’ini barındırırken, Anadolu yakasında tarım arazileri ağırlıklı Beykoz ve Şile’de bulunmaktadır (Greenpeace Akdeniz akt. TÜİK, 2019) (Şekil 4.14).

Üretim şekillerine göre, açık alanda veya kapalı alanda (örtü altında) bitki yetiştiriciliği yapılabilmektedir. Örtü altı tarım alanları; alçak tüneller, cam sera, plastik sera, yüksek sera olarak ayrılmaktadır (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10 İstanbul il sınırlarında ekim yapılan örtü altı alanları (TOB, 2019)

Örtü Altı Tarım Alanı (da)	Ekim Alanı (da)		
	2016 (TUİK)	2017 (TUİK)	2018 (İVA)
Alçak Tünel	17	4	9
Cam Sera	11	11	11
Plastik Sera	303	280	310
Yüksek Tünel	1.259	1.299	1.585
Toplam	1.591	1.594	1.915

4.5 İstanbul İli Bitkisel Üretim Verileri

Bitkisel üretim istatistikleri, tahıllar, sebzeler, meyveler, tıbbi aromatik bitkiler ve diğer ürünlerle, bitkisel üretim sırasında kullanılan tarımsal alet ve makine istatistikleri, bitkisel ürün denge hesaplarına ilişkin yıllık yapılan çalışmaları içermektedir.

2016, 2017 ve 2018 yıllarında İstanbul’da yetişen bitkisel ürün değerleri Çizelge 4.11’de verilmiştir. Çalışma kapsamında 2018 yılı verileri değerlendirilerek, İstanbul büyükşehir belediye sınırları içinde toplam 444.866 ton tarla bitkileri, sebze ve meyve üretimi yapıldığı tespit edilmiştir (TOB, 2019).

Çizelge 4.11 İstanbul il sınırlarında yetişen bitkisel üretim değerleri (TOB, 2019)

Bitkisel Üretim Miktarları	Üretim Miktarı (ton)		
	2016 (TUİK)	2017 (TUİK)	2018 (İVA)
Tarla Bitkileri	292.705	312.348	366.335
Sebze Alanı	70.418	66.939	69.320
Meyve Alanı	6.311	5.886	9.211
Toplam	369.434	385.173	444.866
Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	29.569.240	29.569.240	36.977.590

Bitkisel üretimler açık alan veya örtü altı şeklinde yapılmıştır. Örtü altında yetişen sebze ve süs bitkileri miktarları Çizelge 4.12’de belirtilmiştir (TOB, 2019).

Çizelge 4.12 İstanbul il sınırlarında örtü altı üretim değerleri (TOB, 2019)

Örtü Altı Bitkisel Üretim Miktarları	Üretim Miktarı		
	2016 (TÜİK)	2017 (TÜİK)	2018 (İVA)
Örtü Altı Sebze (ton)	4.516	4.794	4.816
Örtü Altı Süs Bitkisi (adet)	26.750.840	26.750.840	34.699.190

İstanbul büyükşehir belediye sınırlarında yetiştirilen başlıca bitkisel ürünler; buğday, ayçiçeği, arpa, kanola, yulaf, mısır silajı, karpuz, kavun, domatestir (Şekil 4.6). 2017-2018 yılı ekilen ve üretilen ürün miktarları Çizelge 4.13’te belirtilmiştir.

Çizelge 4.13 İstanbul ili başlıca bitkisel ürünleri (TOB, 2019)

Ürün Çeşidi	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)
	2017 (TÜİK)	2017 (TÜİK)	2018 (İVA)	2018 (İVA)
Buğday	338.810	157.178	343.893	203.990
Ayçiçeği	175.964	44.400	193.224	47.055
Arpa	56.857	28.306	59.948	30.354
Kanola (Kolza)	40.277	14.935	49.562	17.203
Yulaf (Yeşil Ot)	24.091	16.517	23.679	14.792
Mısır Silajı	10.860	11.004	11.004	38.511
Karpuz	8.596	21.320	8.596	26.593
Kavun	5.155	9.469	5.155	11.338
Domates	4.744	16.743	4.569	16.748

Aşağıda verilen Çizelge 4.14 ve 4.15’te ise kırsal mahallelerin tarım arazilerindeki ürün deseni ve katma değeri yüksek ürünler listelenmiştir. Üreticiler bu ürünlerin bazılarını organik olarak da yetiştirebilme imkanı bulmaktadır (İBB, 2017).

Çizelge 4.14 İstanbul ili Avrupa Yakası’ndaki kırsal mahallelerin ürün deseni (İBB, 2017)

ARNAVUTKÖY		EYÜP	
Baklalı	Mısır, Ayçiçeği, Buğday	Ağaçlı	Domates
Balaban	Yulaf, Arpa, Buğday	Akpınar	
Boyalık	Mısır, Ayçiçeği, Buğday	Çiftalan	Patlıcan, Domates, Biber
Hacımaşlı	Mısır, Ayçiçeği, Buğday	Işıklar	Fasulye, Domates, Biber
Karaburun	Sebze	İhsaniye	Buğday, Sebze
Tayakadın	Buğday, Arpa, Yulaf	Odayeri	Kıvırcık, Domates
Yassören	Yulaf, Arpa, Ayçiçeği	Pirinççi	Kıvırcık, Sebze
Yeniköy	Fasulye, Bezelye, Buğday	SARIYER	
BAŞAKŞEHİR		Demirciköy	Sebze

Şamlar	Ayçiçeği, Buğday, Yulaf	Garipçe	Lahana, Sebze
ÇATALCA		Gümüşdere	Fasulye, Süs Bitkileri, Sebze
Akalan	Ayçiçeği, Buğday, Arpa	Kısırkaya	Fasulye, Sebze
Aydınlar	Silajlık Mısır, Buğday,	Kumköy	Domates
Başak	Mısır, Buğday, Arpa	Rumelifeneri	
Belgrat	Silajlık Mısır, Mısır	Uskumruköy	Yonca
Celepköy	Ayçiçeği, Buğday, Arpa	Zekeriya köy	Sebze
Çanakça	Ayçiçeği, Mısır, Buğday	SİLİVRİ	
Dağyenice	Bezelye, Buğday, Arpa	Akören	Ayçiçeği, Buğday, Arpa
Elbasan	Karpuz, Ayçiçeği	Bekirli	Ayçiçeği, Buğday, Arpa
Gökçeali	Buğday, Ayçiçeği, Sebze	Beyciler	Ayçiçeği, Buğday, Arpa
Gümüşpınar	Arpa, Buğday	Büyükkılıçlı	Ayçiçeği, Buğday, Arpa
Hallaçlı	Yulaf, Mısır, Buğday, Arpa	Büyüksinekli	Ayçiçeği, Arpa, Yulaf
Hisarbeyli	Fasulye, Mısır, Buğday, Yulaf	Çayırdere	Fasulye, Ayçiçeği, Mısır
İhsaniye	Ayçiçeği, Mısır, Buğday	Çeltik	Kanola, Ayçiçeği
İnceğiz	Buğday, Mısır, Domates	Danamandıra	Buğday, Arpa
Kabakça	Buğday, Arpa, Ayçiçeği	Fener	Buğday, Arpa, Mısır
Kalfa	Arpa, Buğday, Yulaf	Kurfalı	Ayçiçeği, Kanola, Buğday
Karamendere	Barbunya, Mısır	Küçüksinekli	Ayçiçeği, Buğday
Kestanelik	Buğday, Mısır, Arpa	Sayalar	Fasulye, Mısır, Buğday
Kızılcaali	Fasulye, Mısır	Seymen	Buğday, Arpa, Ayçiçeği
Oklalı	Ayçiçeği, Buğday, Arpa		
Ormanlı	Çeltik, Sebze		
Örcünlü	Ayçiçeği, Arpa, Buğday		
Örencik	Yulaf, Mısır, Arpa, Buğday		
Subaşı	Ayçiçeği, Arpa, Buğday		
Yalıköy	Sebze		
Yaylacık	Yulaf, Buğday, Arpa		
Yazlık	Fasulye, Buğday, Arpa		

Çizelge 4.15 İstanbul ili Anadolu Yakası’ndaki kırsal mahallelerin ürün deseni (İBB, 2017)

BEYKOZ		ŞİLE DEVAMI	
Akbaba	Ceviz, Çiçek, Kestane	Darlık	Domates, Biber
Alibahadır	Sebze, Fasulye, Karpuz, Sebze	Değirmençayı	Ceviz, Sebze
Anadolufeneri	Kıvırcık, Domates, Fasulye	Doğancılı	Fasulye, Sebze
Bozhane	Fasulye, Çilek, Mantar	Erenler	Süs Bitkisi, sebze
Cumhuriyet	Fasulye, Domates, Mısır	Esenceli	Fasulye, Kabak, Sebze
Dereseki	Fasulye, Üzüm, Biber,	Geredeli	Fasulye, Fındık, Buğday
Elmalı	Karalahana, Fasulye	Göçe	Fındık, Mısır, Buğday
Göllü	Patates, Fasulye, Domates	Gökmaşlı	Fındık, Ceviz, Sebze
Görelle	Fındık, fasulye, Domates	Göksu	Kavun, Karpuz, Sebze
İshaklı	Marul, Salatalık, Biber	Hacıllı	Karpuz, Sebze

Kaynarca	Domates, Salatalık, Üzüm	Hasanlı	Kabak, Bezelye, Sebze
Kılıçlı	Fasulye, Patates, Sebze	İmrendere	Süs Bitkisi, Erik, Sebze
Mahmutşevke	Fasulye, Süs Bitkisi, Sebze	İmrenli	Kabak, Fasulye, Sebze
Öğümce	Fasulye, Karpuz, Sebze	İsaköy	Fındık, Sebze
Örnekköy	Karalahana, Fasulye, Sebze	Kabakoz	Fındık, Sebze
Paşamandıra	Fasulye, Mısır, Yulaf	Kadıköy	Fındık, Sebze
Polonezköy	Buğday	Kalem	Marul, Ispanak, Mısır
Poyrazköy	Karpuz, Lahana	Karabeyli	Fasulye, Sebze
Riva	Domates	Karacaköy	Fındık
Zerzevatçı	Fasulye, Sebze	Karakiraz	Sebze
ÇEKMEKÖY		Karamandere	Mantar, Kestane, Sebze
Hüseyinli	Fasulye, Domates, Buğday	Kervansaray	Fasulye, Sebze
Koçullu	Domates, Biber, Patlıcan	Kızılca	Üzüm, Patates, Patlıcan
Sırapınar	Mısır, Fasulye, Buğday	Korucu	Domates, Biber
Reşadiye	Kiraz, Sebze	Kömürlük	Fasulye, Sebze
PENDİK		Kurfalı	Enginar, Fındık, Sebze
Balıca	Yulaf, Mısır, Buğday	Kurna	Fasulye, Sebze
Emirli	Salatalık, Domates	Meşrutiyet	Fasulye, Mısır, Sebze
Göçbeyli	Sebze	Oruçoğlu	Sebze, Fasulye
Kurna	Mısır, Yulaf, Buğday	Osmanköy	Fındık, Mısır, Sebze
Kurtdoğan	Mısır, Yulaf, Buğday	Ovacık	Kestane, Üzüm, Sebze
SANCAKTEPE		Sahilköy	Sebze
Paşaköy	Yulaf, Karpuz, Biber	Satmazlı	Üzüm, Fasulye, Sebze
ŞİLE		Sofular	Patates, Fasulye, Sebze
Ağaçdere	Fasulye, Domates, Arpa	Soğullu	Üzüm, İncir, Arpa
Ahmetli	Fasulye, Domates, Biber	Sortullu	Fındık, Sebze
Akçakese		Şuayipli	Fındık, Sebze
Alacalı	Domates, Biber, Elma	Teke	Salatalık, Domates, Biber
Avcıkoru	Domates, Biber	Ulupelit	Elma, Sebze
Bıçkıdere	Fasulye, Domates, Biber	Üvezli	Fasulye, Mısır, Biber
Bozgoca	Fındık, Meyve	Yaka	Fasulye, Kabak, Sebze
Bucaklı	Mısır, Domates, Biber	Yaylalı	Ceviz, Fasulye, Sebze
Çataklı	Fasulye, Fındık, Domates	Yazımanayır	Fasulye, Buğday, Yulaf
Çayırbaşı	Sebze	Yeniköy	Kestane, Domates, Biber
Çelebi	Karpuz, Fındık, Sebze	Yeşilvadi	Fasulye, Domates
Çengilli	Sebze, Mısır, Buğday		

4.6 İstanbul İlinde Gıda İhtiyacının Karşlanması

İstanbul'a tarihsel olarak bakıldığında her zaman kent içi gıda ihtiyacının bir kısmı dışarıdan temin edilmiştir. Ancak İstanbul çeperindeki önemli kent içi bostanlar ve tarım arazilerinde mevcut bir üretim varlığı da bulunmaktadır. Bu üretim kapasitesi doğru kullanılmadığında tarım, Marmara Bölgesi için stratejik bir sektör olarak

yapılamamakta ve kentsel gelişim süreci içinde tarım arazileri yerleşim alanlarına dönüşmektedir.

Marmara Bölgesinde üretilen tarımsal ürünler öncelikle yerel pazarlara arz edilmektedir. Batı Marmara’da üretilen yaş sebze ve meyveler doğrudan İstanbul’a pazarlanmakta, Doğu Marmara’da ise yerel ihtiyacın fazlası olan ürünler İstanbul dışında Bursa, Kocaeli, Ankara’daki hallere veya pazarlara gönderilmektedir (Greenpeace Akdeniz, 2020).

4.6.1 İstanbul ilinde gıda ihtiyacını karşılamaya yönelik ürün değerleri

İstanbul metropolünü besleyen tarımsal ürünlerden sadece sebze meyve üretimi-tüketimi miktarlarına ilişkin İBB’ye bağlı iki toptancı haline gelen meyve sebze tonajları Çizelge 4.16’da görülmektedir. TOB verilerine göre 2018 yılında il sınırlarındaki sadece sebze ve meyve üretimi yıllık 78.531 ton olan kentte sebze ve meyvenin büyük kısmı il dışından karşılanmaktadır. 2018 yılında Sebze Meyve Hali’ne şehir içi ve dışından gelen toplam sebze ve meyve miktarı yıllık 2.816.408 ton olmuştur (İBB, 2018).

Çizelge 4.16 İstanbul Bayrampaşa ve Ataşehir toptancı hallerine gelen toplam meyve sebze miktarı (İBB, 2018)

	Meyve (ton)			Sebze (ton)			Sebze-Meyve (ton)
	Bayrampaşa	Ataşehir	Toplam	Bayrampaşa	Ataşehir	Toplam	Toplam
2011	1.014.659	357.391	1.372.050	1.211.545	499.523	1.711.068	3.083.118
2012	960.329	366.029	1.326.358	1.259.345	492.765	1.752.110	3.078.468
2013	864.383	362.973	1.227.356	1.204.156	488.218	1.692.374	2.919.730
2014	879.227	359.481	1.238.708	1.252.057	489.638	1.741.695	2.980.403
2015	889.048	327.453	1.216.501	1.360.784	439.744	1.800.528	3.017.029
2016	1.003.243	304.413	1.307.656	1.363.560	455.560	1.819.120	3.126.776
2017	888.794	304.895	1.193.689	1.357.454	454.221	1.811.675	3.005.364
2018	927.298	293.078	1.220.376	1.224.285	371.747	1.596.032	2.816.408

2018 yılı nüfusu 15.067.724 olan kentte, nüfus ve üretim miktarı baz alınarak İstanbul'da tüketilen 2018 yılı kişi başına düşen tarımsal ürün miktarı, 187 kg/yıl olmaktadır (Anonim, 2022c).

2018 yılında İstanbul'un ekim yapılan arazi varlığı dikkate alındığında, kırsal karakterli alanların AKK sınıflarına göre tarım yapılabilecek durumları da hesaba katılması halinde (I-IV sınıf araziler), ekim yapılabilecek alan potansiyeli yaklaşık %35,5'e çıkarılarak bu alanlarda da tarımsal üretim yapılabilecektir.

TOB verileri ile 2018 yılı sadece sebze ve meyve üretimi 78.531 ton olmuştur. Ancak üretim kapasiteleri doğrultusunda tarım yapıldığında, İstanbul içi sebze meyve üretim kapasitesi 222.039 ton olabilecektir.

TOB ve İBB'nin arazi kullanım verileri ile 2018 yılı için aynı yıla ait elde edilen yıldaki üretim değeri ve nüfus üzerinden oranlandığında, kentte tüketilen sebze meyve ürün miktarının yaklaşık %3'nün kendi sınırları içinde yetiştirilerek elde edildiğini göstermektedir.

2018 yılına göre ekilen 75.760 ha alanda, halen üretimin %3'ü İstanbul il sınırları içinde yapılmaktadır. Ancak üretim kapasiteleri doğrultusunda, I-IV sınıf tarım arazilerinin (214.205 ha) tümünde ekim yapıldığında üretim oranı yaklaşık %8'i bulabilecektir.

4.6.2 Tarımsal ürün yeterlilik durumu

Greenpeace Akdeniz İstanbul kentinin başlıca sebze ve meyve ürünlerinde kendine yeterlilik durumunu belirlemek için yaptığı araştırmasında, TÜİK'in bitkisel üretim verilerinden belirli ürünleri seçerek, bu ürünlerin 2018 yılında İstanbul ve Marmara Bölgesi'nde ne kadar tüketildiğini hesaplamıştır. Çalışmada kişi başı tüketim verileri 2013-2017 yılları ortalamasıyla hesaplanarak, İstanbul ve Marmara Bölgesi 2018 yılı nüfusu ile çarpılarak elde edilmiştir.

Çizelge 4.17’de, üretim ve tüketim değerleri bir arada ele alınarak, İstanbul ve Marmara düzeyinde üretimin tüketimi karşılama oranları gösterilmiş ve İstanbul sınırları içinde ürünlerin yeterlilik durumu ortaya koyulmuştur (Çizelge, 4.17).

Çizelge 4.17 Belirli tarım ürünlerinde İstanbul ve Marmara’daki üretim ve tüketim değerleri (Greenpeace Akdeniz, 2020)

Ürün	Türkiye Kişi Başına Tüketim (2013-2017 Ortalaması)	İstanbul Yıllık Tüketim (ton)	Marmara Yıllık Tüketim (ton)	İstanbul Üretim (ton)	Marmara Üretim (ton)	İstÜr/İstTük Karşılama Oranı	MarÜr/İstTük Karşılama Oranı	Marmara Fazlasının İstanbul Açığını Kapama Oranı	Marmara İstanbulla Yetiyor
Buğday	190,56	2.871.305	5.069.927	153.027	3.347.255	0,00%	23,8%	34,7%	0
Mısır	16,00	241.084	425.687	63	683.721	0,01%	3,6%	207,0%	1
Kuru Fasulye	3,22	48.518	85.669	29	8.654	0,06%	17,8%	fazla yok	-1
Nohut	5,50	82.872	146.330	27	18.308	0,03%	22,1%	fazla yok	-1
Kırmızı Mercimek	5,02	75.640	133.559		28	0,00%	0,0%	fazla yok	-1
Marul	5,08	76.544	135.155	1.257	84.484	1,64%	110,4%	32,7%	0
Ispanak	2,34	35.258	62.257	351	38.326	1,00%	108,7%	31,4%	0
Karpuz	43,56	656.350	1.158.932	26.592	589.492	4,05%	89,8%	9,6%	0
Biber	24,24	365.242	644.915	1.575	599.015	0,43%	164,0%	87,4%	0
Hıyar	18,64	280.862	495.925	2.784	116.024	0,99%	41,3%	fazla yok	-1
Patlıcan	9,20	138.623	244.770	909	108.250	0,66%	78,1%	0,9%	0
Domates	118,10	1.779.498	3.142.099	17.106	2.723.472	0,96%	153,0%	76,2%	0
Kabak	3,54	53.340	94.183	667	47.741	1,25%	89,5%	11,8%	0
Havuç	5,58	84.078	148.458	-	3.218	0,00%	3,8%	fazla yok	-1
Soğan Kuru	20,80	313.409	553.393	605	267.797	0,19%	85,4%	8,7%	0
Patates	48,68	733.497	1.295.151	122	253.483	0,02%	34,6%	fazla yok	-1
Üzüm	28,92	435.759	769.428	161	178.110	0,04%	40,9%	fazla yok	-1
Limon	3,68	55.449	97.908	-	71	0,00%	0,1%	fazla yok	-1
Portakal	14,98	225.715	398.549	-	422	0,00%	0,2%	fazla yok	-1
Elma	24,16	364.086	642.787	1.941	266.469	0,53%	73,2%	fazla yok	-1
Şeftali	6,88	103.666	183.045	61	260.357	0,06%	251,1%	174,6%	1
Fındık	1,28	19.287	34.055	2.622	147.678	13,59%	765,7%	781,8%	1
Ceviz	2,92	43.998	77.688	415	38.577	0,94%	87,7%	10,3%	0
Pirinç	9,20	138.623	244.770	2.333	662.139	1,68%	477,7%	406,2%	1

Tahıl üretiminin yaklaşık %60’ını oluşturan buğday gıda sanayinin çok önemli bir bölümünün hammaddesi olmaktadır. Buğdaydan elde edilen un, bulgur, makarna ve nişasta insan beslenmesinde, buğday sapları ise kağıt-karton sanayisinde ve hayvan beslenmesinde kullanılmaktadır. Çok geniş bir kullanım alanı olan buğdayın üretiminde herhangi bir nedenle bir azalma olduğunda temel gıda olan ekmek

fiyatlarında ve içinde buğday ürünleri kullanılan işlenmiş tüm gıda fiyatlarında artışlar meydana gelmektedir. Bu nedenle hemen her ülke özellikle buğday üretiminde kendine yeterliliği hedeflemekte ve stoklarında yeterli düzeylerde bulundurmaya özen göstermektedir (Atalık, 2014).

Görüldüğü gibi, İstanbul hiçbir üründe tüketim ihtiyacını kendi üretimi ile karşılayamamakta, kendi buğday tüketiminin ancak %5,3'ünü karşılayabilmekte, başlıca yaş sebze ve meyvelerde ise bu oran genellikle %1'in altındadır. Marmara üretimi ve tüketimi hesaba dahil edildiğinde, ancak mısır, şeftali ve fındıkta İstanbul dışında Marmara'daki diğer illerin yerel üretiminden gelen ürünler İstanbul'un ihtiyacını karşılamaktadır.

İstanbul ili kentsel gelişim süreci içinde tarım arazileri gitgide konut alanlarına ve sanayi bölgelerine dönüşmekte, sadece İstanbul değil, diğer bölgelerin gıda tedarik sistemleri ve buna bağlı olarak tüm ekoloji ve ekonomi etkilenmektedir. Bu gıda tedariki açısından, üretim kapasitesinde artış olması kentin çevresindeki illere ve diğer bölgelere bağımlılığı %5 azaltacaktır.

Bunun için, kentteki üreticilere tohum, fide, katma değerli ürün destekleriyle üretim teşviki verilerek İstanbul gıda tedarikinin mümkün olduğunca kent içi ve çeperinden kısa tedarik sistemiyle sağlayacak bir dönüşüm, metropol kent açısından daha sürdürülebilir bir gıda temini anlamına gelecek ve yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde etkileri olacaktır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırsal alan, ülkeden ülkeye farklı parametrelerle ele alınmakta, ülkelerin üzerine halen çalıştığı çok kapsamlı bir kavram olmaktadır. Son yıllarda nüfusu yoğun yerleşmelerde karşılaşılan çevre sorunları doğal dengenin bozulmasına yol açmış ve kırsal alanların önemini ciddi boyutta ortaya çıkarmıştır. Ayrıca dünyada görülen salgın hastalıklar, gıda üretiminin yeterli sağlanabilmesi ve gıdaya erişimin kolay olmasının ne kadar önemli olduğunu açığa çıkarmıştır.

Ülkemizde kırsal alanları koruyucu kanunlar çıkarılırken, bir diğer taraftan idari yapıya yönelik tüm alanları olumsuz etkileyebilecek düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan biri 2012 yılında 6360 sayılı Yasa ile bütün belediye sınırlarının il sınırlarıyla çakıştırılması olup, önemli bir bölümü doğal kaynakları kapsayan kırsal alanların kentsel alanlarla aynı yönetim biçimi ile yönetilmesi anlamına gelmektedir.

İstanbul ilindeki kırsal alanlar tarım, turizm, doğal kaynak çeşitliliği gibi farklı dinamiklere sahiptir. Mahalle yapısına dönüştürülen kırsal mahalleler sahip oldukları doğal ve kırsal kaynak potansiyellerine rağmen, verimli değerlendirilemediğinden nüfus kaybına uğramıştır.

Ayrıca üretim ortamı olan topraklarımız bilimsel esaslara dayanmadan amaç dışı kullanımlarla yıllar içinde bozulmakta, mevcut tarım arazilerinin miktarı, verimi ve sürdürülebilirliği azalmaktadır.

Bu nedenle İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırları dâhilinde yer alan kırsal mahallelerde ekonomik, sosyal ve insani kalkınmayı sağlayacak, kentlerde bulunan (merkezi ve yerel yönetimlerin sunduğu) imkanların İstanbul mahalleleri ölçeğinde sunulduğu, bazı ülkelerde örnekleri mevcut olan ve İstanbul kırsalı kapsamında da uygulanabilecek, çevreci, yenilenebilir enerji ve geri dönüşüm ilkelerinin uygulanabileceği, tarımsal ve hayvansal faaliyetlerin modern teknikler ile yapıldığı, ekonomik imkanların yaygınlaşacağı ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Kalkınma raporlarında, köylerin mahalleye dönüştüğü yerlerde; imar, hizmet sunumu, hizmet bedelleri ve sorumlulukları hususunda kentsel alanlardan farklı ölçütler belirlenmesi, köyden mahalleye dönüştürülen yerlerde köy kültürünün ve bütünlüğünün korunması önerileri getirilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018b).

Kırsal alanlarda mahalle statüsüne dönüşen köylerde tarım arazilerinin tarım dışı kullanıma açılmadan, arazi kullanım şekline uygun kullanılması önem taşımaktadır. Bunun için arazi kullanımı planlamalarına öncelik verilmelidir. Bu planlar çerçevesinde araziler değerlendirilmelidir.

Her gün İstanbul'un günlük gıda ihtiyacı kilometrelerce uzak mesafelerden getirilmektedir. 2018 yılında TOB verilerine göre İstanbul il sınırlarında yetişen sadece sebze ve meyve üretimi 78.531-ton olmuştur. Bunun yanında İBB verilerine göre 2018 yılında İstanbul'a dışarıdan gelen toplam sebze meyve 2.816.408-tondur. İstanbulda üretilen ve hale gelen veriler birlikte ele alındığında, tüketim için toplam sebze ve meyvenin yaklaşık %3 ünün kendi sınırları içinden karşılandığı görülmektedir.

İstanbulda 2018 yılı için yaklaşık 75.760 ha'lık alan mevcut bitkisel üretime ayrılmış olup, sadece sebze meyve üretiminden 78.531 ton verim alınmıştır. Esasında İstanbul AKK dağılımına göre tarım yapılabilen (I-IV sınıf) arazilerin tamamında toplam 214.205 ha alanda üretim yapabilme kapasitesi vardır. Bu kapasite doğrultusunda üretim yapılırsa 222.039 ton sebze meyve üretilebilecektir. Bu üretim miktarı sağlandığı takdirde toplam sebze ve meyvenin %8'i il sınırları içerisinde karşılanabilecektir. Aynı zamanda 75.760 ha toplam ekim alanı yanı sıra 214.205 ha'lık alanda üretim yapıldığı takdirde bitkisel üretim kapasitesi %35,5 olabilecektir. Böyle bir üretimin ekonomik açıdan kırsal yerleşimler için yeterli olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur.

İstanbul il sınırları içinde statüsü değişen köy mahalle fark etmeksizin kırsal alanlarda arazi karakterlerine göre tarımsal üretimin devam ettiği görülmüştür. İstanbul'un ihtiyacı olan gıdanın tümünün kent içi ve çevresinden sağlanması mümkün olmasa da, yukarıda belirtildiği gibi bir kısmını karşılayan ve yerelde kırsal kalkınmayı destekleyen yönde plan ve projeler uygulayarak kapasitenin artırılması

sağlanabileceği görülmektedir. Büyükşehirin belediye sınırlarının il sınırlarına dayandırılması ile birlikte yasal statüsü değişen ancak hala doğal kaynak ve tarım potansiyeli bulunan alanların korunabilmesi için;

- Öncelikle kırsal alan ve kırsal yerleşme tanımlarının doğru yapılması
- Planlamadan uygulamaya kadarki tüm aktörler ve üstlenecekleri rollerin belirlenmesi
- Potansiyelleri belirleyen envanterin tespiti
- Arazi varlığına göre üst ölçekten alt ölçeğe kadar plan çalışmaları
- Üreticinin eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi
- Stratejik üretim planının belirlenmesi
- Ürün değerlendirmesi ve pazar olanaklarının sağlanması
- Katma değer sağlanabilmesi için teşvik ve desteklemelerin yapılması
- Kırsal nüfusun sosyokültürel ihtiyaçlarının karşılanması
- Kentle kırsal yerleşmelerin entegrasyonunun sağlanması
- Kırsal alanların kentleşme baskısından koruyan kent planlarının yapılması
- Yapılaşma, çevre kontrolü ve tarımsal ürün denetiminin aksatılmamasını içeren çalışmalar metropol sınırların içinde kalan kırsal alan karakterlerinin korunarak sürdürülebilirliğine çok yönlü katkı sağlayabilecektir.

Bu sayede uzak mesafelerden gelen araçların etkisiyle oluşan hava kirliliği, fazla maliyeti vb. olumsuz etkileri düşürülerek hem doğal hem de ekonomik açıdan verimlilik sağlanabilir. Kent içi ve yakın çevresinde yetişen ürünlerin aktarma maliyetleri olmadan daha dayanıklı koşullarda taşınması sağlanmış olur. Aynı zamanda kaza riskleri de azalacağından İSG açısından da olumlu sonuçlar elde edilebilir. Bunların yanında kırsal alandaki göç hareketleriyle kent içinde meydana gelen yığılmaların önüne geçilerek, kırsal yaşamın kente sağladığı ekonomik yeterlilik ulusal kalkınmaya katkı sunacaktır.

Mevcuttaki tarım alanlarında ekolojik üretime teşvik için üreticilerin desteklenmesi, kent tarımı yapılabilecek uygun alanlarda tarımsal üretime yönelik teorik ve uygulamalı eğitim çalışmalarının yapılması, üreticilerin ürünlerini

pazarlayabilmelerine kolaylık sağlayacak satış yerleri kurulması kent ölçeğinde gıda güvenliğini arttıracak adımlar olabilir.

KAYNAKLAR

- Akalan, İ., 1988. Toprak Bilgisi. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, 1058, Ankara Üniversitesi, 347s, Ankara.
- Anonim, 2022a. Erişim Tarihi: 29.01.2022. <https://istanbulharitasi360.com/istanbul-ilce-haritasi>
- Anonim, 2022b. Erişim Tarihi: 29.01.2022. <https://www.ngbb.org.tr/tarihce.html>
- Anonim, 2022c. Erişim Tarihi: 29.01.2022. <https://www.nufusu.com/il/istanbul-nufusu>
- Arıkboğa, E., 2017. Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri Araştırması / 2017, Rapor Kontrolör Raporlarındaki Bulgular Yardımıyla Büyükşehir Sistemini Tartışmak. 28s.
- Arslan, R., 1997. Arazi Kullanış Ekonomisi. Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, 138, İstanbul.
- Atalık, A. 2014. Kuraklık ve Tarım. Tarım ve Mühendislik Dergisi, 14-19.
- Birleşmiş Milletler, 2019. World Urbanization Prospects. The 2018 Revision. Methodology, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. United Nations publication. Sales No. E19.XIII.7.
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), 2019. Dünyada Gıda Güvenliği ve Beslenme Durumu (tam metin), Ekonomik Yavaşlama ve Gerilemelere Karşı Önlem Alma, 30.
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), 2021. World Food and Agriculture-Statistical Yearbook 2021. Rome. <https://doi.org/10.4060/cb4477en>.
- Champion, T., Hugo, H. (Ed.), 2004. New Forms of Urbanization Beyond the Urban-Rural Dichotomy, Ashgate, 420, England.
- Çelik, Z., 2005. Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, Planlama Dergisi, 2005/2, 61-71.
- Çepel, N., 1988. Ormanın Fonksiyonel Değerleri ve Orman Ölümüne Neden Olan Yeni Tür Orman Zararları. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 38(4). 63-73.
- Çetiner, A., 1980. Kırsal Yerleşmeler ve Fiziki Düzenleme İlkeleri. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 87, Gümüşsuyu.
- Doğan, Ö.S., Gökburun, İ., 2019. İstanbul'da Köyden Mahalleye Evrilen Yerleşmeler. Coğrafya Dergisi, (39), 73-87.

- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 2000. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000. Erişim Tarihi: 27.02.2021.
https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_KirsalKalkinma.pdf
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 2006. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi. Erişim Tarihi: 17.04.2021.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060204-9-2.pdf>
- European Communities, 1999. European Spatial Development Perspective, Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union. ISBN 92-828-7658-6. 82s.
- Pezikoğlu, F., 2012. Sürdürülebilir Tarım ve Kırsal Kalkınma Kavramı İçinde Tarım-Turizm-Kırsal Alan İlişkisi ve Sonuçları, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012(1), 83-92.
- Greenpeace Akdeniz, 2020. İstanbul Nasıl Beslenir?: Üretici Pazarları Odağında Alternatifler ve Olanaklar. 71s. Erişim Tarihi: 08.08.2021.
<https://www.greenpeace.org/static/planet4-turkey-stateless/9e4ebafa-greenpeace-rapor-istanbul-nasil-beslenir-2021.pdf>
- Günaydın, G., 2006. Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye Kırsal ve Tarımsal Politikalar. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 417, Ankara.
- Gürel A., Gündüz, A.E. 2011. İstanbul'un Ekolojik Yapısı Üzerine Bir Araştırma. Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1, 1-12.
- Halfacree, K.H., 1993. Locality and Social Representation: Space, Discourse, and Alternative Definitions of the Rural, Journal of Rural Studies, 9(1), 23-37.
- Halfacree, K.H., 2006. Rural Space: Constructing a Three-Fold Architecture. Cloke, P., Marsden, T., Mooney, P. (Ed.), The Handbook of Rural Studies, (44-62), London.
- Hueting, R., Reijnders, L., 1998. Sustainability is an Objective Concept, Published in Ecological Economics, 27(2), 139-47.
- Ilbery, B. (Ed.), 1998. The Geography of Rural Change. Addison Wesley Longman Limited, 267p, London.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), 2009. 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu. İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), 2017. Gıda Tarım ve Hayvancılık Daire Başkanlığı Muhtarlıklar Müdürlüğü, Mahallelere Yönelik Araştırma,

Envanter Çalışmaları ile Mahalle Kriterleri ve Mahalle Yönetim Modelinin Oluşturulması Envanter Çalışmaları Raporu 1/2, 477s.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), 2018. Hal Müdürlüğü Tonaj İzleme Formu.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), 2022. Erişim Tarihi: 29.01.2022.
<https://www.ibb.istanbul/icerik/yetki-alani>

Jamshed, A., Birkmann, J., Feldmeyer, D., Rana, I.A. 2020. A Conceptual Framework to Understand the Dynamics of Rural–Urban Linkages for Rural Flood Vulnerability. Sustainability 2020, 12, 2894.
<https://doi.org/10.3390/su12072894>

Karakurt, T.E., 2009. Sürdürülebilirlik Olgusu ve Kentsel Yapıya Etkileri, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (e-dergi), 5(2), ISSN 1305-7979.

Koca, R., Güney, İ., Öncü, M.A., Somuncu, M., 2016. Korunan Alanlarda Etkili Planlama ve Sürdürülebilir Alan Yönetimi Üzerine Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın İncelenmesi. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 13-14 Ekim, Ankara, 771-778.

Oktay T., 2016. Metropol Kent Yönetimi Yaklaşımları ve Uygulama Modelleri, Strategic Public Management Journal, 2(4), 49-71.

Ozmehmet, D.E., 2008. Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3(12), 1853-1876.

Özügül, M.D., 2004. Ekolojik Planlamada Kullanılabilecek Analitik Bir Model Önerisi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 200, İstanbul.

Resmi Gazete (R.G.), 1924. 07.04.1924. 442 Sayılı Köy Kanunu. Erişim Tarihi: 22.03.2021.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>

Resmi Gazete (R.G.), 1930. 1580 sayılı Belediye Kanunu. Sayı:18453. Erişim Tarihi: 18.12.2020.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc067/kanuntbmmc067/kanuntbmmc06703030.pdf

Resmi Gazete (R.G.), 1937. 18.02.1937. 3116 sayılı Orman Kanunu. Sayı:3537. Erişim Tarihi:29.01.22.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3537.pdf>

Resmi Gazete (R.G.), 1956. 6831 sayılı Orman Kanunu. Sayı: 9402. Erişim Tarihi: 03.02.2021.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6831.pdf>

- Resmi Gazete (R.G.), 1984. 27.6.1984. 3030 Sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc067/kanuntbmmc067/kanuntbmmc06703030.pdf Erişim Tarihi: 21.01.2021.
- Resmi Gazete (R.G.), 1985a. 3.5.1985. 3194 Sayılı İmar Kanunu. Erişim Tarihi: 20.02.2021.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf>
- Resmi Gazete (R.G.), 1985b. 22.5.1985. 3202 Sayılı Köye Yönelik Hizmetler Hakkında Kanun. Erişim Tarihi: 03.02.2021.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3202.pdf>
- Resmi Gazete (R.G.), 1997. Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik. Erişim Tarihi: 03.01.2021.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.979637.pdf>
- Resmi Gazete (R.G.), 1998. 25.2.1998. 4342 Sayılı Mera Kanunu. Erişim Tarihi: 03.07.2021.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4342.pdf>
- Resmi Gazete (R.G.), 2004. 10.7.2004. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu. Erişim Tarihi: 14.01.2021.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040723.htm>
- Resmi Gazete (R.G.), 2005a. 3.1.2005. 5286 Sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Kaldırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. Erişim Tarihi: 18.12.2020.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/01/20050128-1.htm>
- Resmi Gazete (R.G.), 2005b. 3.7.2005. 5393 Sayılı Belediye Kanunu. Erişim Tarihi: 18.12.2020.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>
- Resmi Gazete (R.G.), 2005c. 3.7.2005. 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu. Erişim Tarihi: 24.04.2021.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050719-2.htm>
- Resmi Gazete (R.G.), 2006. 18.04.2006. 5488 sayılı Tarım Kanunu. Erişim Tarihi: 29.01.22.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060425-1.htm>
- Resmi Gazete (R.G.), 2008. 6.3.2008. 5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. Erişim Tarihi: 18.12.2020.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5747.pdf>

- Resmi Gazete (R.G.), 2012. 12.11.2012. 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Erişim Tarihi: 18.12.2020.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.doc>
- Resmi Gazete (R.G.), 2017. 9.12.2017. 30265 Sayılı Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Planlanmasına Dair Yönetmelik. Erişim Tarihi: 24.04.2021.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171209-3.htm>
- Resmi Gazete (R.G.), 2018. 30474 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Kararname numarası: 1, 10.07.2018.
- Resmi Gazete (R.G.), 2020. 7254 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. Erişim Tarihi: 21.01.2021.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/10/20201016M1.pdf>
- Suri, L., 1984. Kırsal Toprakların Kentsel Topraklara Dönüşümü İstanbul ve Kartal Örneği, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 138, İstanbul.
- Suri, L., Kansu, H., 1999. Yerel Yönetimlerin Tarihi Gelişimi, Yasal ve Yönetimsel Düzenlemeler, İstanbul Örneği. Kent Yönetimi İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu'99, 2, 81-95. (Tam Bildiri/Sözlü Sunum).
- Suri, L., 2004. İçme Suyu Havzalarında Planlama Talepleri ve Uygulamaları. İstanbul ve Su Sempozyumu (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum).
- TDK, 2021. Erişim Tarihi: 21.03.2021. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tuna, A., 2021. İngiltere’de Yeşil Altyapı Kavramının Uygulama Örnekleri Üzerinden İrdelenmesi, Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (21), 416-423.
- Türkiye Cumhuriyeti, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB), 2015a. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı, Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) 2014-2020. Erişim Tarihi: 23.06.2021.
<https://www.tkd.gov.tr/Content/File/Mevzuat/IPARDIIProgrami.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB), 2015b. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2014-2020. Erişim Tarihi: 10.01.2021.
[https://kkp.tarim.gov.tr/UKKS%20\(2014-2020\).pdf](https://kkp.tarim.gov.tr/UKKS%20(2014-2020).pdf)
- Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul Valiliği, 2022. Erişim Tarihi: 29.01.2022.
<http://www.istanbul.gov.tr/asya-ve-avrupayi-birlestiren-sehir-istanbul>
- Türkiye Cumhuriyeti, Kalkınma Bakanlığı, 2013. Onuncu Kalkınma Planı, 2014 – 2018, Ankara, S.136, 1027.

- Türkiye Cumhuriyeti, Kalkınma Bakanlığı, 2018a. On Birinci Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara. Erişim Tarihi: 11.03.2021.
<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KirsalKalkinmaOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti, Kalkınma Bakanlığı, 2018b. On Birinci Kalkınma Planı, Yerel Yönetimler ve Hizmet Kalitesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara. Erişim Tarihi: 14.07.2021.
<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/YerelYonetimlerOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti, Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), 2012. Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatı. Erişim Tarihi: 08.02.2021.
<https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/53761>
- Türkiye Cumhuriyeti, Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), 2019. İstanbul Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2019 Yılı Brifing Raporu, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti, Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), 2021a. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021-2023), Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti, Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), 2021b. Erişim Tarihi: 20.12.2021.
https://bolge1.tarimorman.gov.tr/Documents/menu_dosyalar/Do%C4%9Fa%20Turizmi%20Master%20Planlar%C4%B1/%C4%B0STANBUL%20TTMP.pdf
- TÜİK, 2017. Resmi istatistik Programı 2017-2021. Erişim Tarihi: 06.07.2021.
[https://www.resmiistatistik.gov.tr/media/dosyalar/2018/07/05/RIP_2017-2021_\(Rev.1\).pdf](https://www.resmiistatistik.gov.tr/media/dosyalar/2018/07/05/RIP_2017-2021_(Rev.1).pdf)
- TÜİK, 2020a. Hanehalkı Tüketim Harcama Sonuçları (Bölgesel), 2019.
- TÜİK, 2020b. Adres Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020.
- TÜİK, 2021. İşgücü İstatistikleri, 2020.
- Ünal A., Tanrıvermiş H., 2018. 6360 Sayılı Kanun ve Zorunlu Kentleşme, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 2 Nisan 2018, 27(2), 1-44.
- Ürgeç, S.İ., 2000. Kırsal Peyzaj. Yıldız Teknik Üniversitesi, 234, İstanbul.
- Wikipedia, 2021. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması. Erişim Tarihi: 11.12.2021.
https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0statistiki_B%C3%B6lge_Birimleri_S%C4%B1n%C4%B1fland%C4%B1rmas%C4%B1
- Yavuz, V.A., 2010. Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), 63-86.

- Yenigöl, S.B. 2016. Büyükşehirlerde Tarımsal Alanların Korunmasında Kentsel Tarım ve Yerel Yönetimlerin Rolü, *Megaron*, 11(2), 291-299.
- Yılmaz, 2015. Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33), 161-188. DOI: 10.17295/dcd.71070.
- Yomralıoğlu, T. 2019. Arazi Yönetimi Ders Notları, İTÜ Geomatik Mühendisliği, 227, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Merve BİRİNCİ

Eğitim Durumu

Lise : Namık Kemal Lisesi, 2009

Lisans : Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü, 2014

Yüksek Lisans : İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi Anabilim Dalı

Yayınları

Birinci, M., Suri, L. 2021. Investigation of the Agricultural Status of Rural Areas within the Boundaries of Istanbul Metropolitan Municipality. European Journal of Science and Technology, 27, 1018-1031.